

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ISSN 2522-1736
ISSN Online 2663-4902

ICV 2022:85.77

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський
державний університет
імені Миколи Гоголя

Наукові записки

Психолого-педагогічні
науки

№ 4

Ніжин – 2023

УДК 159.9(05)"540.3"+37(05)"540.3"
НЗ4

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: Бурназова Віра Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики навчання мистецьких дисциплін, заступник декана з навчально-методичної роботи факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету.

Відповідальний секретар: Демченко Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Члени редколегії:

Маноліс Дафермос, доцент кафедри психології Критського університету (Ретимно, Греція);

Лосєва Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Лісовець Олег Васильович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Міненко Антоніна Олексіївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка;

Корнієнко Інокентій Олексійович, доктор психологічних наук, доцент кафедри психології Мукачівського державного університету;

Шпорун Оксана Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»;

Книш Анастасія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Харківського політехнічного інституту.

Збірник включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт з педагогіки (Затверджено наказом МОН України від 07.10.2016 р. № 1222).

ISSN 2522-1736

ISSN Online 2663-4902

Рекомендовано Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
Протокол № 6 від 30.11.2023 р.

Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. В. В. Бурназової. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. – № 4. – 98 с.

Адреса видавництва:

**вул. Воздвиженська, 3^А, м. Ніжин, Чернігівська обл.,
Україна, 16600.
Тел.: (04631) 7–19–72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net, www.ndu.edu.ua**

**Адреса сайту журналу
у друкованій версії:**

<http://lkr.ndu.edu.ua/index.php/nz/>

Верстка та макетування – **О. В. Борщ**

Підписано до друку 28.03.2024 р.
Гарнітура Arial
Замовлення №

Формат 60x84/8
Обл.-вид.арк. 8,67
Ум. друк. арк. 12,04

Папір офсетний
Тираж 100 пр.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.

НДУ імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А

© В. В. Бурназова, головний редактор, 2023
© НДУ ім. М. Гоголя, 2023

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ISSN 2522-1736
ISSN Online 2663-4902

ICV 2022:85.77

Ministry of Education and Science of Ukraine

Nizhyn Mykola Gogol
State University

Research Notes

Psychology and Pedagogy
Research

ISSUE 4

Nizhyn – 2023

Research Notes [Naukovi Zapysky] Nizhyn Mykola Gogol State University

EDITORIAL BOARD:

Editor-in-Chief: Burnazova Vira, Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of the theory and methodology of teaching artistic disciplines, Associate Dean of The Faculty of Psychological and Pedagogical Education and Arts, Berdyansk State Pedagogical University.

Executive Secretary: Demchenko Nataliia, Candidate of Pedagogic Sciences (PhD), Associate Professor Pedagogics, Primary Education, Psychology and Management of Nizhyn Mykola Gogol State University.

Editorial Board Members:

Manolis Dafermos, Associate professor at the Department of Psychology, University of Crete.

Loseva Natalia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at Pedagogics, Primary Education, Psychology and Management of Nizhyn Mykola Gogol State University.

Lisovets Oleg, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Social Pedagogy and Social Work of Nizhyn Mykola Gogol State University.

Minenok Antonina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Preschool and Primary Education, National University «Chernihiv Collegium» of T. G. Shevchenko.

Kornienko Inokentiy, Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor at the Department of Psychology, Mukachevo State University.

Shportun Oksana, Doctor of Psychological Sciences, Professor at the Department of Psychology communal institution of higher education «Vinnitsa Academy of Continuing Education».

Knysh Anastasia, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management, Kharkov Polytechnic Institute.

This collection of research is included to the list of scientific periodicals appropriate for publishing the results of dissertation in Pedagogy (According to The Order 1222 of the Ministry of Education and Science, dated October 10, 2016).

ISSN 2522-1736

ISSN Online 2663-4902

The Collection is approved by Scientific Board of Nizhyn Mykola Gogol State University
Record № 6 of November 30, 2023.

Research Notes. Series «Psychology and Pedagogy Research» (Nizhyn Mykola Gogol State University) / ed. N34 V. V. Burnazova. Nizhyn: Mykola Gogol NSU, 2023. Issue 4. 98 p.

Publisher s address: 3^A Vozdvyzhenska Str., Nizhyn, Chernihiv Oblast,
Ukraine, 16600
Tel.: (04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net, www.ndu.edu.ua

**The website address of the
magazine in the print version:** <http://lcp.ndu.edu.ua/index.php/nz/>

Page making: **O. V. Borshch**

Signed to print 28.03.2024 p.
Typeface Arial
Order №

Format 60x84/8
publisher s signature 8,67
press sheet 12,04

offset paper
print run 100

Certificate of the Publishing Subject
DK 2137 Dated March 29, 2005

Mykola Gogol NSU, Nizhyn, 3^A Vozdvyzhenska Str.

© Vira Burnazova, Editor-in-Chief, 2023
© Mykola Gogol NSU, 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий журнал ○Рік відновлення видання – 1996

Психолого-педагогічні науки, № 4, 2023 рік

ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Бондарчук Ю. А. Аналіз стратегічного навчального планування у закладах вищої освіти з урахуванням психолого-педагогічних чинників.....	7
Клименко Л. В. Аналіз педагогічних умов підготовки здобувачів закладів вищої освіти до усвідомленого батьківства.....	16
Криловець М. Г., Качалова Т. В. Особливості соціально-просвітницького тренінгу як засобу формування усвідомленого батьківства.....	23
Матвієнко С. І. Реалізація наступності у формуванні просторових уявлень у старших дошкільників та учнів початкових класів.....	29
Мицишин І. Я., Калагурка Х. І. Маркетингове управління сучасною школою	37
Пихтіна Н. П. Методика та результати вивчення особливостей педагогічного спілкування вихователя з дітьми дошкільного віку з неповних сімей	44
Хлеб'як С. Р. Теоретичний аналіз становлення життєвої перспективи у підлітковому віці: соціально-педагогічний аспект	58

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

Горошко О. Л. Використання JINSI MEET та MOODLE для організації відеоконференцій при дистанційному навчанні у реальному часі	64
---	----

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

Бобро А. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до педагогічного партнерства з суб'єктами освітнього процесу	73
---	----

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Дмитрів Ю. М. Аналіз досвіду функціонування американських організацій підтримки домашньої освіти.....	81
Черкасов В. Ф. Зміст та форми організації виховної роботи в закладах середньої освіти Великої Британії засобами музичного мистецтва	91

CONTENTS

METHODOLOGY AND THEORY OF PEDAGOGICS

Bondarchuk J. Analysis of strategic curriculum planning at institutions of higher education in terms of psychological and pedagogical factors 7

Klymenko L. Analysis of the pedagogical conditions of the preparation of higher education students for conscious parenthood 16

Krylovets M., Kachalova T. Features of social and educational training as a means of forming conscious parenthood 23

Matvienko S. Implementation of the continuity in the formation of spatial ideas in senior preschoolers and students of primary class..... 29

Myshchyshyn I., Kalagurka K. Marketing management of a modern school..... 37

Pykhtina N. the methodology and results of studying the specifics of a teacher’s pedagogical communication with children of preschool age from single-parent families 44

Khliebik S. Theoretical analysis of the development of life perspective in adolescent age: social and pedagogical aspect..... 58

METHODS OF TEACHING AND UPBRINGING

Goroshko O. Using JITSI MEET and MOODLE for organizing remote video conferences learning in real time..... 64

PROFESSIONAL PEDAGOGY

Bobro A. Preparation of future teachers of primary grades for pedagogical partnership with subjects of the educational process 73

HOME AND FOREIGN EXPERIENCE

Dmytriv Y. Analysis of the experience of functioning of american home supporting organizations 81

Cherkasov V. Content and forms of the organization of educational work in institutions of secondary education of Great Britain..... 91

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37:004.04

DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-7-15

Bondarchuk J.

Doctoral Student at Institute of Pedagogy of National Academy of Educational Sciences,
Associate Professor of Department of Foreign Languages
at Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
bondarchuk_julia28@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4851-8701

**ANALYSIS OF STRATEGIC CURRICULUM PLANNING
AT INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN TERMS OF PSYCHOLOGICAL
AND PEDAGOGICAL FACTORS**

Analysing strategic curriculum planning at institutions of higher education with regard to psychological and pedagogical factors it is important to ensure quality education and create a favourable learning environment for students. This analysis should consider various aspects that affect the learning process and student success. The Russian invasion of Ukraine has led to an urgent need to determine the psychological state of students, which can affect the educational process during the academic year. One of the main tasks of the institution of higher education is to provide daily psychological support and assistance to the participants of the educational process.

The first level of psychological assistance and emotional support in an institution of higher education is provided by all teaching staff. In addition, students' relatives, friends and the media are also involved in the process.

It is important to remember that psychological help and emotional support are not provided separately, but through the joint work of all educational and academic staff. However, approaches to this process may vary.

In any case, the important role of psychological services in the education system is growing significantly. It is aimed at conducting timely and systematic study of students' psychophysical development, as well as understanding their motives, behavioural characteristics and activities, considering their age, intellectual level, physical condition, gender and other individual characteristics. The psychological service also helps to create conditions for achieving educational and upbringing goals in institutions of higher education, promotes the social and intellectual development of students and ensures their mental health. It provides psychological, social and pedagogical support to all participants in the educational process in accordance with the goals and objectives of the education system.

Key words: strategic curriculum planning, students, psycho-pedagogical factors, academic staff, educational process.

Problem statement. The analysis of strategic curriculum planning at institutions of higher education in terms of psychological and pedagogical factors, should include certain mandatory elements – university mission and goals, courses and programmes, academic process, evaluation and progress monitoring, student support, accessibility of resources,

intercultural sensitivity, effectiveness and performance accountability, professional development of academic staff, student involvement in governance.

After the analysis, a plan for improving the strategic curriculum should be developed that considers psycho-pedagogical factors and contributes to the improvement of the learning process and student experience. Active cooperation between the administration, faculty and students can contribute to the successful implementation of changes.

Analysis of recent studies and publications shows that the issues of strategic curriculum planning in the system of higher education and the possibility of using strategic planning for the activities of institutions of higher education have been the subject of research by Ukrainian scholars such as L. Danylenko, H. Dmytrenko, L. Kalinina, L. Karamushka, V. Kolpakov, T. Orlov, O. Marmaza, V. Melnyk, Z. Ryabova and foreign ones such as Michael Fullan, David M. Armstrong, Margaret J. Wheatley, Andrew Hargreaves, etc. Their works address issues such as the definition of the goal and mission in the strategic curriculum planning of an educational institution, the specifics of strategic thinking of the management and staff of an institution of higher education, the internal environment of an education institution, the concept of managing education by target results, programme-based management of institutions of higher education, methods of evaluating the performance of education institutions, strategic planning in innovation management, determination of professional and personal qualities of managers-leaders, implementation of strategic personnel management, development of complex targeted programmes and projects, selection of methods of strategic planning for the long term, implementation of marketing research in the management of institutions of higher education and other aspects. These studies consider important aspects of management in the educational sector and opportunities for improving strategic curriculum planning to improve the performance of institutions of higher education.

Highlighting previously unresolved parts of the overall problem. At the same time, the results of the analysis of modern publications have shown that in pedagogical science, at the practical level, the analysis of strategic curriculum planning at institutions of higher education with regard to psychological and pedagogical factors, which is based on the theoretical provisions of strategic planning, is not sufficiently developed. It has been established that the most problematic issues are those related to the active cooperation between administration, academic staff and students, etc.

This paper aims to understand how psychological and pedagogical factors influence strategic curricular planning, and how to evaluate and enhance this process.

Outline of the main research material. In the modern world, education is one of the key components of social progress and development. It not only provides people with knowledge and skills but also shapes citizens who can adapt to changes in the world, develop innovations and influence social and economic processes. In this context, strategic curriculum planning is becoming an important tool for achieving education goals.

However, successful strategic curriculum planning requires consideration of many aspects, including psychological and pedagogical factors. It is known that each student has his or her own individual characteristics, needs and capabilities. Also, effective teaching methods and strategies may differ for different groups of students. Therefore, it is important to include the psychological and pedagogical context in the analysis and planning of educational strategies.

This article aims to consider the importance of these factors in shaping an effective education system and provide recommendations for improving strategic planning with regard to psychological and pedagogical aspects.

This topic is of great importance for all participants in the educational process – academic staff, students, parents, administrators and society as a whole. Only through joint efforts and an understanding of psychological and pedagogical aspects we will be able to create an educational system that is effective, modern and meets the needs of the modern world.

Let us consider some key terms and concepts which help readers understand the context in which they are used:

- **Strategic curriculum planning.** It is the systematic process of developing long-term educational goals, objectives and strategies to improve the quality of learning and teaching, higher quality education, and responsiveness to the educational needs of society and achieve educational outcomes. This process involves the development of plans and strategies that help to achieve educational objectives and goals on a long-term basis, often for a period of five to ten years or more. Typically, strategic curriculum planning is carried out by teams and committees that may include representatives from different levels of the education system, academic staff, university authorities, administrators, students and other stakeholders. They work together to identify strategic priorities, formulate specific goals and objectives, and determine action plans and resources needed to achieve these goals. It is important to note that strategic learning planning may differ from one institution to another, region to region, or country to country. Universities, cities, countries, and even other educational institutions may have their own procedures and structures for strategic planning. It is important that plans and strategies are tailored to the specific needs and characteristics of the educational environment. The purpose of strategic educational planning is to create a vision for the future of the educational process and to identify ways to achieve this vision. The main goal is to improve the quality of education, increase the effectiveness of learning and ensure compliance with educational standards and requirements of modern society.

- **Psychological and pedagogical factors.** These are elements and aspects related to psychology and pedagogy that influence students' learning and education. These may include individual needs and capacities of students, psychological motivation, structure of the learning process, etc. Psycho-pedagogical factors in education refer to aspects that consider the psychological and pedagogical aspects of teaching and learning. This includes understanding and considering the psychological needs, personal characteristics and development of students, as well as the use of pedagogical methods and strategies that promote effective learning and increase student motivation. Different categories of professionals are involved in researching and improving psychological and pedagogical factors in education. They include *educators and teachers* (work mostly with students and have to understand their individual needs and the structure of the learning process, study pedagogical methods that help achieve the best learning outcomes); *psychologists* (specialise in studying the psychological aspects of learning and development, help identify and address students' psychological difficulties and develop strategies for psychological support); *educational researchers* (conduct scientific research to understand and improve teaching methods, curricula and educational policies, develop theories and practical recommendations to improve the teaching and learning process); *educational management professionals* (are responsible for defining strategies for the development and implementation of pedagogical innovations in educational institutions); *psychological and educational consultants* (provide psychological and pedagogical advice and support to teachers, students, parents and others involved in the educational process). These professionals work together to develop and implement strategies that address the individual needs and characteristics of students, improve the quality of education and ensure its effectiveness.

- **Individualisation of learning.** It is an approach to learning that considers the individual needs and characteristics of learners and allows for the adaptation of the learning process to achieve the most effective results. Individualisation of learning is a pedagogical approach that involves tailoring the learning process to the needs and abilities of each individual learner. The main idea behind individualisation is to create a learning environment where each learner can learn at their own level, taking into account their individual characteristics, learning style, interests, needs and pace of learning. Individualisation of learning can include the following aspects:

- Delivery of material: Teachers deliver learning material in a variety of ways, using different learning resources and approaches to meet the individual needs of learners.
- Variety of tasks: Learners are given tasks that vary in difficulty and type according to their ability and level of preparation.
- Pace of learning: Students have the opportunity to learn at their own pace, moving from simple to complex and vice versa.
- Individual learning plans: Teachers can develop individual learning plans for students with special needs or a particular interest in certain topics.
- Autonomous learning: Students learn independently and self-directed, choosing tasks and resources according to their needs.

Individualisation of learning requires teachers to be flexible, analytical and supportive in order to create a stimulating learning experience for each student. It is an important part of the modern educational paradigm that promotes better learning outcomes and the development of students in all aspects of their personality. Teachers, psychologists, educational researchers and those who develop educational programmes and teaching methods are researching and working on the individualisation of learning.

• **Teaching methods and strategies.** They include a variety of approaches, techniques and methods that teachers and educators use to impart knowledge, develop skills and educate students. These methods and strategies are designed to achieve specific educational goals and to facilitate student engagement and development in the learning process. Teaching methods and strategies are researched and developed by educators, psychologists, educational scientists and other professionals. Here are some examples of such methods and strategies and those who have developed and refined them:

- Active learning methods – methods, which include dialogue, game, discussion and practical tasks.
- Problem-based learning – encourages learners to solve real-life problems and tasks.
- Interactive learning – an educational approach in which learners actively engage with the learning materials and participate in activities that require their active involvement, rather than passively absorbing information. It is a learner-centered approach that emphasises collaboration, problem-solving, and critical thinking.
- Developmental learning – an educational approach that considers the developmental stage, abilities, and needs of individual learners when designing and implementing instruction and curriculum. It recognises that learners progress through distinct developmental stages, and effective teaching should be tailored to align with these stages.
- Differentiated learning – an educational approach that recognises and accommodates the diverse learning needs, abilities, interests, and backgrounds of students within the same classroom.
- Project-based learning (PBL) – an instructional approach that centres learning around engaging, real-world projects or tasks. Instead of traditional classroom instruction, where students passively receive information, in PBL, students actively explore and solve complex problems, typically over an extended period.

These are just a few examples of methods and strategies in education, and the role of educators, psychologists and researchers in improving and implementing them in the classroom is important for achieving the best results in student learning and development. Teaching methods and strategies in education refer to the ways and approaches that teachers and educators use to teach and educate students. These methods and strategies are developed and used to achieve specific educational objectives and to maximise understanding and retention of learning material. Those involved in the development and implementation of pedagogical methods and strategies may be *teachers* (use pedagogical methods and strategies in the classroom, which include different teaching methods such as lectures, discussions, problem solving, group work, individual work and the use of different

learning materials and resources); *educational researchers* (conduct research to study effective teaching methods and strategies, develop new approaches to teaching and work with teachers to put them into practice); *methodologists and educational counsellors* (support teachers and educational institutions in selecting and implementing effective pedagogical methods and strategies); *textbook and learning materials writers* (create study guides, textbooks, video tutorials, online courses and other learning resources, and who develop teaching methods and strategies to help students acquire knowledge and skills); *administration of institutions of higher education* (involved in setting the overall teaching strategy and supporting teachers in implementing new methods and strategies). The introduction of effective teaching methods and strategies is essential for improving the quality of education and achieving educational goals. The development and improvement of these methods and strategies is a continuous process in education.

• **Educational goals and objectives.** These are specific, achievable goals and objectives set in strategic curriculum planning to improve the quality of education. These objectives may include raising levels of knowledge, developing skills, preparing for work, etc. Educational goals and objectives define the direction and prospects of the education system and are set at different levels of education, from general national strategic goals to specific goals of institutions of higher education. Educational goals define where education as a whole should go, while objectives specify the steps needed to achieve these goals. Who can set educational goals and objectives? *National and local education authorities* – ministries of education, departments of education, boards of education and other state and local bodies play a key role in setting national and regional education goals. They also guide educational development by setting policies and standards. *Institutions of higher education* – academic staff and their administrators develop educational goals and objectives for their particular institutions, taking into account the needs and characteristics of students. *Educational researchers and professionals* – academics and researchers in the field of education help to define evidence-based goals and strategies for educational development. *Non-governmental organisations and interest groups* – various stakeholders, including parents' associations, professional associations and civil society organisations, can influence the formulation of educational goals and targets through dialogue and lobbying. *International organisations* – organisations such as the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) develop international standards and guidelines that influence the education goals of member countries. Educational goals and targets provide direction and guidance for the development of education, play an important role in policy formulation and curriculum planning to achieve specific educational outcomes.

Adaptive education. It is a pedagogical approach that aims to create conditions for the successful learning and development of every student, regardless of their individual needs, characteristics and abilities. The main idea of adaptive education is to ensure maximum access to education for all students, taking into account their individual characteristics and needs. Various participants in the educational process may be involved in adaptive education, including *academic staff* (play a key role in the implementation of adaptive education, should develop individualised curricula, use different teaching methods and strategies, and provide additional support and resources to students who need them); *educational counsellors and methodologists* (provide guidance and advice to teachers on how to implement adaptive approaches in the classroom); educational administrators and institutions (promote inclusive learning environments and provide resources for adaptive education); *governments and international organisations* (contribute to the development of adaptive education by developing legislation, standards and programmes that promote inclusion and adapt education to the needs of all learners). Adapted education helps to make education more accessible and effective for everyone, regardless of their individual limitations or characteristics. This approach supports the importance of learners' diversity and individuality and contributes to their success and development. Adaptive education is a

hot topic in modern educational science and many scholars are engaged in research in this area.

• **Inclusive education.** It is an approach to education that aims to provide access to learning and development for all learners, including those with different special educational needs or disabilities. Inclusive education creates conditions for different groups of students to learn in a single educational environment, where everyone has the opportunity to develop their potential and acquire knowledge and skills. In Ukraine and abroad, inclusive education is becoming increasingly important and is being researched and implemented by various players – Ministry of Education and Science of Ukraine, researchers and academics, educational institutions, international organisations, NGOs. The research and implementation of inclusive education is an important part of the development of education systems which contributes to the creation of a more equitable and accessible educational environment for all students.

These terms and concepts form the basis for understanding and analysing strategic curriculum planning in terms of psychological and pedagogical factors in this article.

Psycho-pedagogical factors play an important role in strategic curriculum planning as they consider the psychological and pedagogical aspects necessary for successful learning and teaching. Let us consider some key aspects of the importance of these factors:

- Attention to individual learner needs. Psycho-pedagogical factors allow the individual needs and characteristics of each learner to be taken into account. This includes analysis of students' knowledge levels, learning styles, interests, developmental and psychological characteristics. Strategic planning should aim to create individualised learning approaches for each student.

- Developing pedagogical methods. Effective teaching and learning methods can be developed by considering the psychological characteristics of students. Educators should use psychological principles to create lessons and programmes that promote optimal student development.

- Promoting social and emotional development. Psychological well-being and emotional resilience are important for learning. Strategic planning should include measures to support students' psychological and emotional well-being, which may include psychological support and social-emotional learning programmes.

- Assessment and monitoring. Psycho-pedagogical factors contribute to the design of assessment and monitoring systems that reflect learner progress and achievement. Well-designed assessment methods provide objective information about student and teacher performance.

- Adapting to change. Psycho-pedagogical factors are also important in adapting curricula and plans to changes in the student population, societal changes, new technologies, etc. Psychological and pedagogical research may indicate the need for changes in strategic planning to achieve better results.

Thus, psycho-pedagogical factors play a key role in strategic curriculum planning as they help create optimal conditions for students' learning and development, considering their individual needs and characteristics.

Reviewing and evaluating current strategic curriculum planning is an important step in ensuring the quality and effectiveness of the educational process. Let us discuss some steps that can be taken to carry out such an analysis and evaluation:

- Information Gathering – collect all available information about the current curriculum, including official documents, syllabi, guidelines, student assessment results, and reports from pedagogical committees.

- Goals and Mission Evaluation – check whether the goals and mission of the institution are reflected in the curriculum. They should be clearly defined and meet the needs of students and society.

- Analysis of Programme Content – evaluate the content of the curriculum to ensure that it meets current needs and academic standards. Check whether the individual needs and interests of students are considered.

- Evaluation of Teaching Methods – examine the teaching methods used in the curriculum. Psychological and pedagogical methods should be scientifically based and contribute to effective learning.

- Assessment and Monitoring of Progress – examine the system for assessing and monitoring student progress. It should be objective and aligned with learning objectives.

- Resource Consideration – ensure that the curriculum takes account of available resources, including staff, facilities and funding.

- Identifying Weaknesses and Areas for Improvement – identify weaknesses in the current curriculum and opportunities for improvement. Plan concrete steps to make changes.

- Development of an Improvement Strategy – based on the analysis, develop a strategy for improving the curriculum, including plans for introducing new methods, updating curricula, professional development for teachers, and other activities.

- Monitoring and Evaluation of the Results of the Changes – once changes have been made to the curriculum, their impact on student learning and development should be systematically monitored and evaluated.

Analysis and evaluation of ongoing strategic curriculum planning are an integral part of the process of improving the education system and ensuring the quality of education. They help ensure that curricula and methods meet the needs of modern society and contribute to the successful development of students.

Improving strategic curriculum planning is a continuous process that requires the involvement of many stakeholders and continuous improvement. This will help ensure high quality education and the successful development of students. Improving strategic curriculum planning to take into account psycho-pedagogical factors will help create a more effective and usable education system.

Conclusions. The study confirmed that the consideration of psychological and pedagogical factors in strategic curriculum planning is critical to the success and effectiveness of the educational process. Key findings of the study include – *student individuality* (learners have different individual needs, learning styles and developmental characteristics. Taking these factors into account helps to create a curriculum that meets the individual needs of each student); *modern teaching methods* (modern psychological and pedagogical research confirms the effectiveness of various teaching methods such as active learning, differentiated teaching, critical thinking, etc. Incorporating these methods into the curriculum helps to improve learning outcomes); *motivation and interest* (the psychological aspects of motivation and engagement play an important role in learning. The curriculum should help stimulate students' interests and maintain their motivation to succeed); *psychological support and emotional resilience* (strategic curriculum planning should include psychological support and emotional resilience programmes for learners that promote their psychological well-being and learning especially during war and post-war times); *assessment and monitoring* (assessing learner performance and using feedback to improve the learning process are important components of strategic learning planning. It helps determine the effectiveness of learning and identify opportunities for improvement).

Considering psychological and pedagogical factors in strategic curriculum planning is important for a number of key reasons:

- improving learning outcomes – considering individual needs, learning and developmental styles helps to ensure that each student is provided with the optimal learning environment. This increases their chances of success and achievement;

- maintaining motivation and engagement – understanding the psychological aspects of motivation and engagement helps to create a curriculum that encourages students to actively learn and grow;

- ensuring emotional wellbeing – psychological support and the development of emotional resilience are important for the psychological well-being of students. This helps to create a supportive environment for learning and teaching;

- adapting to changes – considering psycho-pedagogical factors helps institutions of higher education to adapt to changes in society, new technologies and the needs of students.

Thus, the inclusion of psycho-pedagogical factors in strategic curriculum planning is an important component of improving the quality of education and achieving the best learning outcomes for students. This contributes to a more adaptable, effective and humane education system.

References

1. Paul, Eggen & Donald, Kauchak (2019). *Using Educational Psychology in Teaching Plus MyLab Education with Pearson eText*. Pearson Education [in English].
2. Lyn, Corno & Eric M. Anderman (2015). *Handbook of Educational Psychology*. Routledge [in English].
3. David R. & Olson, Nancy Torrance. *Introduction: rethinking the role of psychology in education*. URL: <https://chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/http://people.-uncw.edu/caropresoe/EDN500/chapter1.pdf> [in English].
4. Kolupaieva, A.A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektyvy* [Inclusive education: realities and prospects]. Kyiv: Sammit-knyha [in Ukrainian].
5. Michael, Fullan & Lyle, Kirtman (2019). *Coherent School Leadership: Forging Clarity from Complexity* [in English].
6. David, M. Armstrong (1992). *Managing by Storying Around: A new Method of Leadership*, Doubleday Currency [in English].
7. Margaret J., Wheatley (2006). *Leadership and the New Science: Discovering Order in a Chaotic World*. Berrett-Koehler Publishers, Inc. [in English].
8. Andrew, Hargreaves (2021). *Five Paths of Student Engagement: Blazing the Trail to Learning and Success* (Your Guide to Promoting Active Engagement in the Classroom and Improving Student Learning). Solution Tree Press [in English].
9. Helen, Gunter (2001). *Leaders and Leadership in Education*, SAGE [in English].
10. Dehtiarova, H.S., Koziar, M.M., Rudenko, L.A. & Shydelko A.V. (2013). *Psykholoho-pedahohichni zasady diialnosti pedahoha suchasnoi profesiinoi shkoly* [Psychological and pedagogical principles of activity of a teacher of a modern professional school.]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Бондарчук Ю.

докторант Інституту педагогіки НАН України,
доцент кафедри іноземних мов навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
bondarchuk_julia28@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4851-8701

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИННИКІВ

Аналіз стратегічного навчального планування у закладах вищої освіти з урахуванням психолого-педагогічних чинників є важливим для забезпечення якісної освіти та створення сприятливого освітнього середовища для студентів. Цей аналіз має враховувати різні аспекти, які впливають на процес навчання та успішність студентів. Російське вторгнення в Україну призвело до появи нагальної потреби визначення психологічного стану студентів, що може вплинути на

освітній процес протягом навчального року. Одним з основних завдань закладу вищої освіти є надання щоденної психологічної підтримки та допомоги учасникам освітнього процесу.

Перший рівень психологічної допомоги та емоційної підтримки у закладі вищої освіти забезпечується всіма педагогічними працівниками. Крім того, до цього процесу також залучаються родичі, друзі студентів та засоби масової інформації.

Важливо пам'ятати, що психологічна допомога та емоційна підтримка надається не окремо, а завдяки спільній роботі всіх педагогічних та науково-педагогічних працівників. Однак підходи до цього процесу можуть бути різними.

У будь-якому випадку, важлива роль психологічної служби в системі освіти значно зростає. Вона спрямована на своєчасне та систематичне вивчення психофізичного розвитку учнів, а також розуміння їхніх мотивів, особливостей поведінки та діяльності за урахування віку, інтелектуального рівня, фізичного стану, статі та інших індивідуальних особливостей. Психологічна служба також сприяє створенню умов для досягнення освітніх і виховних цілей у закладах вищої освіти, сприяє соціальному та інтелектуальному розвитку студентів і забезпечує підтримку їхнього психічного здоров'я. Вона надає психологічну, соціальну та педагогічну підтримку всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей і завдань системи освіти загалом і системи вищої освіти зокрема.

Ключові слова: стратегічне навчальне планування, студенти, психолого-педагогічні чинники, науково-педагогічні працівники, освітній процес.

УДК 37.013.42-057.875-055.52
DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-16-22

Клименко Л. В.

аспірантка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
ololoshe@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3376-9601

**АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА**

Роль батьківства у сучасних умовах виявляється динамічно змінюваною та вимагає від сучасних закладів освіти активної долученості до підготовки молоді до відповідального виконання батьківських обов'язків. Аналіз педагогічних умов підтверджує актуальність порушеної проблеми, оскільки дозволяє визначити ефективні стратегії навчання та виховання, спрямовані на формування свідомих, відповідальних батьківських практик. У статті проаналізовано наукові підходи до визначення основних понять та виокремлено педагогічні умови підготовки здобувачів закладів вищої освіти до усвідомленого батьківства. Визначено мету статті, яка полягає у теоретичному аналізі педагогічних умов у контексті підготовки студентів закладів вищої освіти до усвідомленого батьківства.

Схарактеризовано методи та програми, що використовуються у вищих навчальних закладах для формування у студентів не лише теоретичних знань, але й практичних навичок, необхідних для ефективного виконання ролі батьків. Зокрема, розглядається роль спеціалізованих курсів, тренінгів та психологічної підтримки у цьому процесі. Проаналізовано вплив цих педагогічних ініціатив на студентську готовність до батьківства та підкреслено важливість інтеграції цих аспектів у навчальні програми закладів вищої освіти. Ефективна підготовка до батьківства, як зазначається у висновках, вимагає комплексного підходу, особливістю якого є врахування не лише знань про розвиток та виховання дітей, але й уміння створювати здорову сімейну атмосферу, розуміти гендерні ролі, адаптуватись до культурних та соціальних контекстів. Результати теоретичного дослідження підкреслюють важливість посилення педагогічної підтримки студентської молоді у напрямку їх підготовки до сімейного життя та можуть бути корисними для удосконалення педагогічних підходів до формування у студентів компетенцій, необхідних для успішного батьківства та сімейного життя.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, студентська молодь, педагогічні умови, підготовка студентів.

Постановка проблеми. Стан інституту сім'ї в Україні, як і всього суспільства в країні, можна описати як кризовий, що пояснюється зростанням психологічної напруги, збільшенням кількості стресових ситуацій, спровокованих війною, відмовою від усталених цінностей і появою нових, часом необґрунтованих і швидкоплинних. Популярною тенденцією сьогодення є поширення стилю життя як жінок, так і чоловіків, не пов'язаного із продовженням роду [1]. Дана тенденція підсилюється впливом військових дій, які щодня провокують зростання масштабів втрат і через які сучасна молодь з обережністю та острахом ставиться до питань планування власної родини з дітьми [3].

Серед аргументів, які пояснюють інтерес до обраної теми та її актуальність є наступні:

- зміни в сімейній структурі (зокрема, поширення багатьох альтернативних форм сім'ї та шлюбу – цивільний шлюб, відкритий шлюб, гостьовий шлюб, раціональний шлюб тощо);

- інформаційний вплив (Інтернет-ресурси та медіа надають широкий доступ до інформації про батьківство, але водночас можуть транслювати суперечливі або неправдиві концепції, що в майбутньому впливає на викривлене сприйняття цінності родини. Створення відповідних педагогічних умов мають сприяти формуванню критичного мислення та, як наслідок, вибору достовірних джерел інформації);

- збільшення інтересу до питань здоров'я, розвитку та емоційного благополуччя дітей.

- зміна уявлень про гендерні ролі в сім'ї спричинила пошук нових підходів до розподілу обов'язків та виховання дітей. Педагогічні умови можуть враховувати ці зміни та надавати студентам інструменти для ефективної взаємодії в сімейному контексті.

- можливість створення відповідних умов у ЗВО для психосоціальної адаптації студентів до ролі батьків;

- подолання негативного впливу зовнішніх факторів – стресу, конфліктів (в тому числі і військових);

- важливість навичок міжособистісної комунікації, що є невід'ємним елементом усвідомленого батьківства. Педагогічні умови, створені університетом, можуть враховувати ці аспекти у підготовці здобувачів до виконання батьківських обов'язків.

Отже, можна вважати, що вивчення педагогічних умов підготовки здобувачів до усвідомленого батьківства є важливим кроком у формуванні компетентностей, якими студенти зможуть послуговуватися у майбутньому подружньому житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що достатньо широко вивчаються питання сутності батьківства (О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніна, Г. Лактіонова, О. Лемещенко, Н. Світайло, А. Капська, Т. Лях та ін.), процесу формування усвідомленого ставлення до батьківства серед студентської молоді (І. Бех, М. Євтух, І. Зязюн, О. Коберник, В. Кремень, І. Осадченко, Г. Пустовіт, Н. Ревнюк, С. Савченко, К. Федюшкіна), процесу формування педагогічної культури батьків (Н. Гусак, Т. Кравченко, С. Толстоухова), виокремлення педагогічних умов як теоретичної основи (А. Алексюк, А. Дьомін, Н. Тверезовська, Л. Філіппова). Дослідженню окремих аспектів явища свідомої бездітності серед молоді присвячені праці А. Будафенко, О. Стрельник, Н. Самикіної, Я. Мізай, С. Петрова, Т. Печончик, Т. Потапової, А. Шаповал, Дж. Е. Віверс, К. Джіллеспі, Л. Чансі, О. Форотинської, Е. Буркетт, М. Дірленд, К. Морелл.

Метою статті є теоретичний аналіз педагогічних умов у контексті підготовки студентів закладів вищої освіти до усвідомленого батьківства.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день все більшого поширення набувають норми поведінки, які унеможливають покращення демографічної ситуації, високий рівень розлучень, пізні терміни народження першої дитини, зрештою, заміна цінностей родини цінностями «робота», «кар'єра» тощо. Звичайними явищами у наш час є малодітна сім'я, відхід від традиційного розподілу ролей і відповідальності в родині, збільшення кількості однодітних і бездітних сімей, фемінізація, послаблення виховного потенціалу батьків, ріст бездоглядності, значне зниження стабільності сучасної сім'ї та інші актуальні проблеми в сфері родини та дитячо-батьківських відносин. Ці проблеми є найбільш характерними для молодого покоління і тому, на жаль, можуть мати дестабілізуючий вплив на становище молоді у сучасних реаліях. Отже, можемо зазначити, що дослідження готовності здобувачів до усвідомленого батьківства як однієї зі складових професійної підготовки є багатоаспектною. Задля конструктивного подолання дестабілізуючого впливу низки факторів важливим є теоретичне обґрунтування педагогічних умов підготовки здобувачів закладів вищої

освіти до усвідомленого виконання батьківських обов'язків. Проаналізувавши науково-педагогічні праці, можемо виокремити найпоширеніші підходи до визначення поняття «педагогічні умови». Так, зокрема, О. Бражнич під «педагогічними умовами» розуміє певну сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує досягнення поставленої мети [2]. На думку авторського колективу А. Алексюк, А. Аюрзанайн та П. Підкасистого, педагогічні умови – чинники, що впливають на процес досягнення мети та які умовно можна поділити на:

- зовнішні (позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо);
- внутрішні: індивідуальні характеристики студентів (характер, досвід, уміння, навички, мотивація) [1].

Ідея поділу педагогічних умов на рівні прослідковується і у дослідженнях Н. Тверезовської та Л. Філіппової, які пропонують дворівневий поділ:

1. **перший рівень** – особистісні характеристики студента, що включають в себе індивідуальні аспекти підготовки здобувачів;

2. **другий рівень** – обставини реалізації навчально-виховного процесу: зміст і організація діяльності студентів; міжособистісні відносини, спілкування в академічній групі; адаптація студентів до нового освітнього середовища; відносини педагогів та студентів; взаємодія навчального закладу із зовнішнім середовищем [9].

Розуміння поняття «усвідомлене батьківство» більшістю авторів зводиться до того, що воно виступає розвиненою формою батьківства, яка характеризується відносною стабільністю та реалізується у партнерстві між батьками. На думку В. Кравця – «це повне взяття на себе відповідальності за процес зачаття і народження здорових дітей» [4]

Дослідниця І. Братусь трактує поняття «усвідомлене батьківство» як сукупність батьківських якостей, почуттів, знань та навичок, що стосуються виховання, розвитку дитини з метою забезпечення процесу формування здорової та зрілої особистості [7].

Узагальнюючи вищенаведені дефініції, вважаємо, що **усвідомлене батьківство** – це свідомий, цілеспрямований та відповідальний підхід до планування народження, виховання та догляду за дітьми.

Батьківство відіграє значну роль у житті кожної людини. Способи поведінкової реалізації батьківства формується під впливом найрізноманітніших умов. Метою соціально-педагогічної роботи у ЗВО, як зазначає С. Красін, має стати підготовка юнаків та дівчат до прийняття батьківської ролі, виховання усвідомленого, відповідального батьківства [6].

Підготовка до усвідомленого батьківства є одним із аспектів виховання та розвитку дітей. Важливе значення у цьому процесі відіграють заклади освіти, які надають здобувачам необхідні знання, формуючи відповідні вміння для виконання ними батьківських функцій у майбутньому. Цей процес включає в себе розуміння та врахування потреб та індивідуальностей кожної дитини, а також вдосконалення власних навичок батьків. Формування навичок усвідомленого батьківства має починатися в школі, де одним із важливих напрямів взаємодії соціального педагога з учнями є формування в них адекватних уявлень про виконання ролі батьків. Як зазначає у своєму дослідженні В. Кравець: «зарубіжні країни мають різноманітний досвід запровадження учбових програм батьківської підготовки в роботу загальноосвітніх закладів освіти, інноваційні елементи яких можуть значно збагатити педагогічну скарбничку української школи» [5].

Ось кілька педагогічних умов, які можуть сприяти підготовці до усвідомленого батьківства у ЗЗСО:

- **Педагогічні тренінги та семінари**, що включають організацію тренінгів для батьків, на яких обговорюються теми, пов'язані з розвитком та освітою дітей; проведення семінарів щодо основних психологічних характеристик дитини, ефективних методів виховання та комунікації.

- **Індивідуальні консультації**: надання можливості батькам отримати індивідуальні консультації від педагогів, психологів чи соціальних працівників з питань виховання дітей.

- **Партнерська взаємодія школи та сім'ї**: сприяння співпраці між школою та сім'єю; створення відкритого середовища для обміну інформацією та досвідом між педагогами та батьками.

- **Розвиток соціальних навичок батьків**: роль ЗЗСО полягає у наданні можливостей для розвитку соціальних навичок, таких як емпатія, вміння слухати та ефективно спілкуватися з дітьми.

- **Підтримка здоров'я та самопізнання батьків**: надання інформації та ресурсів з підтримки фізичного та емоційного здоров'я батьків; стимулювання самопізнання батьків щодо їхніх власних потреб і цінностей.

- **Популяризація** родинних цінностей.

- **Використання сучасних технологій**: застосування сучасних інформаційних технологій для забезпечення доступу батьків до актуальної та корисної інформації щодо виховання дітей.

Виділені педагогічні умови дозволяють створенню позитивного та свідомого середовища для батьків, сприяючи їхній готовності ефективно взаємодіяти зі своїми дітьми та брати активну участь у їхньому розвитку.

Підготовка до усвідомленого батьківства має бути частиною педагогічного процесу і у закладах вищої освіти, таких як університети. Університети можуть забезпечити здобувачам вищої освіти, незалежно від напрямку їх підготовки, необхідні знання та навички для виконання батьківських функцій у майбутньому. Ось деякі педагогічні умови, які можуть бути реалізовані в університетському середовищі:

- **Включення в навчальний план спеціальних курсів**: створення навчальних програм, які включають в себе курси з підготовки до роботи з батьками, де вивчаються психологічні, соціальні та освітні аспекти взаємодії з сім'єю.

- **Практична підготовка в області виховання**: надання студентам можливостей для стажування та практичної роботи в навчальних закладах, де вони можуть спостерігати та взаємодіяти з дітьми та батьками.

- **Моделювання ефективної комунікації**: проведення семінарів та тренінгів, спрямованих на розвиток навичок комунікації студентів з батьками.

- **Використання випадкових ситуацій**: впровадження сценаріїв або випадкових ситуацій у практичні завдання, щоб студенти могли вирішувати конфліктні ситуації та взаємодіяти з батьками у реальних умовах.

- **Робота з кейсами**: аналіз реальних випадків з життя, де викладачі можуть демонструвати ефективні стратегії роботи з батьками та вирішення проблем.

- **Розвиток емпатії**: сприяння розвитку емпатії та розуміння потреб різних сімей через вивчення культурної різноманітності та специфіки родин.

- **Створення ресурсів для батьків**: поширення інформаційних матеріалів, які можуть бути корисними для батьків щодо виховання та розвитку дітей.

- **Співпраця з практикуючими спеціалістами**: залучення до навчання практикуючих вчителів, психологів чи соціальних працівників для демонстрації реальних ситуацій роботи з батьками.

Усі ці заходи спрямовані на те, щоб забезпечити студентам університету необхідні знання та практичні навички для взаємодії з батьками та сприяти їхньому усвідомленому батьківству.

Відповідно до цього, процес підготовки здобувачів до відповідального батьківства в умовах ЗВО повинен містити такі компоненти (Л. Ребуха, Р. Брик):

– постановка мети та висування конкретних завдань педагогічної діяльності в межах реалізації процесу підготовки студентів до відповідального батьківства;

– визначення змісту процесу формування відповідального батьківства, що включає різні види педагогічної діяльності, що реалізується з урахуванням соціокультурних, економічних та психологічних особливостей сучасного українського суспільства;

– формування суб'єкт-суб'єктних взаємин викладачів та студентів під час виховної роботи, спрямованої на формування в студентській молоді відповідального ставлення до батьківства;

– побудова культурно-педагогічного середовища ЗВО, що забезпечує особистісний розвиток студентів та їх активну взаємодію;

– оцінка педагогічним колективом результатів діяльності, спрямованої на становлення та розвиток відповідального батьківства у студентській молоді [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження педагогічних умов підготовки студентів ЗВО до усвідомленого батьківства підтверджує актуальність проблеми готовності молодих людей до виконання ролі батьків. Здобувачі вищої освіти потребують спеціалізованих педагогічних підходів для ефективної підготовки до цієї важливої соціальної ролі.

Результати аналізу свідчать про важливість формування практичних навичок через включення у програми підготовки студентів курсів, окремих тем, модулів з питань батьківства. Зокрема, спеціалізовані курси та тренінги зможуть забезпечити студентів необхідними інструментами для ефективного виконання батьківських обов'язків.

Слід відмітити, що важливою складовою готовності до батьківства є психологічна підтримка. Студенти університетів повинні мати доступ до консультування та ресурсів, які допомагають їм розуміти емоційні та психологічні аспекти батьківства.

Отримані висновки підкреслюють важливість закладів вищої освіти у створенні сприятливого середовища для формування та популяризації сімейних цінностей. Університетські програми повинні сприяти підтримці та розвитку сімейних відносин.

Література

1. Алексюк А., Аюрзанайн А., Підкасистий П. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посіб. Київ: ІСДО, 1993. 336 с.
2. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
3. Клименко Л. В. Дослідження впливу війни в Україні на родинні цінності сучасного студентства. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2023 р., м. Ніжин) / за ред. О.В. Лісовця, С.О. Борисюк. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 41–43.
4. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: навчальний посібник. Тернопіль: Джура, 2003. 416 с.
5. Кравець В. П., Кравець С. В. Підготовка учнівської молоді до усвідомленого батьківства в зарубіжній педагогіці та закладах освіти. *Topical issues of the development of modern science: the 11th International scientific and practical conference (July 1–3, 2020)*. Sofia; Bulgaria: ACCENT, 2020. P. 111–121.

6. Красін С. А. Реалізація педагогічних умов формування у студентів вищої школи готовності до усвідомленого батьківства. *Теорія та методика навчання та виховання*: зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків: Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2020. № 48. С. 172–182.

7. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / за заг. ред. Г. М. Лактіонової. Київ: Держсоцслужба; Християнський дитячий фонд, 2006. 96 с.

8. Ребуха Л. Формування у студентів закладів вищої освіти свідомого та відповідального ставлення до батьківської ролі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал. МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2022. С. 169–178.

9. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009. № 3. С. 90–92.

References

1. Aleksiuik A., Aiurzanain A. & Pidkasystyi, P. (1993). *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh intensyfikatsii navchannia* [Organization of independent work of students in conditions of intensification of studies]. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].

2. Brazhnych, O.H. (2001). *Pedahohichni umovy dyferentsiiovanoho navchannia uchniv za-halnoosvitnoi shkoly* [Pedagogical conditions of differentiated education of students of general education school]. Candidate's thesis. Kryvyi Rih [in Ukrainian].

3. Klymenko, L.V. (2023). *Doslidzhennia vplyvu viiny v Ukraini na rodynni tsinnosti suchasnoho studentstva* [Study of the influence of the war in Ukraine on the family values of modern students]. *Naukovyi vymir sotsialno-pedahohichnykh problem sohodennia – The scientific dimension of today's socio-pedagogical problems*. (O.V. Lisovtsia, S.O. Borysiuk (Eds.)). Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].

4. Kravets, V.P. (2003). *Genderna pedahohika* [Gender pedagogy]. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].

5. Kravets, V.P. & Kravets, S.V. (2020). *Pidhotovka uchnivskoi molodi do usvidomlenoho batkivstva v zarubizhnii pedahohitsi ta zakladakh osvity* [Preparation of student youth for conscious parenthood in foreign pedagogy and educational institutions]. *Topical issues of the development of modern science*. Sofia; Bulgaria: ACCENT [in Ukrainian].

6. Krasin, S.A. (2020). *Realizatsiia pedahohichnykh umov formuvannia u studentiv vyshchoi shkoly hotovnosti do usvidomlenoho batkivstva* [Implementation of pedagogical conditions for the formation of readiness for conscious parenthood among students of higher education]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia – Theory and methods of teaching and education*. Kharkiv: Khar. nats. ped. un-t imeni H.S. Skovorody. No 48. P. 172–182 [in Ukrainian].

7. (2006). *Metodychni materialy z pytan formuvannia usvidomlenoho batkivstva* [Methodical materials on the formation of conscious parenthood]. H.M. Laktionvoi (Ed.). Kyiv: Derzhsoctsluzhba, Khrystyianskyi dytiachyi fond [in Ukrainian].

8. Rebukha, L. (2022). *Formuvannia u studentiv zakladiv vyshchoi osvity svidomoho ta vidpovidalnoho stavlennia do batkivskoi roli* [Formation of a conscious and responsible attitude to the parental role in students of higher education institutions]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. Sumy: SumDPU im. A.S. Makarenka [in Ukrainian].

9. Tverezovska, N. & Filippova, L. (2009). *Sutnist ta zmist poniattia «pedahohichni umovy»* [The essence and content of the concept of "pedagogical conditions"]. *Nova pedahohichna dumka – A new pedagogical thought*. No 3. P. 90–92 [in Ukrainian].

Klymenko L.

Graduate student at the Department of Social pedagogy and Social work
Nizhyn Gogol State University
ololoshe@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3376-9601

ANALYSIS OF THE PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE PREPARATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS FOR CONSCIOUS PARENTHOOD

The paper deals with the topical problem concerning the role of parenthood in modern conditions. The function of parenthood is considered dynamically changing and requires modern educational institutions to be actively involved in preparing young people for the responsible performance of parental duties.

The study of pedagogical conditions confirms the relevance of the raised problem, as it allows to determine effective strategies of education and upbringing, aimed at the formation of conscious, responsible parenting practices. Therefore, the article aims at the theoretical analysis of pedagogical conditions in the context of preparing students of higher education institutions for conscious parenthood. The paper investigates the scholarly approaches to the definition of the main concepts and highlights the pedagogical conditions for preparing students of higher education institutions for conscious parenthood.

The methods and programs used in higher educational institutions for the formation of not only theoretical knowledge, but also practical skills necessary for effective performance of the role of parents are characterized in the article. In particular, the role of specialized courses, training and psychological support in this process is considered. The impact of these pedagogical initiatives on student readiness for parenthood is researched and the importance of integrating these aspects into the curricula of higher education institutions is emphasized.

As noted in the conclusions, effective preparation for parenthood requires a comprehensive approach, the feature of which is taking into account not only knowledge about the development and upbringing of children, but also the ability to create a healthy family atmosphere, understand gender roles, and adapt to cultural and social contexts.

The results of the theoretical research underline the significance of strengthening the pedagogical support of student youth in the direction of their preparation for family life and can be useful for improving pedagogical approaches to the formation of students' competencies necessary for successful parenting and family life.

Key words: parenthood, conscious parenthood, student youth, pedagogical conditions, preparation of students.

УДК 37.013.42-053.81-055.52
DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-23-28

Криловець М. Г.

доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
km50@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8322-9606

Качалова Т. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
tetyana0210@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3010-3874

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКОГО ТРЕНІНГУ
ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА**

Сучасне суспільство постійно зазнає трансформацій, що впливають на різні аспекти життя, зокрема і на виконання батьківських функцій молодим подружжям. У науковій статті розкрито актуальність теми формування усвідомленого батьківства молодого подружжя через застосування соціально-просвітницьких тренінгів. Метою дослідження є аналіз особливостей соціально-просвітницького тренінгу як засобу формування усвідомленого батьківства. Представлено та проаналізовано ключові аспекти соціально-психологічного тренінгу, зокрема, психологічні та педагогічні аспекти, які сприяють створенню позитивного та усвідомленого підходу до процесу виконання батьківських функцій молодим подружжям. В статті розглядаються результати досліджень, які підтверджують ефективність соціально-просвітницьких тренінгів у підготовці молодих батьків до відповідальних викликів, пов'язаних із вихованням та розвитком своїх дітей. Представлено відмінні риси соціально-просвітницьких тренінгів з усвідомленого батьківства, серед яких: спрямованість на розвиток у батьків (реальних чи потенційних) усвідомлення важливості своєї ролі та впливу на психосоціальний розвиток дітей; емоційна регуляція, яка полягає у розвитку у батьків емоційної стабільності та вироблення навичок контролю негативних емоцій; орієнтація на вивчення ефективних методів спілкування з дітьми, враховуючи їх вікові особливості; формування позитивних відносин між батьками та дітьми, сприяння взаєморозумінню та підтримці; урахування гендерних відмінностей у вихованні підростаючих поколінь; застосування практичних вправ та завдань, які допомагають батькам використовувати отримані знання в реальних сімейних ситуаціях.

У статті висвітлюються практичні аспекти впровадження тренінгів та надаються рекомендації для подальших досліджень та розвитку програм з формування батьківських навичок. Загалом, соціально-просвітницькі тренінги у статті представлено як ключовий чинник у формуванні позитивного та усвідомленого підходу до батьківства.

Ключові слова: молодь, молода сім'я, тренінг, соціально-просвітницький тренінг, батьківство, усвідомлене батьківство.

Постановка проблеми. На сьогодні є нагальною необхідність соціально-педагогічної допомоги молодим батькам у формуванні усвідомленого батьківства, бо саме вони беруть на себе турботу про дітей і відіграють головну роль у їх вихованні та

створенні умов для повноцінного розвитку особистості, що є основою попередження таких негативних явищ як: девіантна, делінквентна поведінка, бездоглядність та безпритульність неповнолітніх, соціальне сирітство та ін. Проблема формування батьківської компетентності багато в чому пов'язана з тим, що недостатньо на різних рівнях реалізації сімейної політики розроблена концепція підвищення виховного потенціалу молодшої сім'ї. З метою попередження подібних проблем профілактичну та корекційну діяльність необхідно розпочинати якомога раніше: на етапах підготовки молоді до створення сім'ї, формування готовності до народження дітей, на початкових етапах реалізації батьківських обов'язків та функцій. Саме в цьому може стати в нагоді соціально-просвітницький тренінг, основні характеристики якого представлено у статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що достатньо широко вивчаються проблеми підготовки молоді до формування усвідомленого батьківства в працях Л. Буніної, І. Братусь, В. Кравця, В. Кікінеджи, О. Кізь, Г. Лактіонової, Н. Шевченко та сутності батьківства – В. Кравець, І. Зверева, О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніна, О. Лещенко; усвідомленого батьківства в психологічному аспекті – І. Кон, Г. Філіпова, А. Співаковська. О. Могилевська досліджувала процес підготовки майбутніх матерів (вагітних) до батьківства. Розробка зазначеної проблематики здійснювалася за такими напрямками: дослідження проблеми готовності молоді до створення сім'ї, формування педагогічної культури майбутніх батьків, а також особливості просвітницької роботи з ними (Т. Алексеєнко, І. Бестужев-Лада, І. Гребеннікова, Р. Овчарова, О. Песоцька, В. Постовий, І. Трубавіна); соціально-педагогічних аспектів роботи з молоддю в напрямі формування її готовності до батьківства (О. Безпалько, І. Бех, В. Бочарова, Т. Веретенко, О. Докукіна, І. Зверева, А. Капська, О. Кононко, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Т. Лях, Ю. Якубова); виокремлення типів і стилів сімейного виховання й особливостей їх впливу на розвиток дітей (О. Андреєва, Т. Гаврілова, Е. Еріксон, О. Захаров, Г. Крайг, В. Мухіна, Н. Синягіна, С. Щербакова та ін.), у контексті батьківської компетентності й підготовки до батьківства (А. Адлер, О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніна, Т. Гурко, І. Зверева, Г. Лактіонова, Н. Островська, С. Харченко, І. Трубавіна, Р. Хавула).

Метою статті є розкриття ключових аспектів і значущості соціально-просвітницького тренінгу для підготовки та розвитку батьківських навичок у майбутніх батьків.

Виклад основного матеріалу. Безсумнівним є той факт, що період появи молодого подружжя є особливим етапом у житті інституту шлюбу. Стабільність у розвитку стосунків молодшої сім'ї є запорукою її успішного функціонування та розвитку в майбутньому. Молоді сім'ї постійно розвиваються, змінюються разом із суспільством і стикаються з багатьма проблемами, які потребують більш глибокого дослідження.

Трактуючи поняття «молода сім'я», дослідники в першу чергу зосереджуються на таких критеріях, як вік подружжя, тривалість сімейних стосунків, наявність чи відсутність дітей, а також психологічні, фізичні та репродуктивні характеристики пари.

Так, вік подружжя може впливати на створення та функціонування сім'ї. Різниця в віці може визначити ряд аспектів подружнього життя:

– **готовність до батьківства:** молодше подружжя може вирішити відкласти батьківство, концентруючись на кар'єрі, освіті чи інших аспектах життя. Старші пари можуть почувати тиск часу і швидше приймати рішення щодо продовження роду.

– **фінансова забезпеченість та стабільність:** досить часто молоде подружжя може стикатися із фінансовими труднощами, оскільки ще не встигло забезпечити стабільний дохід, тоді як представники старшого покоління вже мають досвід фінансового забезпечення, що позитивно впливає на створення родини з дітьми.

– **спільні цінності та інтереси:** вік певною мірою впливає на сумісні погляди та інтереси подружжя.

– **енергія та здоров'я:** маємо на увазі, що молодше подружжя може мати більше енергії та сил для виховання дітей, але не можемо ігнорувати той факт, що і

представники старшого віку можуть приділяти більше уваги здоров'ю та ставити питання про можливість виховання дітей у пізньому віці.

– **досвід та мудрість:** старше подружжя може мати більше досвіду та мудрості, що може вдало застосовуватися у різних аспектах сімейного життя. Вони можуть бути більш терплячими та мудрими в управлінні викликами сімейних відносин.

– **тиск найближчого оточення:** серед деяких соціальних груп може побутувати думка щодо «правильного», найоптимальнішого віку для створення родини. Це може негативно впливати на вибір представників старших поколінь щодо вибору стилю життя, пов'язаного із народженням дітей.

Слід зазначити, що кожна сім'я є унікальною і вплив віку може бути індивідуальним. Успішні сімейні взаємини визначаються не лише віковими характеристиками подружжя, але і рівнем взаєморозуміння, компромісів, любові та підтримки, які партнери готові надавати одне одному.

Аналіз наукової літератури з питань соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на формування відповідального ставлення до батьківства у молоді, свідчить про те, що на сьогодні в Україні дуже мало комплексних соціально-педагогічних заходів з досліджуваної тематики. Формування усвідомленого батьківства молодих людей відбувається здебільшого в межах окремих його компонентів. Українські дослідники О. Кізь, О. Кікінежді [1] та В. Кравець [2] проаналізували структуру формування свідомого батьківства у молоді та виокремили такі складові цього процесу:

- демографічна освіта молоді (спрямована на формування правильних репродуктивних установок);

- формування контрацептивної культури, підготовка до дітородної діяльності;

- психолого-педагогічна освіта майбутніх батьків (шляхом набуття знань та розвитку умінь і навичок виконання батьківських функцій) [1; 2].

До розглянутих авторами дослідження складових формування свідомого батьківства молоді буде доцільно додати такі компоненти, як статеве виховання та підготовка молоді до сімейного життя. Акцентуючи увагу на важливості підготовки молодих людей до створення родини з дітьми слід зазначити велику роль соціально-педагогічної освіти, сутність якої полягає у підготовці до виконання батьківських і материнських функцій, формуванні педагогічної культури.

На думку І. Трубавіної, завданнями соціально-педагогічної освіти молодих батьків (у тому числі майбутніх батьків) на сучасному етапі є:

- 1) Допомога батькам з пошуком інформації, необхідної для розвитку і виховання дітей, навчання їх орієнтуватися у цій інформації, розуміти потреби своїх дітей, створювати умови для задоволення цих потреб, навчитися виховувати своїх дітей, ефективно використовувати існуючі інституції, що займаються питаннями здоров'я, харчування та психосоціального розвитку дітей;

- 2) підвищення впевненості батьків у собі, покращення міжособистісних стосунків між партнерами та дисциплінування їхніх дітей;

- 3) допомога батькам у розвитку життєвих навичок їхніх дітей [6].

На думку Т. Кравченко, ці завдання соціально-педагогічної підготовки батьків можуть бути реалізовані через різні форми і методи просвітницької роботи, такі як лекції, семінари, дискусії, практичні заняття, консультації, аналіз конкретних ситуацій, відеоматеріали, брошури, буклети, посібники, інформаційні матеріали, тренінги, радіо і телебачення. Це реалізується через використання тематичних публікацій [3].

Характеризуючи соціально-просвітницьку діяльність на рівні територіальної громади, варто зазначити, що вона спрямована, насамперед, на формування свідомого батьківства у молоді, що базується на розвитку та вдосконаленні когнітивних, емоційних та поведінкових елементів батьківства, а також формуванні індивідуальної позиції щодо виконання соціальної ролі батьків та створення сприятливих умов для

гармонійного розвитку дітей у сім'ї. Мезорівень – діяльність, спрямована на заохочення молодих людей брати на себе відповідальність за процеси вагітності, пологів, догляду за дитиною та її здорового розвитку [4].

На сьогоднішній день не існує єдиного підходу до визначення поняття «тренінг». До прикладу, Р. Баклі та Д. Кеплі визначають тренінг, як «сплановані та систематичні зусилля, спрямовані на зміну або вдосконалення знань (навичок) та установок людини через освіту з метою забезпечення ефективного виконання одного або декількох видів діяльності» [5]. На думку авторського колективу С. Страшко, Л. Животовської, О. Гречишкіної, **тренінг** – це навчальна форма організаційної роботи, яка ґрунтується на досвіді та знаннях учасників і спрямована на набуття навичок і життєвих умінь шляхом ефективного використання різноманітних тренінгових методик, особливо активних методів, створення позитивної емоційної атмосфери в групі [5].

Одним із різновидів тренінгу є **тематичний** або **соціально-просвітницький тренінг**, що спрямовується, як правило, на підвищення рівня усвідомленості, розвитку навичок та зміни відношення учасників стосовно конкретної теми або проблеми в суспільстві.

Характерними рисами соціально-просвітницьких тренінгів є:

- орієнтованість на активну включеність учасників до таких форм взаємодії, як рольові ігри, групові вправи, дискусії та інтерактивні методи навчання, які стимулюють обмін думками та досвідом;
- акцент на отримання практичних результатів – конкретних інструментів та навичок, які можна використовувати у реальних життєвих ситуаціях;
- фокус на розвиток особистості;
- тематична насиченість тренінгів, що включає в себе напрямок розвитку лідерських якостей, навичок ефективної комунікації, розуміння актуальних соціальних проблем тощо;
- дотримання принципу партнерства та співпраці;
- рефлексія та оцінка, тобто можливість учасниками тренінгів аналізувати власний досвід, висловлювати свої думки та враження, а також отримувати зворотний зв'язок від інших учасників та фасилітатора;
- сприяння соціальним змінам, адже основною метою соціально-просвітницьких тренінгів є стимулювання соціальних змін та покращення якості життя учасників і суспільства загалом.

Розглядаючи соціально-просвітницький тренінг як засіб формування усвідомленого батьківства слід зазначити, що спрямовуються вони, перш за все, на підвищення рівня свідомості батьків щодо їхньої ролі, взаємин з дітьми та сприяння здоровому та позитивному розвитку дитини. Ці тренінги надають батькам навички та знання, необхідні для ефективного виховання та взаємодії зі своїми дітьми. Відмінними ознаками соціально-просвітницьких тренінгів з усвідомленого батьківства є:

- спрямованість на розвиток у батьків (реальних чи потенційних) усвідомлення важливості своєї ролі та впливу на психосоціальний розвиток дітей. Таким чином тренінги допомагають батькам бути уважнішими до своїх дітей, розуміти їхні потреби та емоції.
- емоційна регуляція, яка полягає у розвитку у батьків емоційної стабільності та вироблення навичок контролю негативних емоцій. Це сприяє створенню позитивного мікроклімату у сім'ї.
- орієнтація на вивчення ефективних методів спілкування з дітьми, враховуючи їх вікові особливості.
- формування позитивних відносин між батьками та дітьми, сприяння взаєморозумінню та підтримці.
- урахування гендерних відмінностей у вихованні підростаючих поколінь.

- застосування практичних вправ та завдань, які допомагають батькам використовувати отримані знання в реальних сімейних ситуаціях.

У контексті нашого дослідження більш ефективними вважаємо групові соціально-просвітницькі тренінги, що виступають майданчиком для обміну досвідом та взаємної підтримки, що сприяє формуванню позитивного та усвідомленого підходу до батьківства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підготовка сучасної молоді до усвідомленого виконання батьківських обов'язків через соціально-просвітницькі тренінги є важливою складовою сучасного підходу до виховання дітей. Такі тренінги допомагають батькам розширити свій багаж знань та навичок, необхідних для ефективного батьківства. Слід зауважити, що використання інтерактивних методів (рольових ігор, практичних кейсів, дискусій) впливає на активізацію учасників тренінгу, що робить його ефективнішим, результативнішим. Важливим елементом тренінгових занять є розгляд власного досвіду батьківства учасників, що дозволяє їм свідомо підходити до виховання, враховуючи позитивні та негативні аспекти власного досвіду. У цілому, соціально-просвітницькі тренінги є важливим інструментом для підготовки батьків до викликів сучасного батьківства, сприяючи формуванню позитивного та усвідомленого підходу до виховання дітей.

Література

1. Кікінеджи О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи. *Шлях освіти*. 2004. № 1. С. 27–29.
2. Кравець В. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ: Київська правда, 2000. 688 с.
3. Кравченко Т. В. Допомога батькам у вихованні дітей: метод. реком. для соціальних працівників. Київ: Дежсоцслужба, 2005. 100 с.
4. Островська Н. О. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді: монографія. Хмельницький: Університет «Україна», 2017. 183 с.
5. Страшко С. В., Животовська Л. А., Гречишкіна О. Д., Міненок А. О., Савонова О. В., Гаврилюк В. О. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу: навчально-методичний посібник для викладачів валеології, основ медичних знань та безпеки життєдіяльності, вчителів основ здоров'я, студентів вищих педагогічних навчальних закладів. 2-е вид., переробл. і допов. Київ: Освіта України, 2006. 260 с.
6. Трубавіна І. М. Усвідомлене і відповідальне батьківство: спільне і відмінне. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Серія «Педагогічні науки». 2013. № 13 (4). С. 96–101.

References

1. Kikinedzhi, O. (2004). Formuvannia hendernoï kultury molodi: problemy ta perspektyvy [Formation of youth gender culture: problems and prospects]. *Shliakh osvity – The way of education*. No 1. P. 27–29 [in Ukrainian].
2. Kravets, V. (2000). *Teoriia i praktyka doshliubnoi pidhotovky molodi* [Theory and practice of premarital training of young people]. Kyiv: Kyivska pravda [in Ukrainian].
3. Kravchenko, T.V. (2005). *Dopomoha batkam u vykhovanni ditei* [Helping parents in raising children]. Kyiv: Dezhsoctsluzhba [in Ukrainian].
4. Ostrovska, N.O. (2017). *Sotsialno-pedahohichna diialnist terytorialnoi hromady z formuvannia usvidomlenoho batkivstva molodi* [Socio-pedagogical activity of the territorial community on the formation of conscious parenthood of young people]. Khmelnytskyi: Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].
5. Strashko, S.V., Zhyvotovska, L.A., Hrechyshkina, O.D., Minenok, A.O., Savonova O.V. & Havryliuk, V.O. (2006). *Sotsialno-prosvitnytski treninhy z formuvannia motyvatsii do zdorovoho sposobu zhyttia ta profilaktyky VIL/SNIDu* [Social and educational trainings on the formation of

motivation for a healthy lifestyle and prevention of HIV/AIDS]. (2d ed.). Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].

6. Trubavina, I.M. (2013). Usvidomlene i vidpovidalne batkivstvo: spilne i vidminne [Conscious and responsible parenthood: common and different]. *Visnyk Luhanskoho nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka – Visnyk of the Luhansk National Taras Shevchenko University*. No 13 (4). P. 96–101 [in Ukrainian].

Krylovets M.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
 Professor at the Department of Social pedagogy and Social work
 Nizhyn Gogol State University
 km50@ukr.net
 orcid.org/0000-0002-8322-9606

Kachalova T.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor at the Department of Social pedagogy and Social work
 Nizhyn Gogol State University
 tetyana0210@ukr.net
 orcid.org/0000-0002-3010-3874

FEATURES OF SOCIAL AND EDUCATIONAL TRAINING AS A MEANS OF FORMING CONSCIOUS PARENTHOOD

Modern society is constantly undergoing transformations which influence various aspects of life, particularly parental functions performed by young spouses. The article reveals the relevance of the topic concerning fostering conscious parenthood of young couples through the use of social and educational trainings. The research aim is to analyze the features of the social and educational training as a tool of forming conscious parenthood. The paper presents and analyzes the key aspects of a socio-psychological training, in particular, psychological and pedagogical aspects that contribute to the creation of a positive and conscious approach to the process of performing parental functions by young spouses. The article considers the results of studies that confirm the effectiveness of social and educational trainings in preparing young parents for the responsible challenges associated with the upbringing and development of their children. The distinctive features of social and educational trainings on conscious parenting are presented, including: focus on developing in parents (actual or potential) an awareness of the importance of their role and influence on children's psychosocial development; emotional regulation, which consists in the development of emotional stability in parents and the formation of skills aimed at controlling negative emotions; focus on learning effective methods of communication with children, taking into account their age characteristics; formation of positive relationships between parents and children, promoting mutual understanding and support; taking into account gender differences in the upbringing of younger generations; application of practical exercises and tasks that help parents in using the knowledge gained in real family situations.

The article highlights practical aspects of implementing trainings and provides recommendations for further research and development of programs for developing parenting skills. In general, social and educational trainings are presented in the article as a key factor in the formation of a positive and conscious approach to parenting.

Key words: young people, young family, training, social and educational training, parenthood, conscious parenting.

УДК 373.29:373.3]:51

DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-29-36

Матвієнко С. І.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
masvet9@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7591-1683

**РЕАЛІЗАЦІЯ НАСТУПНОСТІ У ФОРМУВАННІ
ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
ТА УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

У статті розкрито особливості реалізації принципу наступності у такому напрямі математичного розвитку дитини, як формування уявлень простору та умінь орієнтуватися у ньому. Зазначено, що просторове орієнтування є складним механізмом, в основі якого лежать процеси сприймання та уявлення. Вказано, що у даному процесі беруть участь зоровий, слуховий і руховий аналізатори, розвиненість яких у комплексі із життєвими навичками дозволяють дитині відповідно до віку орієнтуватися у просторі. З опорою на аналіз наукових джерел репрезентовано чотири рівні у структурі просторових уявлень. Вказано, що саме з урахуванням такої структурованості визначається методика опанування уявлень про простір та формуються навички орієнтування в три- та двомірному просторі. Наголошено, що сприйняття простору має велике значення для життєвої практики, а для учня початкової школи це надає можливість опанування геометрії, географії, конструювання, занять рухом тощо. З аналізу державних Стандартів дошкільної та початкової освіти визначено, що в основі навчання математики у напрямі ознайомлення з простором реалізуються завдання, пов'язані із розміщенням предметів, орієнтування на площині та аркуші паперу, переміщеннях у просторі та ряд інших. Ускладнення роботи в початковій школі з орієнтування у просторі стосовно читання у складання схем, планів як моделей просторового розміщення зумовлює використання більш широкого кола спеціальних методів роботи. Підготовка до засвоєння майбутнім першокласником більш складних завдань просторового орієнтування має здійснюватися на вже етапі старшого дошкільного дитинства, що є аспектом забезпечення наступності. Проаналізовано ряд форм, методів, засобів, які характеризують сучасну практику дошкільної освіти у галузі логіко-математичного розвитку дітей та їхньої підготовки до засвоєння просторових уявлень та умінь у початковій школі.

Ключові слова: простір, просторові уявлення, орієнтування у просторі, логіко-математичний розвиток, математична компетентність, наступність, державний стандарт освіти, дошкільна освіта, початкова освіта.

Постановка проблеми. Одним із важливих завдань сучасної дошкільної освіти визначається виховання у дитини здатності орієнтуватися в навколишньому світі за допомогою розвинених органів чуття. Численні психолого-педагогічні дослідження вказують на виключно важливу роль простору в побудові дітьми картини світу, осмислення навколишніх предметів та себе у ньому. З тим, людина, починаючи з немовлячого віку, опановує процес орієнтування у просторі. Дошкільний вік є чутливим періодом щодо формування уявлень про специфічні особливості навколишнього світу, у тому числі – які надані людині лише в уявленнях. До останніх належать уявлення простору та уявлення часу.

Сформованість у майбутнього школяра уявлень простору та часу – це запорука його успішної діяльності як стосовно навчання, та і життя у цілому. Розвиненість просторового сприйняття важко переоцінити, оскільки багато у чому це впливає на успішність дитини в оволодінні письмом, малюванням, рухом під час виконання фізичних вправ та рухливих ігор, малюванням та іншими видами діяльності.

Осучаснення методичних засад освітнього процесу у закладі дошкільної освіти та початковій школі неможливе без взаємоузгодження позицій щодо забезпечення компетентностей дитини у двох вищезазначених освітніх ланках, у тому числі – математичній. Це стосується усіх складових логіко-математичного розвитку, у тому числі – орієнтування у просторі. Необхідністю здійснення наукового аналізу щодо визначення шляхів забезпечення наступності у формуванні просторових уявлень у старших дошкільників та учнів початкових класів обумовлена актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні засади проблеми формування у дітей уявлень простору закладено у працях Т. Мусейбової, Т. Степанової, А. Столяра, К. Щербакової та інших вчених. Окремі питання щодо формування просторових уявлень в учнів початкової школи висвітлено у роботах М. Богданович, М. Бурди, М. Волчастої, В. Гусева, О. Дубинчук, Н. Мацько, М. Моро, А. Пишкала, Б. Поляк, І. Тесленка, Я. Жовніра та інших дослідників. Наступність між ланками освіти стосовно формування елементарних математичних уявлень досліджувалася Н. Баглаєвою, К. Волинець, Л. Гайдаржийською, Л. Зайцевою, О. Литвиненко, М. Машовець, О. Онопрієнко, С. Скворцовою, В. Старченко, Т. Степановою, О. Фунтіковою, К. Щербаковою та іншими вченими.

Мета статті полягає в окресленні умов реалізації наступності у формуванні уявлень простору у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед складових математичного розвитку дитини визначається такий, як формування уявлень простору. На сьогодні розроблені засади методики ознайомлення дітей дошкільного віку з простором та формування умінь орієнтуватися у ньому. З початком навчання дитини у школі методика набуває змін, що може становити складнощі для першокласника. Саме тому слід вказати на ті аспекти забезпечення наступності, які допоможуть дитині-дошкільнику, з порою на набуті уявлення та уміння простору, більш легко засвоювати навчальний матеріал у початковій школі. Цим обумовлюється необхідність виконання даного дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження. Доматематична підготовка, яка здійснюється у закладі дошкільної освіти, є частиною загальної підготовки дітей до шкільного навчання. Вона визначається навчанням дітей основних математичних уявлень, до яких належить і уявлення простору. Під поняттям «формування уявлень» дослідник В. Панченко розуміє процес створення та фіксування у пам'яті певного зорово створеного об'єкта, який у подальшому його сприйманні набуває уточнень задля різноманітної пізнавальної діяльності [14, с. 181].

Просторові уявлення – це поняття, пов'язанні з орієнтацією та положенням об'єктів у просторі, а також їх переміщенням та трансформацією під час руху. Термін «просторові уявлення» передбачає такі категорії, як відстані та просторові зв'язки, відношення, а також величини, розмір, форма, розташування тощо.

Процес формування просторових уявлень відноситься до різних аспектів педагогічної діяльності у закладах дошкільної освіти. Він пов'язаний з вирішенням завдань сенсорно-пізнавального, розумового та логіко-математичного розвитку дошкільників. Важливість педагогічної роботи з формування просторових уявлень у дошкільників знайшла своє відображення в державному Стандарті дошкільної освіти (2021 р.). Так, в освітньому напрямі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» Базового компоненту дошкільної освіти зазначається, що до періоду вступу до школи дитина має уміти: орієнтування в просторі безпосередньо та за словесною вказівкою

дорослого; зазначати своє знаходження відповідно до місцезнаходження іншого об'єкта; правильно використовувати прислівники, які позначають просторові орієнтири; визначати місцезнаходження об'єктів за далечиною (далеко, близько) [1, с. 10].

Специфіка формування у дітей уявлень простору здійснювалася у багатьох дослідженнях. Зокрема, Н. Голота пов'язує формування просторово-часових уявлень дошкільників із становленням «образу світу», визначеному ще у психологічних працях О. Леонтьєва. Сутність цієї теорії, як зазначає Н. Голота, полягає в усвідомленні дитиною власної тілесності, що розширює можливості для неї пізнати й світ, його матеріально-об'єктне наповнення навколо себе [3, с. 89]. Н. Міськова, Т. Баланович акцентують на тому, що сприймання простору залежить від рівня сенсорного розвитку дитини, а також від того, наскільки правильно функціонують органи чуття [12, с. 384].

У методичних працях Т. Степанової, К. Щербакової, з урахуванням роботи А. Семенович, В. Мухіної, Т. Мусейібової, А. Столяра, виокремлюються чотири рівні та відповідні їм підрівні структури просторових уявлень. Означені структурні елементи слугують методичним підґрунтям сучасної методики формування у дошкільників уявлень простору:

Перший рівень – уявлення простору, пов'язані із власним тілом, так зване орієнтування у просторі «на собі».

Другий рівень – просторові уявлення щодо розміщення та взаємовідношення зовнішніх предметів і тіл, так зване орієнтування «від себе до іншого».

Третій рівень – вербалізація просторових уявлень, яка відбувається унаслідок появи послідовності мовленнєвої термінології топологічного плану, слів-позначень.

Четвертий рівень – найскладніший, пов'язаний із сформованістю лінгвістичних уявлень, є однією із складових стиля мислення та когнітивного розвитку дошкільника [3, с. 90].

О. Коваленко, Ю. Березна у дослідженні специфіки формування у дітей уявлень простору також приділяють увагу фізіологічним засадам даного процесу. Дослідники вказують на те, що в основі просторового орієнтування лежить утворення складних умовних рефлексів, які формуються повільно. Саме тому, на думку О. Коваленко, Ю. Березної, слід розширювати й поглиблювати чуттєвий досвід дітей, словесні, рухові та інші основи сприймання ними простору [6, с. 343].

Цю ж думку підтримано у науковій роботі О. Колісник, І. Калініченко, де автори акцентують на тому, що до періоду закінчення дошкільного віку діти повинні опанувати не тільки основні напрямки просторових орієнтувань («на собі», «від себе до іншого», «між об'єктами навколишнього»), на основі словесних вказівок), але й безпомилково розбиратися у новій або складній просторовій ситуації. Достатній рівень розвиненості наочно-образного мислення майбутніх школярів надає їм можливість використовувати такі механізми, як образ предмета, план його розташування, схема тощо [7, с. 150].

С. Татарінова, досліджуючи проблему формування у дітей логіко-математичних понять не вводить простір та час до категорій основних математичних понять (таких, як «множина», «величина», «форма», «розмір» тощо), проте наголошує на важливості проведення повномірної педагогічної роботи щодо формування усіх необхідних елементів математики напередодні вступу дитини до школи. На думку С. Татарінової, задля цього створені позитивні можливості в оновленні змісту навчання математики у початковій школі та ЗДО [17, с. 192].

Специфіку роботи з формування уявлень простору в учнів початкової школи розкрито у дисертаційному дослідженні О. Гармаш. Зокрема, вона визначає, що в учнів 1–4-х класів уявлення простору формуються у процесі опанування шкільних предметів за використання таких методів, як: спостереження, сприйняття та осмислення інформації, отриманої від учителя, з підручників і посібників. Важливу роль щодо цього відіграє конструювання, розв'язування задач, оперування просторовими уявленнями в графічній діяльності (у двомірному розташуванні на аркуші паперу), а також в уяві, шляхом моделювання, у процесі мовленнєвого розвитку тощо [2, с. 1].

Зазначимо, що уся педагогічно доцільна робота, організована з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, пов'язана з ігровою, продуктивною та навчальною діяльністю. Вона позитивно впливає на засвоєння сенсорних еталонів, уявлень простору та інших математичних категорій.

Як і в усіх напрямках логіко-математичного розвитку дітей, педагогові важливо забезпечити наступність у формуванні просторових уявлень у старших дошкільників та учнів початкових класів, що реалізується у передшкільній освіті [6; 7; 10; 11; 13; 18]. *Наступність* – це діалектична закономірність розвитку всіх життєвих явищ, завдяки якій відбувається процес безперервної еволюції. Завдяки наступності на фундаменті раніше сформованих надбань надбудовуються нові, які зберігають у собі елементи своїх попередників [11, с. 47]. Одним із пріоритетних напрямків у забезпеченні наступності дошкільною та початковими освітніми ланками є узгодження концептуальних засад (мети та завдань) виховання, розвитку та навчання особистості дитини на дошкільному та початковому шкільному етапах освіти.

Наступність у математичній компетентності стосовно розвитку дитини дошкільного та молодшого шкільного віку відбувається також за узгодження принципів, форм, методів і засобів, які ефективно впливають на ознайомлення дітей із простором та формування у них умінь орієнтуватися у ньому. Головними принципами щодо формування просторових уявлень є: послідовність, використання наочності, опора на засвоєний матеріал, поєднання чуттєвого та логічного, наступність, урахування вікових та індивідуальних особливостей.

Як зазначено у державному Стандарті початкової освіти, у його математичній освітній галузі, стосовно математичної діяльності, пов'язаної із простором, вказується на необхідність орієнтування дитини на площині та у тривимірному просторі, уміння рухатися вказаним маршрутом, планувати такі маршрути, а також визначати напрямок руху, описувати або зображувати розміщення та рух схематично [4, с. 17].

Ми погоджуємося із думкою Г. Шульги, що старший дошкільний і молодший шкільний вік є чутливими щодо достатньо повноцінного формування просторових уявлень, зокрема – стосовно закладання основи задля довільної зміни точки відліку та бачення одного предмету з різних точок зору [18, с. 175].

О. Коваленко, Ю. Березна надають перелік наступних методів та засобів щодо навчання дітей орієнтуванню у просторі: дитяче експериментування, дидактичні ігри та вправи, рухливі ігри, спостереження, створення спеціальних проблемних ситуацій, бесіди, прогулянки й екскурсії тощо [5, с. 172]. Як слушно вказує Т. Кривошея, важливу роль у вищезазначеному процесі відіграють різні види ігор, серед яких дослідниця виділяє дидактичні ігри, надаючи їх широкий перелік і методичне обґрунтування, а також спеціальні дидактично-рухливі вправи [8, с. 170]. А. Сахно у дослідженні особливостей формування означених уявлень у дошкільників наголошує на важливості застосування у старшому дошкільному віці словесних просторових визначень [15, с. 29].

Дослідники Т. Кривошея, Т. Баланович з метою підвищення ефективності процесу формування у старших дошкільників уявлень простору та умінь орієнтування у ньому розробили авторський зміст та методику такої роботи. Автори зазначають, що в основі такої роботи мають бути усі види дитячої діяльності, а також життєві навички й уміння. Пропонована Н. Міськовою, Т. Баланович робота реалізується за чотирма змістовими блоками, тісно пов'язаними із загальнонауковими та методичними підходами до ознайомлення з простором. З тим, автори також пропонують перелік різноманітних видів ігор, які дозволять розширити в дитини досвід пізнання просторових відносин у предметному оточенні [12].

С. Матвієнко розглядає важливість забезпечення наступності у логіко-математичному розвитку дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку за використання гри. Для дитини-дошкільника цей вид діяльності є провідним, а стосовно учня першого класу гра дозволяє швидше адаптуватися до навчання та краще засвоювати навчальний матеріал [10, с. 55].

Н. Міськова, Т. Баланович пропонують авторську методику щодо використання методу моделювання у педагогічній роботі з дітьми 6–7 років щодо формування просторових уявлень. Такі методи навчання математики застосовуються і в початковій школі, що дозволить, на нашу думку, достатньою мірою забезпечити наступність в опануванні першокласниками уявлень та умінь орієнтування у просторі [12, с. 385].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування уявлень простору та умінь орієнтуватися у ньому є складним процесом, який спирається на фізіологічні, сенсорні, кінестетичні можливості людини та потребує спеціального навчання щодо засвоєння практичних дій та збагачення словникового запасу. Розвиток просторових сприймань і уявлень розглядається як один з важливих компонентів у роботі підготовки дітей до школи. На сьогодні розроблено методичні засади ознайомлення з простором дошкільників кожної із вікових групи. Удосконалюється й осучаснюється методика навчання простору у початковій школі. Проте, потребує подальшої наукової та методичної розробки такий аспект освітньої діяльності, як забезпечення наступності в опануванні просторовими уявленнями та вміннями між дошкільною та початковою ланкою. Це має стати об'єктом наших подальших досліджень.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція): наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>
2. Гармаш О. В. Дидактичні умови формування просторових уявлень в учнів початкової школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.09. Київ. 2011. 20 с.
3. Голота Н. М. Просторово-часові уявлення як основа життєвої компетентності дитини дошкільного віку. *Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (11.04.2014). 2014. м. Київ. С. 82–92.
4. Державний стандарт початкової освіти: затв. Постановою Каб. Міністрів України від 21 лютого. 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
5. Коваленко О. В., Березна Ю. В. Дидактичні ігри та вправи як методи формування просторових уявлень у дітей дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук*: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. № 40(2). С. 172–177. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37558>
6. Коваленко О. В., Березна Ю. В. Теоретичні основи формування просторових уявлень у дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 37. С. 341–344.
7. Колісник О., Калініченко І. О. Особливості та послідовність формування просторових уявлень. *Наука і молодь – 2023: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ, 14 квітня 2023 р.). 2023. Вип. 8. С. 149–151.
8. Кривошея Т. М. Розвиток у дітей дошкільного віку уміння орієнтуватися у просторі. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій*: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського. 2013. С. 168–174.
9. Кривошея Т. М., Власюк А. В., Жучкова А. О. Освітні ситуації як засоби формування у дітей старшого дошкільного віку уміння орієнтуватися у просторі. *The 7th International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects»* (February 9–11, 2022 р.). CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. P. 406–411.
10. Матвієнко С. І. Гра як засіб забезпечення наступності у формуванні логіко-математичної компетентності старших дошкільників і учнів першого класу НУШ. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Серія «Психолого-педагогічні науки». № 1. 2023. С. 54–62.
11. Матвієнко С. І. Передшкільна освіта: теорія та практика: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 160 с.

12. Міськова Н. М., Баланович Т. В. Формування просторових уявлень дітей дошкільного віку на заняттях математики в сучасних умовах. *Modern aspects of science and practice: The XI International Science Conference*. 2021. С. 384–387. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/11/MODERNASPECTS-OF-SCIENCE-AND-PRACTICE.pdf#page=385>.
13. Мусейібова Т. Генезис відображення простору і просторової орієнтації у дітей дошкільного віку. *Дошкільне виховання*. 1970. № 3. С. 36–41.
14. Панченко В. О. Формування просторових уявлень у молодших школярів на уроках математики. *Вісник НПУ ім. М. Драгоманова*. Серія «Педагогічні науки». 2013. Вип. 115. С. 181–187.
15. Сахно А. М. Формування просторових уявлень у дітей дошкільного віку. Черкаси, 2019. 87 с. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/4096/1/sahno.pdf>.
16. Степанова Т. М. Навчасмо математики: формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку. Київ: Генеза. 2015. 112 с.
17. Татарінова С. О. Формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.08. Мелітополь, 2008. 220 с.
18. Шульга Г. Формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій*: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського. 2013. Вип. 2. С. 174–176.
19. Щербаківа К. Й. Методика формування елементів математики у дошкільників. Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. 262 с.

Referense

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia) (2021): nakaz MON Ukrainy № 33 vid 12.01 [Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia): nakaz MON Ukrainy No 33 vid 12.01.2021 r.] URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoi-osviti-nova-redakciya> [in Ukrainian].
2. Harmash, O.V. (2011). Dydaktychni umovy formuvannia prostorovykh uiavlen v uchniv pochatkovoї shkoly [Didactic conditions for the formation of spatial concepts in primary school students]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
3. Holota, N.M. (2014). Prostorovo-chasovi uiavlennia yak osnova zhyttievoi kompetentnosti dytyny doshkilnoho viku [Spatial-temporal representations as the basis of life competence of a preschool child]. *Standarty doshkilnoi osvity: dyskurs nauky i praktyky – Standards of preschool education: discourse of science and practice*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity (2018): zatv. Postanovoiu Kab. Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho. 2018 r. № 87 [State standard of primary education: approved. Resolution of the Kab. Of Ministers of Ukraine dated February 21, 2018. No. 87]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> [in Ukrainian].
5. Kovalenko, O.V. & Berezna, Yu.V. (2021). Dydaktychni ihry ta vpravy yak metody formuvannia prostorovykh uiavlen u ditei doshkilnoho viku [Didactic games and exercises as methods of forming spatial images in preschool children]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*. No 40 (2). P. 172–177. URL: <https://elibrary-kubg.edu.ua/id/eprint/37558> [in Ukrainian].
6. Kovalenko, O.V. & Berezna, Yu.V. (2021). Teoretychni osnovy formuvannia prostorovykh uiavlen u ditei doshkilnoho viku [Theoretical foundations of the formation of spatial concepts in preschool children]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*. Issue 37. P. 341–344 [in Ukrainian].
7. Kolisnyk, O. & Kalinichenko, I. (2023). Osoblyvosti ta poslidovnist formuvannia prostorovykh uiavlen [Peculiarities and sequence of formation of spatial images]. *Nauka i molod – 2023: priorytetni napriamy hlobalizatsiinykh zmin – Science and youth – 2023: priority directions of globalization changes*. Kyiv. Issue 8. P. 149–151 [in Ukrainian].
8. Kryvosheia, T.M. (2013). Rozvytok u ditei doshkilnoho viku uminnia oriantuvatsiia u prostori [Development of the ability to navigate in space in preschool children]. *Aktualni problemy*

doshkilnoi ta pochatkovoï osvity v konteksti yevropeïskykh osvïtnïkh stratehii – Actual problems of preschool and primary education in the context of European educational strategies. Vinnytsia: VDPU im. M. Kotsiubynskoho [in Ukrainian].

9. Kryvosheia, T.M., Vlasiuk, A.V. & Zhuchkova, A.O. (2022). Osvitni sytuatsii yak zasoby formuvannia u ditei starshoho doshkilnogo viku uminnia orientuvatysia u prostori [Educational situations as means of forming the ability to orientate in space in children of older preschool age]. *The 7th International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects»*. CPN Publishing Group, Tokyo, Japan [in Ukrainian].

10. Matvienko, S.I. (2023). Hra yak zasib zabezpechennia nastupnosti u formuvanni lohiko-matematychnoi kompetentnosti starshykh doshkilnykiv i uchniv pershoho klasu NUSh [The game as a means of ensuring continuity in the formation of logico-mathematical competence of older preschoolers and students of the first grade of NUS]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia – Scientific notes of NSU named after M. Gogol*. No 1. P. 54–62. [in Ukrainian].

11. Matvienko, S.I. (2023). *Peredshkilna osvita: teoriia ta praktyka* [Preschool education: theory and practice]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].

12. Miskova, N.M., Balanovych, T.V. (2021). Formuvannia prostorovykh uïavlennia ditei doshkilnogo viku na zaniattiakh matematyky v suchasnykh umovakh [The formation of spatial representations of preschool children in mathematics classes in modern conditions]. *Modern aspects of science and practice*. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/11/MODERNASPECTS-OF-SCIENCE-AND-PRACTICE.pdf#page=385> [in Ukrainian].

13. Museïbova, T. (1970). Henezys vidobrazhennia prostoru i prostorovoï orientatsii u ditei doshkilnogo viku [The genesis of space mapping and spatial orientation in preschool children]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*. No 3. P. 36–41 [in Ukrainian].

14. Panchenko, V.O. (2013). Formuvannia prostorovykh uïavlennia u molodshykh shkolariv na urokakh matematyky [Formation of spatial concepts in junior high school students in mathematics lessons]. *Visnyk NPU im. M. Drahomanova – Bulletin of the NPU named after M. Drahomanova*. Issue 115. P. 181–187 [in Ukrainian].

15. Sakhno, A.M. (2019). Formuvannia prostorovykh uïavlennia u ditei doshkilnogo viku [Formation of spatial concepts in junior high school students in mathematics lessons]. Cherkasy. 87 p. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/4096/1/sahno.pdf>. [in Ukrainian].

16. Stepanova, T.M. (2015). *Navchajemo matematyky: formuvannia elementarnykh matematychnykh uïavlennia u ditei starshoho doshkilnogo viku* [Teaching mathematics: the formation of elementary mathematical concepts in older preschool children]. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].

17. Tatorynova, S.O. (2008). Formuvannia lohiko-matematychnykh poniat u starshykh doshkilnykiv u protsesi piznavalnoi diïalnosti [The formation of logical and mathematical concepts in older preschoolers in the process of cognitive activity]. Candidate's thesis. Melitopol [in Ukrainian].

18. Shulha, H. (2013). Formuvannia prostorovykh uïavlennia u ditei starshoho doshkilnogo viku [The formation of spatial ideas in children of older preschool age]. *Aktualni problemy doshkilnoi ta pochatkovoï osvity v konteksti yevropeïskykh osvïtnïkh stratehii – Actual problems of preschool and primary education in the context of European educational strategies*. Vinnytsia: VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Issue 2. P. 174–176 [in Ukrainian].

19. Shcherbakova, K.Y. (2011). *Metodyka formuvannia elementiv matematyky u doshkilnykiv* [The method of forming elements of mathematics in preschoolers]. Kyiv: Vyd-vo Yevropeïskoho universytetu [in Ukrainian].

Matvienko S.

Candidate of Pedagogic Sciences (PhD),
 Docent of the Department of Preschool Education
 Nizhyn Mykola Gogol State University
 masvet9@gmail.com
 orcid.org/0000-0001-7591-1683

IMPLEMENTATION OF THE CONTINUITY IN THE FORMATION

**OF SPATIAL IDEAS IN SENIOR PRESCHOOLERS AND STUDENTS
OF PRIMARY CLASS**

The subject matter of this paper is the problem of the implementation of the continuity in preschool and primary school education. The specifics of the implementation of the continuity principle in such a direction of a child's mathematical development as the formation of ideas of space and the ability to navigate in it are investigated in the article.

According to the analysis of scholarly literature, spatial orientation is defined as a complex mechanism based on the processes of perception and representation. It is indicated that visual, auditory and motor analyzers participate in this process, the development of which in combination with life skills allows a child to navigate in space according to age.

As a result of the academic research four levels in the structure of spatial ideas are represented in the paper. It is specified that in view of such a structuring the method of mastering ideas about space is determined and the skills of orientation in three- and two-dimensional space are formed. It is underlined that the perception of space is of great importance for life practice, and for a primary school student it provides opportunities to master geometry, geography, construction, movement activities, etc.

Due to the analysis of the State Standards of preschool and primary education, it was identified that the basis of teaching mathematics in the direction of familiarization with space involves the implementation of tasks related to the placement of objects, orientation on a plane and a sheet of paper, movements in space, and a number of others.

It is stated in the article that the use of a wider range of special work methods is caused by the complication of work in primary school on orientation in space in relation to reading in drawing up schemes, plans as models of spatial arrangement. Preparation for mastering more complex tasks of spatial orientation by a future first-grader should be carried out already at the stage of senior preschool childhood, which is an aspect of ensuring continuity.

A number of forms, methods, and means that characterize the modern practice of preschool education in the field of logical and mathematical development of children and their preparation for mastering spatial ideas and skills in primary school are explored in the article.

Key words: space, spatial ideas, orientation in space, logical and mathematical development, mathematical competence, continuity, state standard of education, preschool education, primary education.

УДК 373.5.07:005.336.6
DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-37-43

Мицишин І.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка,
iryna.myshchyslyn@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2740-8092

Калагурка Х.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка,
khrystyna.kalahurka@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-3179-4694

МАРКЕТИНГОВЕ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ ШКОЛОЮ

Реформування сучасної освіти з метою вдосконалення її якості вимагає не лише впровадження більш ефективних методів управління, а й застосування нових підходів, зокрема, маркетингового адміністрування. Метою статті є обґрунтування доцільності використання маркетингового адміністрування в системі сучасної середньої освіти, висвітлення та аналіз специфіки застосування основних інструментів такої діяльності.

Маркетинг в освіті – це стратегія формування іміджу школи. Заклад, який інвестує в просування, фокусує свою увагу на розвитку учнів, а також декларує відповідний рівень якості освіти матиме в громаді вагомий статус. Хороша репутація в місцевому середовищі створюється завдяки популяризації діяльності школи у соціальних мережах, участі школярів чи педагогів у різноманітних конкурсах, влаштування внутрішньо- або міжшкільних заходів. Кожній школі необхідно творити свою власну ідентичність й окремішність, пропонувати щось виняткове, відмінне від інших закладів. Така унікальність підвищить статус школи, створить передумови для відбору найбільш кваліфікованих і мотивованих педагогічних працівників, забезпечить привабливість для потенційних користувачів освітніх послуг.

Класичні маркетингові елементи: потреби, потенціал, продукт, просування, престиж, позиція в умовах освітнього простору набувають специфічного змісту й особливостей. Рольовий репертуар керівників шкіл суттєво розширюється, з'являються нові ролі: менеджера з маркетингу, менеджера бренду (школи), менеджера персонального брендингу, аналітика ринку, менеджера медіа та онлайн-спільноти, фахівця зі зв'язків з громадськістю.

Маркетингове адміністрування сучасною школою є відповіддю на актуальні потреби сучасного ринку освітніх послуг. Таке управління спрямоване на задоволення потреб споживачів й водночас стає стимулом й передумовою забезпечення якості пропонованих послуг, посилення мотивації успіху вчительського колективу та передумовою розвитку педагогічних інновацій.

Ключові слова: управління освітою, освітній маркетинг, адміністрування в освіті, якість освітніх послуг.

Постановка проблеми. Розширення сфери масового споживання товарів і послуг стало характерною рисою сучасного суспільства. Поряд із збагаченням ринку пропозицій виникає значна проблема щодо визначення їх якості. Внаслідок чого якість стає визначальним фактором конкурентності та стимулом розвитку. Проблема якості присутня не лише в площині виробництва матеріальних продуктів, а й у сфері

нематеріальних послуг, зокрема освітніх. Останнім часом у цій сфері якість набуває особливого значення. Проблему забезпечення якості освіти включають у перелік сучасних освітніх брендів, які характеризують пріоритетні напрями її розвитку.

Процес забезпечення якості освіти безпосередньо пов'язаний з ефективним управлінням навчальним закладом. Водночас вдосконалення практики управлінської діяльності традиційно відбувалося в середовищі приватного шкільництва, оскільки мережа шкіл державної форми власності адмініструвалася у строго регламентованих межах вертикальної управлінської структури. Ринок освітніх послуг на рівні середньої освіти на сьогодні не набув достатнього розвитку, а тому управлінські моделі мають доволі консервативний характер. Проте реформування освіти з метою вдосконалення її якості вимагає не лише впровадження більш ефективних методів управління, а й застосування нових підходів, зокрема, маркетингового адміністрування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання маркетингового адміністрування в середовищі освіти активно вивчають закордонні та вітчизняні науковці. Більше уваги закономірно зосереджено на дослідженні маркетингового адміністрування в системі вищої освіти. У цьому руслі здійснюють науковий пошук Бенівська І., яка вивчала маркетинг освітніх послуг як інструмент конкурентності сучасного закладу вищої освіти, Жарська І. проаналізувала побудову маркетингових комунікацій закладу вищої освіти в мережі Інтернет, Полторак В. досліджував освітній маркетинг в умовах розвитку ринку освітніх послуг. Загалом питанням освітнього маркетингу присвячені А. Могилової, І. Цебрій, С. Телетової, З. Рябової та інших вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загалом питанням маркетингового управління присвячено низку публікацій вітчизняних вчених, що характеризують основні засади та ідеї цієї проблеми. Однак, аспекти маркетингового управління в системі середньої освіти досліджено не достатньо й потребують більш широкого як теоретичного вивчення, так і практичного опрацювання.

Метою статті є обґрунтування доцільності використання маркетингового адміністрування в системі сучасної середньої освіти, висвітлення та аналіз специфіки застосування основних інструментів такої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних наукових дослідженнях маркетинг визначають як творчий соціальний та управлінський процес, який передбачає виявлення потреб покупців і задоволення їх у вигідний для них спосіб. Маркетингове управління школою – це заснована на практиці концепція управління, яка поєднує традиційні цінності та принципи шкільного адміністрування зі знаннями про те, як ефективно управляти організаціями [8, с. 112]. Маркетинг повинен пронизувати всі сфери та напрямки діяльності організації, яка виробляє товари та послуги. Він відіграє ключову роль, особливо в недержавних школах де однією з першочергових цілей, хоча й не основною є досягнення економічного прибутку.

В сучасній науковій термінології з'явився термін «некомерційний маркетинг» або маркетинг у неприбуткових організаціях, що означає вихід маркетингової діяльності за межі реклами, до нього можуть бути залучені й такі соціальні суб'єкти, які не виробляють матеріальні блага на продаж і не мають безпосередньої фінансової мотивації. Прикладом такої діяльності і є маркетинг в освітній сфері, адже навчальні заклади, які надають освітні послуги не переслідують першочергової фінансової мотивації. Маркетинг шкіл, на відміну від маркетингу комерційних організацій, фокусується не на потребах, а на цінностях (культурних, емоційних, моральних). «Освітній маркетинг будується навколо етосу та благородних ідеалів гуманізму, навіть якщо ці слова й ніколи не з'являться в місії чи рекламі школи. Тільки такий маркетинг має шанси на успіх, адже опортуністичні рекламні стратегії будуть викриті ринком» [7, с. 90].

Загалом сучасна маркетингова орієнтація передбачає вивчення потреб та вподобань клієнта й на цій підставі формування продукту чи послуги таким чином, щоб вони максимально задовольняли користувача. Якщо ж клієнт не задоволений бізнес стає збитковим і припиняє своє існування. В контексті освітньої сфери

маркетинг – це управлінський підхід, який спрямований на задоволення потреб і надання освітніх послуг у спосіб, який задовольняє, як надавача, так і отримувача послуг. Фокусування управлінської діяльності на потребах зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів і залучення їх до прийняття певних рішень забезпечує реалізацію одного з найвагоміших принципів управління – принципу партисипативності, що своєю чергою забезпечує ефективність управління та сприяє зростанню якості освіти. Відтак, можна досягти внутрішніх і зовнішніх цілей шкільної організації шляхом задоволення потреб та очікувань усіх зацікавлених сторін школи: персоналу, учнів, батьків, вчителів. Саме задоволеність учнів та їхніх батьків, а найчастіше власне батьків, відіграє чи не найбільш важливу роль у діяльності закладів освіти. Відповідати цим очікуванням нелегко, оскільки динамічно мінливе суспільне середовище ставить перед освітньою системою нові проблеми та виклики, тому маркетинг – це не лише сукупність практичних заходів, що передбачають використання відповідних методів і прийомів, а насамперед спосіб мислення про організацію її роль і завдання, які забезпечують існування і розвиток. Сучасні науковці вважають, що впровадження системи маркетингу у практику управління освітніми закладами збільшує їх конкурентоспроможність і створює перспективу подальшої модернізації. Ефективне управління пов'язане з використанням маркетингових стратегій формує передумови для впровадження педагогічних інновацій [4, с. 123]. До того ж, застосування маркетингового управління навчальним закладом призводить до трансформації потреб споживачів в контексті досягнення соціального ефекту від освітньої діяльності. Внаслідок утвердження цінності освіти навчальний заклад створює умови для формування нових, щораз більш вагомих освітніх потреб споживачів [3].

Класичні маркетингові інструменти при застосуванні в середовищі навчальних закладів набувають відповідної специфіки. Їх можна проінтерпретувати за допомогою набору елементів, які безпосередньо впливають на ринок освітніх послуг, а саме:

- 1) потреби – зумовлені обов'язковим навчанням та обов'язковою освітою, а також зростанням розуміння освіти як інвестиції у майбутнє;
- 2) потенціал – людський капітал й технічні засоби, можливості розвитку, місце розташування, позиція на ринку, традиції, ідентичність, обладнання;
- 3) продукт – освітня пропозиція, якість послуг (освіта, опіка, виховання), бренд школи, потреби клієнтів і те, як вони можуть бути задоволені;
- 4) просування – діяльність, спрямована на утвердження позиції на ринку, комунікація з навколишнім середовищем, реклама, якісний PR;
- 5) престиж – підвищення престижу перетворюється на прибуток у вигляді більшої кількості учнів (студентів). Престиж – це настрої споживачів, який виражається в міжособистісній взаємодії (може бути досягнутим лише за наявності спільних цінностей, визнаних обома сторонами);
- 6) позиція – суб'єктність на ринку освітніх послуг [8, с. 113–114].

Реалізація маркетингової діяльності передбачає підготовку цілісного плану просування закладу освіти, його освітніх послуг. Іншими словами маркетинг в освіті – це стратегія формування іміджу школи. Заклад, який інвестує в просування, фокусує свою увагу на розвитку учнів, а також декларує відповідний рівень якості освіти матиме в громаді вагомий статус, буде привабливим для майбутніх учнів. Хороша репутація в місцевому середовищі створюється завдяки популяризації діяльності школи у соціальних мережах, участі школярів чи педагогів у різноманітних конкурсах, влаштування внутрішньо- або міжшкільних заходів культурного, екологічного, благодійного спрямування і таке інше. Кожній школі слід творити свою власну ідентичність й окремішність, пропонувати щось особливе, виняткове, відмінне від інших закладів. Така унікальність підвищить статус школи, створить передумови для відбору найбільш кваліфікованих і мотивованих педагогічних працівників, забезпечить привабливість для потенційних користувачів освітніх послуг.

Досягнення поставлених завдань забезпечує добре організована PR-діяльність школи. Саме завдяки їй можна покращити комунікацію між батьками та школою; привернути увагу ЗМІ до діяльності школи; застерегти від швидкої втрати іміджу школи в кризових ситуаціях; захистити від несправедливих звинувачень та наклепів; запобігти загрозі закриття школи шляхом висвітлення її позитивного впливу на місцеве середовище; прийняти на роботу найталановитіших вчителів (брендинг роботодавця); залучити батьків до участі в роботі в школі [6, с. 7].

З огляду на широкий спектр маркетингових завдань директор сучасної школи має стати ефективним менеджером, що успішно виконує різноманітні професійні ролі: менеджера з персоналу, менеджера з маркетингу, менеджера бренду (школи), менеджера персонального брендингу, аналітика ринку, стратега, менеджера з управління освітніми процесами в школі, менеджера медіа та онлайн-спільноти, фахівця зі зв'язків з громадськістю [6, с. 3].

Такий широкий спектр професійних ролей у виконанні керівника закладу освіти висуває перед ним завдання набуття та постійного вдосконалення компетентності у сфері організації освітнього процесу, управління та маркетингу. Маркетингова компетенція охоплює такі складові: здійснення маркетингових досліджень; формування маркетингової стратегії школи; керування створенням та підтримкою марки школи, її репутації, рейтингу на ринку освітніх послуг; формування іміджу директора школи, відповідного до очікувань зацікавлених груп; інтернет-маркетинг з особливим акцентом на використання соціальних мереж; графічний дизайн, який є неодмінним елементом організаційної культури навчального закладу; міжособистісне спілкування, комунікацію з клієнтами школи, суб'єктами навколишнього середовища, вчителями та іншими працівниками школи; зв'язки з громадськістю [1, с. 136].

Маркетингова діяльність безпосередньо пов'язана із забезпеченням якості послуг. Адже просування послуги, створення умов для задоволення споживача не можливо досягти у випадку надання неякісних послуг. Отож, керівництво закладу освіти має спрямувати свої зусилля до розробки привабливих і якісних послуг: цікавих освітніх програм, захоплюючого навчального процесу, належного матеріально-технічного забезпечення. Поряд з цим, слід зорганізувати діяльність щодо налагодження контактів з громадськістю, інформування про напрями діяльності, цілі, пропозиції та проблеми, що викликають інтерес споживачів до навчального закладу. Інформація, необхідна для прийняття рішення, розрізняється залежно від суб'єкта інформування. Тому першочерговим є розподіл аудиторії на цільову і нецільову [2, с. 24].

Інформаційна складова освітнього маркетингу найбільшою мірою зорієнтована на: 1) батьків, котрі, обирають навчальний заклад для дитини й при цьому враховують потенціал навчального закладу, його імідж у найближчому соціумі та загальний імідж у регіоні, державі; 2) учнів старших класів, котрі, обирають певний профіль навчання, а також паралельно здійснюють професійне самовизначення на майбутнє; 3) вчителів, котрі повинні організувати і спланувати свою індивідуальну викладацьку діяльність, щоб своєчасно відмовитися від нерентабельності окремих курсів, урізноманітнити форми та види діяльності відповідно до запиту найближчої цільової групи так, щоб це не суперечило принципам освіти та викладання; 4) керівників, котрі повинні виробити стратегію і тактику перспективного розвитку освіти й змін у роботі навчального закладу, перебувати у постійному пошуку нових засобів задоволення освітніх потреб і забезпечувати перевагу саме свого навчального закладу серед інших [5, с. 344].

У випадку закладу середньої освіти споживачами освітніх послуг, більшою мірою, є батьки учнів ніж вони самі. Тому основну частину цільової аудиторії складають саме вони. Зрозуміло, що сфери інтересів батьків і дітей будуть мати істотні відмінності. Ринок освітніх послуг в ділянці середньої освіти у нашій країні розвинутий не надто широко. Загалом ринкові механізми чітко працюють лише на рівні вищої освіти, де кожен університет бореться за абітурієнта й намагається схилити його до

прийняття відповідного рішення. У межах середньої освіти такий вибір здійснюють зазвичай батьки й при цьому вони здебільшого керуються критеріями територіальної близькості, комфортних умов, багатою інфраструктурою школи, оплатою додаткових послуг, наявністю гуртків і та ін. Однак, розширення мережі приватних шкіл, а також своєрідна не відкрита конкуренція за учня в межах великих міст також формує певні ринкові умови в середовищі закладів середньої освіти.

Для пояснення процедури вибору закладу вищої освіти вітчизняні науковці запропонували використання моделі AIDA Ел. Левіса. Цю ж модель також можна використати й для аналізу етапів прийняття рішення щодо вибору батьками чи згодом старшокласниками середньої школи. Структурно ця модель охоплює такі складові: увага, інтерес, бажання, дія. Початковий етап – це привернення уваги, що відбувається за допомогою реклами, поширення інформації про школу та її діяльність, виступів педагогів, зустрічей з батьками тощо. Наступний етап – це стимулювання інтересу споживача до відповідної послуги, підтримка уваги, формування стійкого зацікавлення, бажання вивчати деталі, шукати відповіді на запитання. На цьому етапі важливим є повідомлення про особливості змісту навчання, організація освітнього процесу, можливості розвитку інтересів й здібностей учнів, освітні перспективи, стандарти якості освіти тощо. Черговий етап, пов'язаний з виникненням переконання в користувача, що обрана освітня установа спроможна повністю «задовольнити його бажання і потреби як мінімум очікуваною мірою» [2, с. 24]. Завершальний етап передбачає здійснення необхідних практичних кроків щодо реалізації прийнятого рішення.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отож, маркетингові інструменти управління сучасною школою, спрямовані на реалізацію системи заходів щодо формування її іміджу, зростання популярності та вдосконалення якості освітніх послуг. Маркетингове адміністрування є відповіддю на актуальні потреби сучасного ринку освітніх послуг, який поступово формується на рівні середньої освіти. Цей підхід в управлінні, спрямований з одного боку на задоволення потреб споживачів, а з іншого боку стає стимулом й передумовою забезпечення якості пропонованих послуг. Усі елементи маркетингової діяльності: просування послуги, зв'язки з громадськістю, формування іміджу школи збільшують почуття відповідальності керівника школи, спонукають до вдосконалення професійної компетентності, посилення мотивації успіху вчителів, творення і розвитку педагогічних інновацій.

Література

1. Лісневська Ю., Рибкіна С. Роль маркетингу в управлінні сучасною школою. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія «Державне управління». 2020. Т. 31 (70). № 3. С. 133–138.
2. Могилова А., Решетнікова І. Особливості маркетингу на ринку освітніх послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 10. Ч. 2. С. 21–25.
3. Рябова З. В. Маркетингове управління в освіті: технологічний аспект. *Народна освіта*. Електронне наукове фахове видання. 2014. Вип. № 3(24). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2612
4. Телетова С., Телетов О. Педагогічний маркетинг у діяльності навчальних закладів. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 3. Т. 2. С. 117–124.
5. Цебрій І. В. Маркетинг в освіті і державно-громадське управління. *Демократичні процеси та демократична освіта – основи розвитку соборності в Україні*. Полтава: АСМІ, 2005. С. 343–346.
6. Fazlagić A. J. Dlaczego w zarządzaniu szkołą potrzebny jest marketing? *Meritum*. Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny, 2014. 4 (35). S. 2–7.
7. Fazlagić A. J. Marketingowe zarządzanie szkołą: CODN. Warszawa, 2003. 164 s.
8. Żebrok P. Marketing w publicznych placówkach oświatowych. *Edukacja humanistyczna*. Szczecin, 2015. nr 2 (33). S. 107–121.

References

1. Lisnievska, Yu. & Rybkina, S. (2020). Rol marketynhu v upravlinni suchasnoiu shkoloiu [The role of marketing in the management of a modern school]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho – Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi*. Vol. 31 (70). No 3. P. 133–138 [in Ukrainian].
 2. Mohylova, A. & Reshetnikova, I. (2016). Osoblyvosti marketynhu na rynku osvity [The specifics of marketing on the market for business services]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. No 10. Vol. 2. P. 21–25 [in Ukrainian].
 3. Riabova, Z.V. (2014). Marketynhove upravlinnia v osviti: tekhnolohichniy aspekt [Marketing management in education: technological aspect]. *Narodna osvita – Public education*. No 3(24). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2612 [in Ukrainian].
 4. Tielietova, S. & Tielietov, O. (2011). Pedagogichniy marketynh u diialnosti navchalnykh zakladiv [Pedagogical marketing in the activities of educational institutions]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and innovation management*. No 3. Vol. 2. P. 117–124 [in Ukrainian].
 5. Tsebrii, I.V. (2005). Marketynh v osviti i derzhavno-hromadske upravlinnia [Marketing in education and state and public administration]. *Demokratychni protsesy ta demokratychna osvita – osnovy rozvytku sobornosti v Ukraini*. Poltava: ASMI [in Ukrainian].
 6. Fazlagic, A.J. (2014). Dlaczego w zarzadzaniu szkola potrzebny jest marketing? [Why marketing is needed in school management]. *Meritum*. Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny. 4 (35). 2–7 [in Ukrainian].
 7. Fazlagic, A.J. (2003). Marketingowe zarzadzanie szkola [Marketing school management]. *CODN*. Warszawa [in Polish].
 8. Zebrok, P. (2015). Marketing w publicznych placowkach oswiatowych [Marketing in public educational institutions]. *Edukacja humanistyczna*. No 2 (33). 107–121 [in Polish].
-
-

Myshchysyn I.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education
Ivan Franko National University of Lviv
iryna.myshchysyn@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2740-8092

Kalagurka K.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education
Ivan Franko National University of Lviv
khrystyna.kalahurka@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-3179-4694

MARKETING MANAGEMENT OF A MODERN SCHOOL

Reforming modern education to enhance its quality requires not only the introduction of more efficient management methods, but also the application of new approaches, including marketing administration.

The purpose of the article is to justify the expediency of using marketing administration in the system of modern secondary education, to highlight and analyze the specifics of application of the main tools of such activity.

Marketing in education is a strategy for shaping the image of a school. An institution that invests in promotion, focuses on student development, and declares the appropriate level of the quality of education will have a significant status in the community. A good reputation in the local environment is created by promoting the school's activities on social

media, the participation of students or teachers in various competitions, and organizing intra- or inter-school events. Each school needs to create its own identity and separateness, to offer something exceptional, different from other institutions. This uniqueness will raise the status of the school, create the preconditions for selecting the most qualified and motivated teachers, and ensure that it is attractive to potential users of educational services.

Classical marketing elements: needs, potential, product, promotion, prestige, position in the educational space acquire specific content and features. The role repertoire of school leaders is significantly expanding, and new roles are emerging: marketing manager, brand (school) manager, personal branding manager, market analyst, media and online community manager, and public relations specialist.

Marketing administration of a modern school is a response to the current needs of the modern educational services market. Such management is aimed at responding to the needs of consumers and at the same time becomes an incentive and a prerequisite for ensuring the quality of the services offered, strengthening the motivation of the teaching staff, and providing a basis for the development of pedagogical innovations.

Key words: educational management, educational marketing, administration in education, quality of educational services, effective school management.

УДК 373.2.091

DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-44-57

Пихтіна Н. П.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
pnykhtina@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6684-436

МЕТОДИКА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИХОВАТЕЛЯ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З НЕПОВНИХ СІМЕЙ

У статті окреслене й теоретично обґрунтоване існування соціально-проблемної категорії дітей з неповних сімей. Визначені головні форми сімейної дезорганізації у неповних сім'ях: неповна сімейна група, незаконнонародженість; розпад сім'ї через залишення сім'ї одного з батьків; смерть одного з подружжя, ув'язнення; фізична патологія: хвороби, розумова відсталість дітей.

Окреслені основні проблем неповних сімей: проблеми економічного характеру, ускладнення психологічного становлення особистості, складнощі одного з батьків реалізувати усі аспекти виховання дитини.

Узагальнені наукові висновки психолого-педагогічних досліджень проблеми спілкування, представлені зв'язки форм і засобів спілкування дитини дошкільного віку з дорослими. Обґрунтовано вирішальний вплив форм спілкування на становлення провідних видів діяльності дитини у дошкільному віці; акцентується увага на спілкуванні як важливій спонукальній силі психічного розвитку дитини.

Доведено, що особистісні якості дитини, що відбивають досвід її спілкування і ступінь розвиненості комунікативно-мовленнєвої сфери, проєктують актуально значущі у житті дитини рис характеру, які складають її соціальну компетентність, інтелектуальну активність у взаємодії зі світом, визначають комунікативна спрямованість та готовність до взаємодії на основі ціннісних орієнтацій і досвіду міжособистісної взаємодії.

Проаналізовані теоретичні аспекти педагогічного спілкування вихователя ЗДО з дітьми дошкільного віку з неповних сімей. Обґрунтована доцільність використання конструктивних стилів спілкування у професійній діяльності вихователя, зокрема, у стосунках з дітьми з таких родин.

Окреслені, проаналізовані і практично вивчені педагогічні умови використання вихователем ЗДО конструктивних стилів спілкування у роботі з дітьми дошкільного віку з неповних сімей, а саме: психотехніка та педагогічна техніка вихователя, вербальна і невербальна експресія педагога, його культура саморегуляції власним психофізичним самопочуттям.

Здійснений аналіз особливостей використання вихователем конструктивних стилів педагогічного спілкування з вказаною цільовою групою дошкільників.

Ключові слова: педагогічне спілкування, стилі спілкування, конструктивні стилі педагогічного спілкування, неповні сім'ї, дошкільники з неповних сімей.

Постановка проблеми. Педагогічне спілкування як феномен навчально-виховного процесу існує стільки, скільки існують соціальні інститути навчання й виховання людей. Усюди, де одна людина починає взаємодіяти з іншою, педагог з дітьми, вихователь з вихованцями, обов'язково розгортається процес педагогічного спілкування.

Проблеми педагогічного спілкування досліджувалися спочатку у контексті вивчення сприйняття й розуміння в системі комунікації з позицій психології. Пізніше наукові пошуки стосувались переважно закономірностей формування в учителя комунікативних навичок та умінь. Суттєве значення для теоретичного й практичного розвитку педагогічного спілкування мали науково-практичні дослідження й розробки в галузі педагогічної майстерності І. Зязюна, Л. Загородньої [1; 6].

За оцінкою науковців, педагогічна майстерність вихователя здебільшого базується на мистецтві спілкування, специфіка якого полягає у здійсненні комплексного впливу вихователя на вихованця з метою забезпечення ефективного навчання, виховання і розвитку особистості, що формується. Через спілкування відбувається трансляція досвіду поколінь новому поколінню [1; 3].

Сьогодні констатується тенденція зміни функціональної структури впливу педагога на вихованця. Якщо протягом усієї історії людства, в ній значно переважав інформаційний аспект, то сьогодні, у зв'язку з розвитком засобів масової комунікації, педагог втрачає позицію джерела та носія нової інформації. У ЗДО починає помітно переважати інший зміст ролі педагога – комунікатора з основними комунікативними складовими і відповідними функціями. В освітніх закладах інформаційна функція педагога ще зберігається на досить високому рівні. Проте з використанням інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, роль спілкування вихованця з педагогом буде помітно змінюватись. Особливої уваги серед наукових досліджень та практичних пошуків сьогодні заслуговує проблема спілкування з дітьми, що мають чи можуть мати проблеми через об'єктивно існуючі негативні чинники, зокрема через структурну неповноцінність в сім'ї.

Мета статті: узагальнити та практично вивчити педагогічні умови використання вихователем ЗДО конструктивних стилів педагогічного спілкування у роботі з дітьми з неповних сімей.

Дослідницькі завдання, що розв'язуються у статті:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти педагогічного спілкування вихователя ЗДО з дітьми дошкільного віку з неповних сімей та визначити їх особливості;
2. Обґрунтувати доцільність використання конструктивних стилів спілкування у професійній діяльності вихователя;
3. Визначити і практично вивчити педагогічні умови використання вихователем ЗДО конструктивних стилей спілкування у роботі з дітьми дошкільного віку з неповних сімей.

Виклад основного матеріалу. *Сутність педагогічного спілкування, його функції та стадії.* Педагогічне спілкування як професійне спілкування педагога, вихователя широко досліджувалося науковцями і практиками, а тому вказаний науковий феномен має багато визначень і тлумачень.

І. Зязюн визначає професійно-педагогічне спілкування як комунікативну взаємодію педагога з дітьми, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків [6].

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ розглядають як систему органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин з допомогою комунікативних засобів. Причому, педагог виступає як активатор цього процесу, організовуючи і скеровуючи його. Це особливий вид творчості, який виявляється у вмінні правильно передавати інформацію, розуміти стан учнів, у мистецтві – вплив на партнера, у майстерності – саморегуляції [2].

Усі визначення поняття спілкування за своїм змістом подібні і передають сутність педагогічного спілкування, яка полягає у взаємодії педагога і вихованців.

Л.Загородня, С. Тітаренко, що вивчали роль педагогічного спілкування в професійній діяльності вихователя дошкільного закладу, дійшли висновку, що педагог проектує мікросередовище в групі і ЗДО у цілому, а отже, від його комунікативних

умінь суттєво залежить ефективність процесу спілкування й успішний психічний розвиток вихованців. Науковці вважають, що в процесі спілкування реалізується досить важлива соціально-перцептивна функція. Тому оптимальність педагогічного спілкування залежить від уміння вихователя використовувати мистецтво, казку, пісню, музику як засоби впливу на дитину [1].

Педагогічне спілкування, як професійно-етичний феномен, потребує від вихователя спеціальної підготовки не лише для оволодіння технологією взаємодії, а й для набуття ним морального досвіду, педагогічної мудрості в організації стосунків з дітьми, їх батьками, колегами у різних сферах освітнього процесу.

За визначенням М. Шевчук, спілкування в роботі вихователя є засобом соціально-психологічного забезпечення освітнього процесу, розв'язання навчально-виховних завдань, самопрезентації педагога, організації стосунків вихователя з дітьми, успішності самореалізації вихованців, організації співпраці педагога з колегами і батьками вихованців [8].

Н. Пихтіна виділяє етапи комунікації, що складають структуру педагогічної взаємодії, а саме:

1. **ПРОГНОСТИЧНИЙ ЕТАП (ПІДГОТОВЧИЙ)** – моделювання педагогом майбутнього спілкування – етап, на якому закладаються основи майбутньої взаємодії: планування й прогнозування змісту, структури, засобів спілкування.

2. **КОМУНІКАТИВНА АТАКА** – початковий етап спілкування, метою якого є організація безпосереднього спілкування на початку взаємодії. У цей час педагогу важливо виявляти ініціативу та керувати спілкуванням засобами швидкого включення у взаємодію, техніками самопрезентації, динамічного впливу на аудиторію, прийомами привертання уваги дітей і її концентрації на основному виді діяльності.

3. **КЕРУВАННЯ СПІЛКУВАННЯМ** – етап свідомої і цілеспрямованої організації взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до визначеної мети, коли здійснюється обмін інформацією, оцінками з приводу цієї інформації, взаємооцінювання співрозмовників.

4. **АНАЛІЗ СПІЛКУВАННЯ** – етап, головним завданням якого є співвіднесення мети, засобів, результатів взаємодії, а також моделювання подальшого спілкування, виявлення помилок взаємодії, пояснення їх причини [2].

Тож, педагогічне спілкування визначають як цілісну систему соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, що містить в собі сприйняття (перцепцію), обмін інформації (комунікацію), взаємодію (інтерацію). Кожна функція і стадія забезпечує його ефективність та сприяє подальшому розвитку особистості педагога і дитини.

Вивчення проблеми стилів педагогічного спілкування вихователя ЗДО у психолого-педагогічній літературі.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми засвідчує вагомих доробок вітчизняних і зарубіжних науковців () щодо комунікативних аспектів педагогічної діяльності, як ієрархії різних рівнів зовнішніх і внутрішніх комунікацій, комунікативним ядром якої є комунікативний світ людини.

У психолого-педагогічній літературі поняття стиль спілкування визначається як усталена система способів та прийомів, які використовує педагог у взаємодії. Взаємодія залежить від його особистісних якостей і параметрів спілкування. Серед якостей, які визначають стиль педагогічного спілкування педагога, передусім, виділяють ставлення до дітей і володіння організаторською технікою.

Науковці (Л. Загородня, І. Зязюн, Н. Пихтіна) виділяють п'ять педагогічних стилів спілкування: спілкування на основі захопленості спільною творчою діяльністю; спілкування на ґрунті дружнього ставлення; спілкування-дистанція, спілкування-загравання, спілкування-залякування [1; 2; 6].

В основі *стилю* захоплення спільною творчою діяльністю – позитивно-стійке ставлення до дітей, любов до справи. Спілкування, яке ґрунтується на дружньому

ставленні, передбачає його демонстрацію, що є запорукою успішної взаємодії. Цей стиль базується на особистісному позитивному сприйнятті дітьми вихователя.

Стиль спілкування-дистанція характеризується формальністю стосунків, хоча ставлення до дітей позитивне, але переважає авторитарний стиль керівництва, що знижує загальний творчий рівень спільної діяльності з вихованцями.

До спілкування-залякування вдаються молоді вихователі, які не можуть одразу організувати дитячий колектив або ж вихователі, які не мають авторитету. Форми ситуативного вияву спілкування-залякування показують, як не слід діяти, оскільки жорстка регламентація не дозволяє дитині бути щирою, відкритою, руйнує довіру до педагога, теплоту стосунків, творчу атмосферу [3].

Досліджуючи психолого-педагогічні основи комунікативної підготовки педагога, Л. Загородня та С. Тітаренко зазначають стратегію, тактику і реальну практику професійного виховання педагога, заґрунтованих концепцією педагогічного спілкування і відповідною моделлю формування професійно важливих комунікативних властивостей, здібностей і вмінь педагога. На думку науковців, це дозволить реалізувати:

- розуміння педагогічної діяльності як принципово комунікативної, у якій спілкування є центральним, системоутворюючим;
- розуміння спілкування як діяльності принципово соціальної і діалогічної, що здійснюється не педагогом у вигляді особливого роду професійних дій стосовно об'єкту виховання, а всіма учасниками педагогічного процесу щодо діяльності, яка їх об'єднує;
- розуміння педагогом себе як учасника, партнера і співробітника у спільній діяльності і спілкуванні з іншими членами цього процесу [1].

Тож, ефективність комунікативної педагогічної діяльності визначається характером спільної діяльності, вибірковістю стосунків, рівнями та етапами педагогічного спілкування.

В обґрунтуванні доцільності використання конструктивних стилів педагогічного спілкування вихователя ЗДО з дітьми з неповних сімей, ми проаналізуємо психолого-педагогічні особливості вказаної категорії дітей та проблему стилів педагогічного спілкування і ставлення вихователя до дітей і власної професійної діяльності.

Сім'я є різновіковим колективом, від структури якої залежать її звичаї, традиції, моральні та правові норми. У ній формується система стосунків між старшими та молодшими, батьками і дітьми, що визначає психологічний клімат в сім'ї. Тут закладається світогляд дитини, ставлення до навколишнього світу. Сьогодні особливої уваги заслуговує неповна сім'я – один з основних соціально-демографічних типів сучасної родини. Це мала група із частковими неповними зв'язками, де немає традиційної системи стосунків мати-батько-дитина [7]. На думку В.Приходька, головними формами сімейної дезорганізації у таких сім'ях виступають: неповна сімейна група, незаконнародженість; розпад сім'ї через залишення сім'ї одного з батьків; смерть одного з подружжя, ув'язнення; фізична патологія: хвороби, розумова відсталість дітей [7].

Серед проблем неповних сімей особливо гострими є проблеми економічного характеру. Проте, статус неповної сім'ї суттєво ускладнює закономірності психологічного становлення особистості, оскільки один з батьків, мати чи батько, не може врахувати усіх нюансів виховання дитини. Тому психологічне здоров'я дитини у неповній сім'ї порушується, вона може бути занадто емоційною, тривожною, замкнутою. Багато дітей не можуть упоратися зі своїми проблемами, пов'язаними із відсутністю одного з батьків.

Тому метою діяльності вихователя з неповною родиною є передусім такий вплив на характер сімейного виховання, який сприяє становленню психолого-педагогічної культури батьків. Така робота може включати наступні *напрями*:

- глибоке, різнобічне вивчення сімейного устрою;
- психолого-педагогічна підготовка батьків до виховання дітей у родині;

- допомога батькам в їх самоосвіті;
- колективні та індивідуальні форми роботи з батьками з виховання дітей у сім'ї;
- психолого-педагогічний супровід дошкільника;
- допомога сім'ї у створенні умов для саморозвитку [5].

Тож, робота з неповними сім'ями стосовно формування гуманних взаємин дошкільників з батьками орієнтовно має вибудовуватись диференційовано. Залежно від їх типології, оскільки припускаємо, що ті поради і тренінги, які підходять одному типу сімей, не можуть задовольняти всі означені типи. Це залежить як від складу сім'ї, так і від її виховного потенціалу. Адаже робота з батьками має сприяти набуттю ними нових, а також вдосконаленню наявних знань, умінь і навичок з проблеми, розвитку батьківської самоосвіти, поліпшенню взаємостосунків у різних виховних середовищах

За оцінкою Л. Загородньої, у спілкуванні розрізняють два аспекти – ставлення і взаємодію. Вони ніби підводна і надводна частини айсберга, де видима частина – серія вербальних і невербальних засобів (взаємодія) та невидима частина – потреби, мотиви, інтереси, почуття – все, що спонукає людину до спілкування [1].

Науковці зазначають, що в основу стилю спілкування вихователя покладено його загальне ставлення до дітей і професійної діяльності в цілому. Воно може бути активно-позитивним, пасивно-позитивним, нестійким, ситуативно-негативним, стійким негативним. Ці стилі педагогічного спілкування Л. Загородня і С. Тітаренко аналізують як основу для формування відповідного типу ставлення педагога до дітей, зокрема: позитивно-стійкого, позитивно-пасивного, нестійкого, відкрито-негативного, пасивно-негативного [1].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень (Л. Загородня, І. Зязюн, Н. Пихтіна, С. Тітаренко, М. Шевчук) з проблеми, ми визначили *педагогічні умови використання вихователем ЗДО конструктивних стилей спілкування у роботі з дітьми дошкільного віку з неповних сімей*. Зупинимось на їх аналізі.

Педагогічна техніка вихователя виділена нами як педагогічна умова конструктивного спілкування у професійній діяльності, оскільки педагогічна майстерність не може ґрунтуватися виключно на інтуїції. У мистецтві виховання існує своя педагогічна техніка, свої стандарти культури праці, які необхідно засвоювати. За визначенням Л. Загородньої, **педагогічна техніка вихователя дошкільного закладу** – це сукупність професійних умінь, які забезпечують успішне виконання типових завдань діяльності педагога та виступають засобом його самовираження і самореалізації як цілісної особистості в процесі гнучкої й адекватної взаємодії з вихованцями, їх батьками і колегами [2].

Л. Загородня виділяє *особливості педагогічної техніки вихователя* за галузями застосування.

У галузі загального застосування – безпосередня взаємодія з вихованцями. Розвинута педагогічна техніка допомагає вихователю під час спілкування швидко і точно знайти необхідне слово, жест, мімічний вираз, погляд, застосувати адекватний прийом впливу на дитину, зберегти здатність до ясного мислення, аналізу найнеймовірніших ситуацій. Усі вміння під час спілкування виявляються одночасно. Мова супроводжується жестами, мімікою, пантомімікою, самоспостереження дає можливість коректувати власний психофізичний стан та успішно здійснювати відбір оптимальних виразних засобів педагогічної взаємодії. У процесі спілкування комплексно виявляються і фахово – методичні, і спеціальні, і творчі вміння вихователя. Якість його взаємодії з вихованцями свідчить про рівень його вміння самовдосконалюватися [1].

В межах індивідуально-особистісного характеру умінь. Це здатності, що формуються на основі індивідуальних психофізичних особливостей педагога, тому залежать від віку, статі, темпераменту, характеру, стану здоров'я, анатомо-фізіологічних особливостей. Уміння педагогічної техніки в поведінці вихователя виявляються одномоментно, ситуативно. Формування професійних умінь має розвивальний вплив

на більш глибокі якості особистості. Так, робота над виразністю, ясністю, правильністю мовлення дисциплінує мислення; оволодіння прийомами психофізичної саморегуляції організму сприяє розвитку емоційної рівноваги як риси характеру тощо [1].

Рівень сформованості педагогічної техніки науковці розглядають як показник рівня загальної культури вихователя.

Педагогічну техніку вихователя дошкільного закладу дослідники структурують за трьома групами умінь:

1. Уміння самопрезентації педагога:

а) створювати естетично виразний і привабливий зовнішній вигляд – постава, одяг, взуття, зачіска, макіяж, парфуми;

б) невербальної взаємодії – міміка, пантоміміка, жестика, такесика, візуальний контакт;

в) психотехніки – аналіз і управління психофізичним станом свого організму через рефлексію; розуміння психічного стану вихованців завдяки соціальній перцепції та емпатійності; уміння адекватно виявляти свої почуття; логічна послідовність виконання дій та вибір темпу своєї діяльності;

г) вербальної взаємодії – техніка мовлення: дихання, дикція, голос, темпоритм та володіння комунікативними якостями мовлення – правильністю, виразністю, ясністю, точністю, стислістю, доцільністю, пестливістю [1; 3].

Слід зазначити, що в запропонованій класифікації названі вміння подані не за ступенем значущості, а в порядку сприйняття вихователя дітьми.

2. Уміння вихователя взаємодіяти з вихованцями, їх батьками і колегами:

а) психолого-педагогічні – аналітичні, проєктивні, конструктивні, організаційні, комунікативні;

б) фахово-методичні – уміння навчати малювання, ліплення, конструювання, організовувати різні види діяльності в дошкільному закладі тощо;

в) спеціальні – малювати, співати тощо;

г) творчі – генерувати нестандартні ідеї, використовувати спеціальні прийоми та алгоритми технології творчості, теорію розв'язання винахідницьких завдань у процесі розв'язання професійних завдань, організовувати творчу діяльність вихованців тощо [1; 3; 6].

3. Уміння самовдосконалювати педагогічну техніку:

а) аналітичні – аналізувати та оцінювати рівень сформованості своєї педагогічної техніки, установлювати причини недостатньої сформованості тих чи інших умінь;

б) проєктивно-конструктивні – уміння поставити мету, розробити план або програму вдосконалення педагогічних умінь, відібрати ефективні методи та засоби, адаптувати їх до індивідуальних можливостей і потреб;

в) гностичні – здійснювати цілеспрямований пошук необхідної інформації щодо поновлення знань про певне вміння та ефективні способи його вдосконалення;

г) спонукально-організаційні – організувати реалізацію створеної програми чи плану вдосконалення своїх умінь, мобілізуючи при цьому свою волю, увагу [1; 2].

Усі три групи умінь педагогічної техніки тісно взаємопов'язані. Якщо перша група є своєрідною основою для успішної реалізації умінь другої групи, то уміння самовдосконалюватися – головна умова, яка забезпечує високий рівень розвитку і функціонування умінь першої та другої групи.

Тож педагогічна техніка вихователя як сукупність професійних умінь є тим унікальним інструментом, який допомагає педагогу через розкриття самого себе краще пізнати особистість дитини та забезпечує успішність педагогічної взаємодії.

Роль вербальної та невербальної експресії у використанні конструктивних стилів спілкування з дітьми як педагогічна умова конструктивного спілкування вихователя з дітьми з неповних сімей. Важливою складовою педагогічної техніки є уміння вербальної взаємодії. До них ми відносимо володіння технікою мовлення та комунікативними якостями мовлення. Розрізняють мову як засіб

спілкування й обміну інформацією та мовлення як процес використання цього засобу, тобто мовну техніку.

Розрізняють культуру мовлення такі компоненти техніки Культура мовлення мовлення включає: лексичну культуру мови та граматичну правильність мови. На думку Л.Загородньої, *техніка мовлення* – це сукупність умінь і навичок, з допомогою яких реалізується мова в конкретній ситуації спілкування [1]. Мовна техніка об'єднує наступні компоненти: звучність (польотність) мовлення, тембр, темп, висота, дикція та артикуляція.

Польотність залежить від правильного фонемаційного дихання, що є важливим не тільки для вільного користування своїм голосом, його виразного звучання, але й для збереження голосових зв'язок від перевтоми, попередження хрипоті, зриву голосу.

Діапазон – об'єм голосу. Його межі визначаються найвищим і найнижчим тоном.

Тембр – забарвлення звуку, його м'якість, теплота, індивідуальність. Крім головного тону, ми чуємо кілька додаткових тонів – обертонів, які залежать від будови артикуляційного апарату – гортані й носової порожнини. Саме цими обертонами і створюється індивідуальне темброве забарвлення і чистота звучання голосу людини.

Дикція – це ясність і чіткість у вимові звуків, складів, слів. Вона залежить від роботи всього мовленнєвого апарату. Для педагога чітка дикція – професійна необхідність. Нечіткість вимови, заїкання абсолютно неприпустимі в роботі вихователя ЗДО, адже діти наслідуватимуть його мовлення. Крім цього, буде ускладнений процес сприйняття і розуміння дитиною педагога [1; 2; 6].

Темп є засобом художньої виразності мовлення. Використання різноманітних відтінків темпу мовлення надає йому особливої динаміки, жвавості, багатства виразного звучання. Незмінний темп мовлення педагога буде збліднілим і не зможе ефективно впливати на вихованців. Темп мовлення залежить від індивідуальності вихователя, від характеру художнього твору чи повідомлення, яке треба донести до дітей. Щоб слова педагога доходили до розуму й серця вихованців, недостатньо чітко й правильно їх вимовляти, слід уміло користуватися різноманітними виправданими відтінками темпу. Урахування цих складових мовлення і регулярні заняття з його вдосконалення сприятиме тому, що мовлення педагога красивим, мелодійним, чарівним, привабливим [3].

Тож, проаналізувавши роль вербальної експресії у педагогічному спілкуванні, ми виявили, що комунікативна взаємодія вихователя і дітей відбувається переважно у словесній формі, у процесі мовного спілкування. Процес оволодіння технікою мовлення потребує знання побудови мовного апарату, ознайомлення з особливостями звукоутворення, опанування технікою фонаційного дихання, формування артикуляційної вимови, оволодіння основами правильної дикції, вироблення вміння дотримуватися оптимального темпу і ритму мовлення, усвідомлення логіки мовлення.

Невербальна експресія вихователя сприймається в єдності його фізичних даних, мімічних, жестикуляційних, пантомімічних особливостей, які надають особливу виразність обличчю і всій статури. Загалом враження від зовнішності людини залежить від того, як вона ходить, стоїть, сідає, від характерних поз і жестів. Тому важливим вмінням вихователя є вміння користуватися невербальними засобами спілкування.

До невербальних засобів спілкування відносять: кінесика (оптико-кінетична система), праксеміка й контакт очима.

Кінесика вивчає зовнішні вияви людських почуттів та емоцій, в основі яких лежить загальна моторика різних частин тіла. Її складовими є міміка, жестика, пантоміміка, праксеміка (просторова й часова організація спілкування).

Міміка – це рухи м'язів обличчя, які відображають внутрішній емоційний стан людини. Основне інформативне навантаження несуть очі, брови й губи. Часто вираз обличчя вихователя набагато красномовніший за його слова, яких просто не вистачає в певній ситуації або вони навіть не потрібні. Діти, як ніхто, безпомилково зчитують

інформацію з обличчя, правильно розуміють жести чи позу педагога. Аналіз дитячих малюнків ще раз доводить необхідність досконалого володіння мімікою, уміння керувати своїм емоційним станом.

Жестика доповнює спілкування гамою рухів окремих частин тіла людини. Існує така класифікація жестів.

- **ЖЕСТИ ІЛЮСТРАТОРИ** – жести повідомлення, указівники, які образно зображають зміст інформації, що повідомляється;
- **ЖЕСТИ-РЕГУЛЯТОРИ** – жести, які виражають ставлення до кого-небудь або чого-небудь;
- **ЖЕСТИ-ЕМБЛЕМИ** – своєрідні замітники слів чи фраз у спілкуванні;
- **ЖЕСТИ-АДАПТОРИ** – специфічні рухи рук людини, які відображають її звички;
- **ЖЕСТИ-АФЕКТОРИ** – жести, які виражають певні емоції людини, наприклад, упевненість, сумнів, напругу, готовність тощо [2; 3].

Жести можуть бути закритими і відкритими, а також зміненими, завуальованими. Завуальовані жести трапляються в дорослих, тому мову їх тіла читати набагато важче, ніж невербальні засоби дітей.

Пантоміміка відображає моторику всього тіла: позу, поставу, ходу, нахили. Ці динамічні позиції характеризують різноманітні психологічні стани людини, а також готовність і неготовність, бажаність і небажаність спілкування. Так, дитина, яка відчуває свою провину, іде з низько опущеною головою, сутулячись, невпевненою ходою, щоб здаватися ще меншою і уникнути покарання. За позами, поставами, розташуванням комунікаторів можна розуміти, наскільки конгруентним є спілкування та визначити роль кожного з учасників комунікативного акту [2; 3; 6].

Праксеміка займається нормами просторової, часової організації спілкування. Її суть полягає в тому, що час і простір несуть смислове навантаження в спілкуванні. Праксеміка окреслює такі комунікативні орієнтири: загальне розташування тіла (залежно від статі); кут орієнтації партнерів; тілесна дистанція, що визначається рукою; тілесний контакт залежно від форми та інтенсивності; обмін поглядами; відчуття теплоти; нюхові сприйняття; сила голосу [1].

Важливою складовою педагогічної техніки та педагогічною умовою використання конструктивних стилів спілкування вихователя є його психотехніка. Поняття «психотехніка» передбачає комплекс умінь щодо здійснення психологічної діагностики, корекції і розвитку пізнавальних та емоційно-вольових якостей особистості. У театральній педагогіці термін «психотехніка» вживав К.Станіславський, який вважав її основною метою підведення актора до такого самопочуття, за якого в ньому зароджується підсвідомий творчий процес [2].

Виділяють такі складові психотехніки вихователя дошкільного закладу:

1. Аналіз і керівництво психофізичним станом свого організму;
2. Розуміння психічного стану вихованців;
3. Уміння адекватно виявляти свої почуття;
4. Уміння визначати логічну послідовність дій та обирати темп своєї діяльності [1].

Аналіз психофізичного стану свого організму і керівництво ним передбачають передусім зняття зайвої м'язової напруги і набуття м'язової свободи, необхідної для створення робочого самопочуття – важливої умови налаштування на майбутню діяльність. Його розглядають як створення такого оптимального психофізичного стану педагога, який забезпечує успішне виконання професійних функцій. Уміння вихователя регулювати свій психофізичний стан – запорука успіху педагога у розв'язанні освітніх завдань, показник його професіоналізму. До умінь саморегуляції відносять уміння знімати м'язові затиски і створювати робоче самопочуття [1; 3].

М'язовий затиск – це відчуття надмірної напруги в певній частині тіла людини, яке супроводжується великим хвилюванням. Воно виникає тоді, коли фізичне «Я» домінує над психічним та гальмує його. Запобігти цьому можна розвивши в собі звичку звільняти тіло від зайвої напруги.

Робоче самопочуття виникає на основі психологічної установки педагога в момент його взаємодії з вихованцями і є результатом оцінки їх самопочуття. Можливе за умови наявності м'язової свободи – правильного розподілу м'язового напруження, яке створює оптимальні умови для включення всього рухового апарату в дію згідно з головним законом пластики» [1].

На думку науковців поняття «м'язова свобода» не можна ототожнювати з поняттям «релаксація», оскільки релаксація – це повне штучне розслаблення організму. Вона передбачає відсутність будь-якої напруги і зусиль. А такий стан організму не може забезпечити продуктивної діяльності. Тож, релаксація використовується з метою звільнення від зайвої нервової напруги й збереження енергії для важливих справ [1; 2].

Виділяють низку методів психофізичної саморегуляції, серед яких аутогенне тренування, самонавіювання, музикотерапія, бібліотерапія, імітаційна гра, сміхотерапія тощо [1; 2].

Аутогенне тренування – (від грецького «аутос» – сам і «генос» – рід, народження) – тренування, яке породжує зміни в самопочутті людини. Це психотерапевтичний метод, що ґрунтується на самонавіюванні й саморегуляції. У процесі самонавіювання людина створює образ думки стану чи властивостей особистості і сама вводить цей образ у свою психіку. В основі цього методу лежить слово, а провідну роль відіграє зміст сказаних фраз [1; 2; 3].

Бібліотерапія – засіб керування психічним станом людини шляхом читання художньої літератури.

Трудотерапія – засіб керування психічним станом людини за допомогою включення в активну трудову діяльність.

Суть імітаційної гри полягає у програванні суб'єктом ролі такої людини, якою йому хотілося б бути.

Музикотерапія – керування психічним станом людини за допомогою музики. Музика, виступаючи ритмічним подразником, є дієвим способом відволікання людини від неприємних думок, засобом заспокоєння й боротьби з перевтомою.

Сміхотерапія – найбільш доступний метод. Виявляється, що сміх спричиняє не дуже різкий, але досить глибокий струс всього організму, що призводить до розслаблення м'язів і знімає напругу. Відбувається звільнення організму від гормону стресу – адреналіну. Певна доза сміху може забезпечити хороше самопочуття, проте його «передозування» спричиняє втрату емоційної рівноваги [3].

Щоб правильно розуміти свій психофізичний стан і керувати ним, педагог повинен володіти рефлексією. Рефлексія, як і вміння соціальної перцепції, базується на увазі, уяві й пам'яті педагога – так званих «трьох китах» акторської і педагогічної психотехніки. Соціальна перцепція – це вміння «зчитувати» невербальну інформацію своїх вихованців. Ця інформація дає можливість зрозуміти психічний стан дітей і відповідно до нього будувати процес спілкування. Педагоги наголошують на необхідності володіння педагогом умінням читати на людському обличчі, на обличчі дитини... нічого хитрого, нічого містичного нема в тому, щоб по обличчю дізнаватися про деякі ознаки душевних рухів [6].

Крім уміння аналізувати свій психофізичний стан і керувати ним, вихователь повинен досконало володіти своїми емоціями. Емоції, є виразниками наших почуттів. Проте наші емоції не завжди відповідають нашим справжнім почуттям. Діти дошкільного віку дуже чутливі, сприйнятливі, легко переймаються тим настроєм, з яким до них прийшов вихователь. Тому педагог не має права демонструвати незадоволеність, роздратованість, виплескувати свої негативні емоції на колег і вихованців. Спілкуючись з дітьми, необхідно помірно виявляти свої емоції, ураховуючи особливості своєї індивідуальності і пам'ятаючи про приклад, який вихователь подає вихованцям [1; 2].

Л.Загородня виділяє ще одну важливу складову психотехніки педагога – це вміння визначати логічну послідовність дій та вибирати темп своєї діяльності. Це вміння вихователя залежить від індивідуальних особливостей нервової системи, зокрема від рухливості нервових процесів, а також від досвіду роботи й рівня педагогічної майстерності в цілому. У процесі професійної діяльності в кожного педагога складається свій індивідуальний темп роботи. Для того, щоб знайти цей оптимальний темп, необхідні час, досвід безпосереднього спілкування з дитячим колективом. Темп діяльності вихователя має відповідати не тільки його індивідуальним особливостям, але й індивідуальним і психовіковим особливостям дітей, з якими він працює, педагогічній ситуації [1].

Тож психотехніка є важливою складовою педагогічної техніки вихователя дошкільного закладу, яка включає такі складові:

- 1) аналіз і керівництво психофізичним станом свого організму;
- 2) розуміння психічного стану вихованців;
- 3) вміння адекватно виявляти свої почуття.

Уміння вихователя регулювати свій психофізичний стан – запорука успіху у розв'язанні завдань і показик прогресіоналізму. До умінь саморегуляції відносять уміння знімати мязові затиски і створювати робоче самопочуття.

Практичне вивчення педагогічних умов використання вихователем ЗДО конструктивних стилів педагогічного спілкування у роботі з дітьми з неповних сімей.

Для практичного вивчення окреслених педагогічних умов застосування вихователем конструктивних стилів спілкування у роботі з дітьми з неповних сімей, ми використовували такі *емпіричні методи*: спостереження за роботою вихователя, бесіда з вихователем, інтерв'ю з вихователем, анкетування вихователя.

Реалізація поставленої мети здійснювалась в межах *трьох етапів дослідно – експериментальної роботи*: розробки програми констатувального експерименту, в межах якого розроблялись та використовувались такі емпіричні методи: *спостереження; бесіда; інтерв'ю; анкетування.*

Педагогічна техніка вихователя, як педагогічна умова конструктивного спілкування у професійній діяльності з дітьми з неповних сімей вивчалась за допомогою методу *спостереження за спілкуванням вихователя*, як основного методу що забезпечує виявлення основних конструктивних стилів спілкування вихователя з дітьми з неповних сімей. Допоміжним методом, що забезпечив вивчення позиції вихователів щодо особливостей взаємодії вихователя з дітьми та виявлення негативних проявів у їх поведінці, слугувало анкетування вихователів.

Використання вербальної та невербальної експресії у реалізації конструктивних стилів спілкування з дітьми з неповних сімей як друга педагогічна умова, вивчалась за допомогою основного методу – *бесіди з вихователями*. З її допомогою було виявлено володіння вихователем *технікою мовлення та невербальною технікою, їх впливом на взаєморозуміння з дітьми.*

Допоміжним методом, який дозволив оцінити роль вербальної та невербальної експресії у реалізації конструктивних стилів спілкування з дітьми з неповних сімей використано спостереження за вихователем.

Техніка саморегуляції психофізичного самопочуття педагога як педагогічна умова ефективного використання конструктивних стилів спілкування у роботі з дітьми з неповних сімей, вивчалась за допомогою спостереження за вихователем як основного методу. З його допомогою визначалось володіння вихователем власним психофізичним станом та розуміння психічного стану своїх вихованців. Допоміжним методом використане анкетування вихователя, що надало змогу з'ясувати роль саморегуляції в організації власної діяльності у розв'язанні освітніх завдань та показником професійних компетентностей вихователя.

Дослідження проводилося у закладах дошкільної освіти міста Ніжина протягом двох місяців. Діагностичними заходами було охоплено шістьдесят двоє дітей старшого та середнього дошкільного віку. З них 15 дітей з неповних сімей.

За результатами практичного вивчення педагогічної техніки вихователя як педагогічної умови реалізації конструктивного спілкування у професійній діяльності з дітьми з неповних сімей, за допомогою методів спостереження та інтерв'ю, ми мали можливість побачити ставлення вихователя до дітей, визначити відповідні педагогічні уміння педагога. Встановлено, що педагог має високий рівень сформованості техніки мовлення, добре взаємодіє з дітьми, застосовує адекватні прийоми впливу на дитину. У педагогічній взаємодії з дітьми, вихователь демонструє власні моральні та естетичні позиції. Це дає змогу дітям розуміти його.

За допомогою інтерв'ю з вихователями як допоміжного методу, нами з'ясовано, які конструктивні стилі педагогічного спілкування вихователь використовує у своїй діяльності. За довгий час праці в ЗДО у вихователя склався свій індивідуальний підхід до дітей, за допомогою якого педагог добре знаходять спільну мову з вихованцями, здійснює індивідуальний підхід, особливо до дітей з неповних сімей, адже чутливі до емоційних впливів. Емоційно захищена дитина – впевнена у собі, активна, у неї адекватно виражені емоційні реакції.

Використання *вербальної та невербальної експресії* як педагогічної умови використання вихователем конструктивних стилів спілкування з дітьми з неповних сімей, вивчалась за допомогою бесіди і спостереження. Основний метод у дослідженні цієї педагогічної умови – бесіда з вихователями, дала змогу зрозуміти, що педагоги добре володіють технікою мовлення, яку добре розуміють діти, мають добре поставлений голос, володіють умінням використовувати його висоту і темброве забарвлення, уміло користуються різноманітними характеристиками темпу. Педагоги також працюють з дітьми з неповних сімей і ставлення до них особистісне, більш частіше використання пестливих слів та приділяється більш триваліша увага. Проте, вихователь старається не зловживати цим вербальним прийомом, оскільки, діти вказаної соціально-проблемної групи мають себе почувати комфортно як і діти з повної сім'ї. Ми виявили на основі аналізу настрою, характеристик голосу, невербальних засобів, поведінки, існування тісного психологічного зв'язку та взаєморозуміння між вихователем і вихованцями.

Спостереження дало змогу оцінити роль вербальної експресії у педагогічній діяльності вихователів, оскільки потреба спілкування у дітей з дорослим розвивається протягом усього дошкільного дитинства. Педагог, що добре володіє технікою мовлення (дикцією, артикуляцією) є авторитетом для дітей. У процесі спостереження за педагогічною технікою вихователя, нами виявлено, що педагоги у спілкуванні з дітьми демонстрували помірний темп мовлення. Це сприяло розумінню дітьми змісту сказаного. Наявність пауз і наголосів теж покращувало розуміння, засвоєння та запам'ятовування матеріалу дітьми.

Використання *невербальної експресії* у реалізації вихователем конструктивних стилів спілкування з дітьми з неповних сімей, досліджувалося за допомогою спостереження, як основного та бесіди, як допоміжного методів.

Метод спостереження, надав змогу виявити особливості застосування невербальної експресії у роботі з дітьми. Спостереження велось за фізіологічними, функціональними, соціальними засобами виразності педагога. Статура вихователя підкреслювала домінування таких рис педагога, як активність, впевненість. Під час проведення заняття вихователь демонстрував правильну поставу. Візуальний контакт тривав оптимальну кількість часу – дві третини від загального часу контакту. Погляд здебільшого діловий, але з часом переходив у соціальний. Мовлення дорослого підкріплювалося мімікою, жестами. Тож, невербальні засоби були конгруентними відповідно до засобів вербальних. Вихователь, який постійно взаємодіє з дітьми, мав зовнішній вигляд, який відповідав художньо – естетичним вимогам.

Бесіда з вихователями допоміжний метод у вивченні цієї педагогічної умови, дала змогу зрозуміти, як за допомогою невербальної експресії, вихователі забезпечують доступність інформацію. Виявлено, що жести педагога не суперечать один одному, навіть коли іноді вихователь нервує, мовлення і невербальні засоби педагога є конгруентними. Адже за допомогою жестів, міміки, інтонації, дорослий зосереджує увагу вихованців на інформації, яку він передає та виражає власне ставлення до неї.

Культура саморегуляції психофізичного самопочуття як педагогічна умова ефективного використання конструктивних стилів спілкування у роботі з дітьми з неповних сімей вивчалася за допомогою спостереження та анкетування вихователями.

Спостереження, як основний метод, надав змогу визначити володіння вихователем власним психофізичним станом та розуміння психофізичного стану своїх вихованців. Виявлено, що у свої діяльності педагог конструктивно реагує у стосунках з дітьми та іншими комунікаторами, уникає конфліктів у спілкуванні з ними. Вихователь знає особливості своєї професійної діяльності, зокрема з означеною категорією дітей володіє психотехнічними засобами використання власного психофізичного стану та вміє керувати ним, адже це запорука збереження свого здоров'я та покращення продуктивності праці. Проте, нами постерігалася і напруженість вихователя під час заняття у ситуаціях порушення дітьми поведінки. Це виявлялося в зміні міміки, в темпоритмі мовлення та засвідчувало взаємозв'язок психологічного і фізичного станів людини та їх здатність впливати один на одного.

Анкетування вихователів як допоміжний метод у вивченні цієї педагогічної умови, надав можливість з'ясувати роль саморегуляції педагога в організації його власної професійної діяльності. Вихователі добре розуміють важливість керування своїм психофізичним самопочуттям, оскільки він відображався на психоемоційному стані вихованців. Спілкування з дітьми з неповних сімей, вимагає від педагога більшої стриманості, демонстрування урівноваженості, емпатії, доброзичливості, оскільки діти вказаної цільової групи більш чутливо реагують на емоції та дії вихователя. На розвиток їх особистості впливає багато факторів один з яких атмосфера в колективі, тому вихователь забезпечує її конструктивність, робить щирою і доброзичливою. Вихователі вказали, що релаксація відіграє важливу роль у їх професійній діяльності, адже ефективний засіб зняття нервової напруги, збереження енергії для продуктивної діяльності і спілкування.

Вихователі назвали методи психофізичної саморегуляції, які використовують у діяльності. Це музикотерапія, бібліотерапія та психічна розрядка, яка найбільш, на їх думку є ефективною, оскільки дозволяє вихователю регулювати свій психофізичний стан та є запорукою успіху у роботі з проблемними дітьми.

Тож педагогічними умовами використання конструктивних стилів спілкування вихователя у роботі з дітьми з неповних сімей є педагогічна техніка вихователя, його вербальна та невербальна експресія, володіння технікою саморегуляції власного психофізичного самопочуття.

Висновки. *Таким чином*, проаналізувавши дослідження на предмет вивчення педагогічних умов використання конструктивних стилів педагогічного спілкування вихователя з дітьми з неповних сімей, ми дійшли висновку, що вони пов'язані з педагогічною технікою вихователя, з вербальною та невербальною експресією педагога, з його технікою саморегуляції власного психофізичного самопочуття. З'ясували, що педагогічна техніка – це сукупність професійних умінь, які допомагають у роботі вихователя краще пізнати дитину й правильно допомогти. комунікативний процес реалізується за допомогою певних засобів – знакових систем.

Їх поділяють на вербальні (володіння технікою мовлення та комунікативні якості мовлення) і невербальні засоби (кінесика, міміка, жестика, пантоміміка, праксеміка, такесика).

Невербальна комунікація відбувається, як правило, неусвідомлено, мимовільно. Здебільшого люди контролюють своє мовлення, але на підставі аналізу їх міміки, жестів можна оцінити правильність, щирість мовної інформації.

За результатами констатувального експерименту, нами визначені стилі спілкування, які використовував вихователь у роботі з дітьми з неповних сімей. Педагог володів гарною технікою мовлення, добре взаємодіяв з дітьми, застосовував адекватні прийоми впливу на дитину.

Вихователь добре володіє технікою мовлення (дикцією, вимовою) і є авторитетом для дітей. Під час занять діти розуміли зміст сказаного вихователем. Між дітьми та дорослим спостерігався великий психологічний зв'язок.

Ми виявили, що вихователь володіє фізіологічними, функціональними, соціальними засобами виразності. За допомогою жестів, міміки, інтонації педагог зосереджує увагу вихованців на інформацію, яку він передає.

Педагог вміло керує своїм психофізичним станом, а це є запорукою успіху у професійній діяльності.

Проте, виконане дослідження і зроблені за його результатами висновки не вичерпують усіх аспектів даної проблеми. Більш глибокого та детального дослідження можуть вимагати питання, а саме: використання конструктивних стилів педагогічного спілкування вихователя з членами неповних сімей; професійне використання вихователем основних стилів керівництва з дітьми дошкільного віку.

Література

1. Загородня Л. П., Титаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного навчального закладу: навч. посіб. Суми, 2010. 319 с.
2. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки: навчальний посібник. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 312 с.
3. Пихтіна Н. П., Тукач І. І. Основи педагогічної техніки: хрестоматія до курсу. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 627 с.
4. Пихтіна Н. П. Тренінг комунікативної компетентності викладача: навчальний посібник: Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 127 с.
5. Пихтіна Н. П. Професійно-комунікативна компетентність керівника закладу дошкільної освіти: навчальний посібник: Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 170 с.
6. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн та ін.; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., доповн. і переробл. Київ: СПД Богдасова А.М., 2008. 376 с.
7. Приходько В. М. Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей: наук.-метод. посіб. Запоріжжя: Прем'єр, 2006. 288 с.
8. Майстерність педагогічного спілкування у професійно орієнтованих ситуаціях / укладачі Антрусенко Т. В., Осавалюк О. А., Шевчук М. О. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 127 с.

References

1. Zahorodnia, L.P. & Titarenko, S.A. (2010). *Pedahohichna maisternist vykhovatelja doshkilnoho navchalnoho zakladu* [Pedagogical skill of a preschool teacher]. Sumy [in Ukrainian].
2. Pykhtina, N.P. (2012). *Osnovy pedahohichnoi tekhniky* [Basics of pedagogical technique]. Nizhyn: Vyd-vo NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
3. Pykhtina, N.P. & Tukach, I.I. (2016). *Osnovy pedahohichnoi tekhniky: khrestomatija do kursu* [Basics of pedagogical technique] Nizhyn: Vyd-vo NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
4. Pykhtina, N.P. (2016). *Treninh komunikatyvnoi kompetentnosti vykladacha* [Training of teacher's communicative competence]. Nizhyn: Vyd-vo NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
5. Pykhtina, N.P. (2023). *Profesiino-komunikatyvna kompetentnist kerivnyka zakladu doshkilnoi osvity* [Professional and communicative competence of the head of a preschool education institution]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
6. (2008). *Pedahohichna maisternist* [Pedagogical skill]. (I.A. Ziaziuna (Eds.)). (3d. ed.). Kyiv: SPD Bohdahova A.M. [in Ukrainian].

7. Prykhodko, V.M. (2006). *Pidhotovka maibutnikh pedahohiv do preventyvnoho vykhovannia ditei iz neblahopoluchnykh simei* [Preparation of future teachers for preventive education of children from disadvantaged families]. Zaporizhzhia: Premier [in Ukrainian].

8. (2007). *Maisternist pedahohichnoho spilkuvannia u profesiino oriyentovanykh sytuatsiyakh* [Mastery of pedagogical communication in professionally oriented situations]. (Antrushchenko T.V., Osavaliuk O.A., Shevchuk M.O. (Ed.)). Nizhyn: Vyd-vo NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].

Pykhtina N.

candidate of Pedagogical Sciences (PhD),
a Docent of the Department of Preschool Education
Nizhyn Gogol State University
npykhtina@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6684-436

THE METHODOLOGY AND RESULTS OF STUDYING THE SPECIFICS OF A TEACHER'S PEDAGOGICAL COMMUNICATION WITH CHILDREN OF PRESCHOOL AGE FROM SINGLE-PARENT FAMILIES

The paper focuses on the problem of pedagogical communication of a teacher with preschool children from single-parent families. Therefore, the existence of the socially problematic category of children from single-parent families is outlined and theoretically proven. The main problems of such families are singled out in the article: problems of an economic nature, complications of the psychological formation of the personality, difficulties of one of the parents to implement all aspects of raising a child.

The key forms of family disorganization in single-parent families are identified: incomplete family group, illegitimate birth; disintegration of the family due to the abandonment of the family by one of the parents; death of one of the spouses, imprisonment; physical pathology: diseases, mental retardation of children.

On the basis of the analysis of psychological and pedagogical research on the communication problem the connections between the forms and means of communication between preschool children and adults are presented. Thus, it is stated that forms of communication have the decisive impact on the formation of the leading types of activities of a child in preschool age; the communication is considered as the important driving force of the child's mental development.

The pedagogical communication of a teacher of a preschool institution with preschool children from single-parent families is analyzed from the theoretical point of view. The use of constructive styles of communication in the professional activities of an educator, in particular, in relations with children from such families is proven reasonable.

The pedagogical conditions for the use of constructive communication styles by a teacher of preschool institution in working with children of preschool age from single-parent families are described, analyzed and practically studied. The above mentioned conditions include: psychotechnique and pedagogical technique of a teacher, verbal and non-verbal expression of a teacher, their culture of self-regulation by their psychophysical well-being. The features of an educator's use of constructive styles of pedagogical communication with the specified target group of preschoolers are analyzed.

Key words: pedagogical communication, communication styles, constructive styles of pedagogical communication, single-parent families, preschool children from single-parent families.

УДК 37.013.43-053.6

DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-58-63

Хлебнік С. Р.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
hlebiksvetlana606@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8272-1252

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження зумовлена загостренням соціокультурних проблем у сучасному суспільстві, що вимагає підвищення уваги до питань соціального становлення дітей та молоді, побудови ними позитивної життєвої перспективи. В умовах відкритої агресії рф, вирішення проблеми вимагає її детального вивчення. Тому, метою дослідження є розглянути особливості становлення життєвої перспективи у підлітковому віці та обґрунтувати шляхи її оптимізації в роботі соціального педагога закладу освіти.

В представлених матеріалах розглянуто життєву перспективу як один із способів усвідомленого, відносно структурованого освоєння особистістю свого майбутнього. Важливою особливістю становлення життєвої перспективи є її спрямування на можливість передбачення та запобіганням різним викликам і ризикам, що можуть нести загрозу для особистості, її фізичному існуванню або соціальним інтересам. До таких викликів належать значущі для людини події, які можуть вплинути на розвиток життєвих подій і змінити їх хід в негативному для людини напрямку. про майбутнє та можливу життєву перспективу тісно пов'язані з віковими особливостями розвитку людини. Особливо це стосується дітей підліткового віку. З кожним роком дорослішання дитини, майбутнє все більше стає частиною її свідомості, включається в неї, що знаходить своє втілення в усвідомленні не тільки подій теперішнього часу, але й майбутнього. Керований соціальним педагогом механізм структурування цілей (а тим самим і свого майбутнього у часі і просторі), розширення його змісту тощо. Теоретично і методично обґрунтована організація роботи з дітьми підліткового віку дозволяє запобігти негативних наслідків невдалих спроб підлітків спланувати свою життєву перспективу, якщо її побудова відбувається без урахування об'єктивних правил і закономірностей, які супроводжують процес. На це спрямована робота соціального педагога закладу освіти щодо розробки сценаріїв семінарів та тренінгів з навчання молоді планувати свій життєвий шлях, кар'єру. Теоретична важливість проведеної роботи: в статті представлено наукові підходи у вивченні теоретичних засад становлення життєвої перспективи у дітей підліткового віку

Практичне значення роботи – матеріали наукової статті можуть бути використані в практичній діяльності соціальних педагогів закладів освіти, інших установах і організаціях орієнтованих на соціальне виховання дітей та молоді.

***Ключові слова:** підліток, життєва перспектива, життєва стратегія, життєві цілі, життєві плани.*

Постановка проблеми. Загострення соціокультурних проблем у сучасному суспільстві вимагає підвищення уваги до питань соціального становлення дітей та молоді, створення можливостей для навчання, виховання, соціалізації особистості, побудови ними позитивної життєвої перспективи. Ситуація, яка склалася в суспільстві

в умовах відкритої агресії рф, вимагає звернення до способів конструювання особистістю свого майбутнього в нових суспільних реаліях післявоєнного часу. Ця ситуація має для молоді ряд психологічних наслідків. А саме – порушення часової перспективи особистості, крах життєвих цілей і планів, що загрожує тяжкими переживаннями, серед яких, так званий стрес зруйнованої надії, один з найбільш небезпечних стресів.

Все це ставить молоду людину в ситуацію необхідності побудови нового бачення життя, вирішення складних питань, пов'язаних із пошуком себе, свого місця у світі, з виявленням нових напрямів зростання.

З іншого боку, проблема полягає в тому, що у молодих людей, внаслідок обмеженого життєвого досвіду, ще немає зрілого, реалістичного уявлення про майбутнє. Розмита життєва перспектива, не визначені цілі для самореалізації сприяють тому, що майбутнє настає для них «несподівано» і вони, як наслідок, до нього недостатньо підготовлені. Тому, проблема життєконструювання, побудови життєвої перспективи молодого людину стає актуальною для вивчення науковців різних галузей наукового знання і, особливо, соціальною педагогікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життєва перспектива особистості, як відображення сприйняття особою власного життя у сукупності подій і смислів у контексті цілісності континууму «минуле – майбутнє», є мотиваційно-смысловуою предиспозицією щодо формування та творення власного майбутнього. Як невід'ємна складова самосвідомості, життєва перспектива формується суб'єктом крізь призму оцінки власних можливостей, власного досвіду та об'єктивної ситуації, в якій особистість розвивається, та є передумовою інтеграції людини в соціумі.

В історії психології важливість ролі орієнтації на майбутнє в житті людини визначалось практично в усіх значущих теоріях особистості, хоча поняття виступало в різних термінологічних формах: інтенціональність, життєва перспектива, часова перспектива. Це не змінює фактичної сутності проблеми: активність людини, її діяльність і поведінку визначаються не стільки минулим, скільки майбутнім.

Бельгійський психолог Ж. Нюттен, наголошуючи на важливій ролі перспективи майбутнього, особливу увагу приділяє процесам реалізації потреб людини у часовій перспективі через постановку цілей і планування. В такому контексті, конструкт «майбутнє» є місцем побудови поведінки і розвитку особистості. Німецький психолог К. Левін припускав, що когнітивна діяльність з приводу минулого чи майбутнього, дії та емоції, що переживає людина у теперішньому часі, можуть впливати на її прагнення у майбутньому.

Вивчення специфіки життєвих перспектив у зв'язку із факторами соціального середовища представлено дослідженнями таких відомих науковців як, О. Донченко, Л. Сохань, Є. Головаха, М. Кухта та ін. У своїх працях вони акцентували увагу на особливостях сприйняття майбутнього людиною як індивідуального суб'єкта. Цей підхід включав передбачення майбутніх подій, вибір шляхів їх досягнення. З іншого боку, вони відзначали, життєве планування, мотивація щодо організації життя і поведінки людини здійснюється у її взаємодії з оточуючим середовищем.

Крізь призму біографічних підходів та концепцій життєтворчості життєву перспективу розглядають провідні вітчизняні науковці В. Роменець, Т. Титаренко та ін.

Найбільш розробленим у вітчизняній психології вважається підхід до вивчення життєвих стратегій, пов'язаний з розглядом особистості як активного, перетворюючого суб'єкта буття. В їхніх дослідженнях акцентовано увагу на те, що людина може побудувати своє життя таким чином, щоб більш повно реалізувати свої здібності і можливості в даних реальних умовах, що пов'язано з проблемою побудови життєвої стратегії, відповідальне ставлення до часу свого життя, своєчасності і обґрунтованості прийнятих рішень.

З позицій соціально педагогічної науки важливі аспекти проблеми соціального становлення особистості та формування її життєвих перспектив у різних середовищах

було відображено у працях Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Р. Вайнола, І. Звереві, А. Капської, Л. Коваль, Г. Лактіонової, М. Лукашевича, Ж. Петрочко, С. Харченка та ін.

В той же час, динамічність сучасного суспільства вимагає від людини планування власного життя, часу, конкретну постановку життєвих цілей та їх гнучкість залежно від ситуації та життєвих умов. Особливо ці завдання важливі для дітей підліткового віку, в житті яких складність ситуації соціального розвитку поглиблюється проблемами суспільства, які виникають в умовах воєнного стану і активних бойових на території країни.

Мета статті – розглянути особливості становлення життєвої перспективи у підлітковому віці та обґрунтувати шляхи її оптимізації в роботі соціального педагога закладу освіти.

Виклад основного матеріалу. Важливою родовою якістю людини є здатність передбачати важливі події життя, відповідно порівнювати з ними лінію своєї поведінки, обирати шлях методи досягнення поставленої мети. Цей процес відбувається як співвіднесення передбачення можливого розвитку подій із власними бажаннями, можливостями і поведінкою. У загальних рисах його можна визначити як життєву перспективу особистості.

Успішність його реалізації залежить від рівня сформованості компетентності особистості у питаннях побудови життєвої перспективи, її уявлень про майбутнє, головні та проміжні цілі, вибір стратегії їх досягнення.

Життєва перспектива особистості є складним інтегративним поняттям, що конструюється крізь призму особистісних якостей, та, опираючись на минулий досвід особистості, вибудовує бачення та пріоритети майбутнього. Це поняття не є статичним, а змінюється впродовж життя людини, постійно перебуває у динаміці залежно від особистісного зростання, особистісних досягнень, життєвих ситуацій.

Важливою особливістю становлення життєвої перспективи є її спрямування на можливість передбачення та запобіганням різним викликам і ризикам, що можуть нести загрозу для особистості, її фізичному існуванню або соціальним інтересам. До таких викликів належать значущі для людини події, які можуть вплинути на розвиток життєвих подій і змінити їх хід в негативному для людини напрямку. Якщо запобігти таким ситуаціям або їхнім наслідкам в житті неможливо запобігти, то сформованість адекватної життєвої перспективи дозволяє отримати резерв часу для їх осмислення і вибору певної стратегії адаптивної поведінки.

Окреслюючи бажані та небажані моменти передбачуваного майбутнього, життєва перспектива виконує ряд і інших функцій, які важливі для теперішнього стану людини. Серед них науковці виокремлюють прогностичну, мобілізаційну, організаційну, регуляторну, охоронну, ціннісно-орієнтаційну, адаптивну та ін. Сміслові навантаження кожної функції закладено в її назві. Функціональна сутність життєвої перспективи дозволяє визначити її як механізм побудови суб'єктивної картини світу, способом ідентифікувати себе з позиції прогнозованих обставин і стосунків на кожному новому етапі життя людини, враховувати у цих обставинах пріоритетність особистих цілей, очікувань щодо наявних ресурсів і власних здібностей і можливостей. Ступінь сформованості здібності саморефлексії, спроможність вибудувати відповідну ситуації життєву перспективу дозволяють уявити варіанти свого майбутнього, коригувати існуючі обставини у бажаному напрямі, стратегічно орієнтувати свою майбутню життєдіяльність [1].

Уявлення про майбутнє та можливу життєву перспективу тісно пов'язані з віковими особливостями розвитку людини. Особливо це стосується підліткового віку. З кожним роком дорослішання, майбутнє все більше стає частиною його свідомості, включається в неї, що знаходить своє втілення в усвідомленні не тільки подій теперішнього часу, але й майбутнього.

Про це свідчить той факт, що підлітки, коли говорять про майбутнє, переважно описують свої особисті мрії, надії і перспективи. Динаміку розвитку цих суджень можна

визначити на етапі дорослішання дітей підліткового віку. Юнаки у відповідях на подібні питання на перший план у своїх міркуваннях виводять загальні проблеми, роблять акцент на більш широких і життєвозначимих перспективах.

Загальновідомим фактом є нестабільність поведінки, яка характерна значній частині підлітків. Такі діти часто мають деформовані уявлення про своє майбутнє і можливості побудови реальної життєвої перспективи. Як захисну реакцію на незрозумілі події теперішнього часу, вони демонструють байдужість до майбутнього, відсутність прогнозованих моделей його формування, небажання його прогнозувати і приймати відповідні рішення для його реалізації. Вони не мріють про професійне життя, не схильні будувати плани на майбутнє. Відсутність розвиненої часової перспективи стає причиною розвитку почуття безнадійності і самотності. Запобігти цьому дозволяє правильний механізм структурування цілей (а тим самим і свого майбутнього у часі і просторі), розширення його змісту тощо.

Страх новизни, підсвідоме бажання зберегти себе і свій внутрішній світ, утримує підлітка на стадії особистісної дисгармонії, життєвої некомпетентності. На думку Т. Титаренко, цей стан дитини визначається незадоволеністю власною світобудовою, невірою у себе, у можливість віднайти новий проект життєвого світу, відсутністю стійкої мотивації, необхідної для енергетичного забезпечення якихось кардинальних змін у власному життєвому світі [3].

Наслідками і проявами «нездорового» розвитку, дисгармонійної світобудови є помилковий особистісний вибір, погане усвідомлення можливих альтернатив, уникання відповідальності за життєве рішення. Непродуктивне розв'язання життєвих і вікових криз спотворює розвиток особистості дитини підліткового віку.

Негативні соціальні тенденції у підлітковому і молодіжному середовищі зумовлюють потребу удосконалення соціальної політики держави, створення необхідних соціально-економічних, соціокультурних і соціально-педагогічних умов для розвитку сім'ї, підвищення освітнього та культурного рівня дітей і молоді, їх соціального становлення, самореалізації.

За таких умов варто підкреслити актуальність соціально-педагогічної науки і практики, об'єкт якої, на думку О. В. Безпалько, можна визначити як «процес набуття людиною соціальності під впливом сукупності соціальних явищ, процесів та відносин. Відповідно предметом є соціальне виховання особистості у різних сферах суспільного життя» [2].

Необхідно зазначити, що послуговуючись у загальному плані психологічними теоріями соціального становлення особистості, представники соціально-педагогічної науки зосереджують увагу на певних їхніх положеннях, головним чином тих, що пояснюють роль і можливості соціальних чинників у соціальному становленні особистості. Водночас, суттєвими є наступні положення представників соціально-педагогічної науки, які дають можливість трактувати соціальне становлення особистості як становлення особистості як суб'єкта соціальних відносин і соціальної діяльності, який утілює найсуттєвіші соціально значущі властивості, займає певне місце в суспільстві та виконує певну роль; процес розвитку особистості, набуття нею соціального статусу, соціального функціонування, що за певних (несприятливих) умов потребує підтримки досягнутих та відновлення втрачених соціальних характеристик [1]; об'єктивний і водночас керований процес взаємодії кількісних і якісних змін соціальних характеристик молодого покоління в ході його становлення як суб'єкта суспільного виробництва й суспільного життя

Діяльність соціально-педагогічного працівника спрямована на створення сприятливих умов для соціального становлення, соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її культурних і духовних потреб. Соціальний педагог створює забезпечення сприятливого соціального середовища для повноцінного розвитку соціальної особистості, її здібностей, для повного розкриття потенціалу та входження молоді людини у соціум. Серед пріоритетних завдань соціально-педагогічної

діяльності в роботі з дітьми підліткового віку виділяються напрями: збереження фізичного, психічного, соціального здоров'я особистості; створення сприятливих умов для розвитку та реалізації можливостей особистості; надання комплексної соціально-психологічної та соціально-педагогічної допомоги; запобігання негативним впливам соціального середовища. Мета соціально-педагогічної роботи в даному випадку концентрується на налагодженні балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю і відповідальністю особистості перед суспільством.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Життєва перспектива особистості окреслюється крізь призму часу та простору, життєвих ситуацій та індивідуального ставлення до них, визначається життєвими планами, стратегіями, цілями, програмами.

Уявлення про майбутнє тісно пов'язані з віковими особливостями розвитку людини. Розмитість життєвої перспективи дітей підліткового віку може призводити до негативного переживання особистістю невизначеності свого майбутнього. Запобігти цьому дозволяє керований соціальним педагогом механізм структурування цілей (а тим самим і свого майбутнього у часі і просторі), розширення його змісту тощо. На це спрямована робота щодо розробки семінарів та тренінгів з навчання молоді планувати свій життєвий шлях, кар'єру. Чим ефективніше підліток буде використовувати потенційно доступні ресурси, тим відповідальніше буде підходити до побудови власного життя.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні і методичній розробці форм і методів роботи соціального педагога закладу освіти щодо подолання відхилень у соціальному розвитку дітей підліткового віку, активізації соціального потенціалу у формуванні навичок побудови життєвої перспективи.

Література

1. Кухта М. П. Життєві перспективи особистості в структурі соціального потенціалу: проблемно-подієвий підхід. *Український соціум*. № 2(65). 2018. С. 83–110. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/83-95_no-2_vol-65_2018_UKR.pdf
2. Литовченко О. В. Причини і специфіка відхилень у соціальному розвитку і поведінці підлітків, старшокласників *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. № 17(1). С. 409–418. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17\(1\)_47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17(1)_47).
3. Литовченко О. В. Соціально-педагогічне забезпечення соціального становлення особистості у позашкільних навчальних закладах: понятійно-категоріальний апарат дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 16. Кн. 1 (16). С. 157–164.
4. Мартинюк І. О., Кухта М. П. Специфіка побудови життєвих стратегій і перспектив представниками різних вікових груп. *Вісник Національного авіаційного університету. Соціологія. Політологія. Історія*. 2014. № 1. С. 34–40.
5. Рева М. М. Особливості життєвої перспективи у підлітковому та юнацькому віці. *Психологія і особистість*. 2015. № 2 (8). Ч. 1. С. 126–139. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8019/1/45.pdf>

References

1. Kukhta, M.P. (2018). Zhytlyevi perspektyvy osobystosti v strukturі sotsial'noho potentsialu: problemno-podiyevyy pidkhyd [Life prospects of an individual in the structure of social potential: a problem-event approach]. *Ukrayins'kyu sotsium – Ukrainian society*. No 2 (65). P 83–111 [in Ukrainian].
2. Lytovchenko, O.V. (2013). Prychyny i spetsyfika vidkhylen'u sotsial'nomu rozvytku i povedintsi pidlitkiv, starshoklasnykiv [Causes and specificity of deviations in the social development and behavior of teenagers, high school students]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchnivskoyi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and school youth*. No 17(1). S. 409–418 [in Ukrainian].

3. Lytovchenko, O.V. (2013). Sotsial'no-pedahohichne zabezpechennya sotsial'noho stanovlennya osobystosti u pozashkil'nykh navchal'nykh zakladakh: ponyatiyno-katehorial'nyy aparat doslidzhennya [Socio-pedagogical support of the social formation of the personality in extra-curricular educational institutions: conceptual and categorical apparatus of the study]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchnivs'koyi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and school youth*. Issue 16. Vol. 1 (16). P. 157–164 [in Ukrainian].

4. Martynyuk, I.O., Kukhta, M.P. (2014). Spetsyfika pobudovy zhyttyevykh stratehiy i perspektyv predstavnykamy riznykh vikovykh hrup [The specifics of building life strategies and perspectives by representatives of different age groups]. *Visnyk Natsional'noho aviatsiynoho universytetu – Bulletin of the National Aviation University*. No 1. P. 34–40 [in Ukrainian].

5. Reva, M.M. (2015). Osoblyvosti zhyttyevoyi perspektyvy u pidlitkovomu ta yunats'komu vitsi [Peculiarities of life perspective in adolescence and youth]. *Psykhohohiya i osobystist – Psychology and personality*. No 2 (8). Issue 1. P. 126–139. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8019/1/45.pdf> [in Ukrainian].

Khliebik S.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department
of Social Pedagogy and Social Work,
Nizhyn Gogol State University
hlebkiveta606@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8272-1252

THEORETICAL ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF LIFE PERSPECTIVE IN ADOLESCENT AGE: SOCIAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

Research actuality is backed up by sharpening of social-cultural problems in modern society. It requires attention to the questions of social establishment of children and young people, building of positive life perspective for them. Under the circumstances of open rf aggression problems solution requires its more detailed research. That's why research aim is to consider peculiarities of life perspective establishment at teenage and back it up by the ways of optimization in the work of social pedagogist.

The author of the article considers life perspective as one of the ways of conscious, relatively structural learning by personality of its future. Important peculiarity of life perspective establishment is focusing on forecasting possibility and avoiding of different challenges and risks. They can bring threat for personality, its physical existence and social interests. Important personal events belong to such challenges and they may influence on development of life events and change them into the negative direction. Formed adequate life perspective allows to get time reserve for thinking over and choice of certain strategy of agile behaviour.

Idea about the future and possible life perspective is closely connected with age peculiarities of human development. It is even more applicable for teenagers. Every year of kids growing up future becomes more and more part of conscious. Teenager learns to understand events importance which are taking place right now and their influence on the future. But this process needs to be under control. Social pedagogist has to help students in building of the life perspective. He has to manage the process through mechanism of targets structuring (along with his future in time and space), adding sense and so on. For that he builds scenarios of seminars and trainings to teach young people to build their life path, career.

Theoretical importance of conducted work: the author of the article analyzed and presented scientific approaches in exploring of theoretical basis of life perspectives of teenagers.

Practical importance of the work – articles materials may be used in practical part of social pedagogists of educational establishments, other establishments and organisations oriented on social development of children and young people.

Key words: teenager, life perspective, life strategy, life goals, life plans.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 378.147.091.39:004.03

DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-64-72

Горошко О. Л.

аспірант Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

my.unix.server@gmail.com

orcid.org/0009-0003-6518-4832

**ВИКОРИСТАННЯ JITSI MEET ТА MOODLE ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ
У РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ**

В останні роки ситуація в Україні накладає на навчальний процес суттєві обмеження: епідемія ковіду, війна примусили шукати для традиційного «аудиторного» навчального процесу інші шляхи. Очевидним шляхом подолання такого роду проблем є застосування Інтернет-технологій. З цією метою у навчальному процесі широко використовуються системи управління навчанням, серед яких найбільшою популярністю користується Moodle. Ця система широко використовується для дистанційного навчання і в нашому навчальному закладі. Але такі системи (і Moodle у цьому плані не виключення) на жаль не мають у складі повноцінного модуля для проведення відео-конференцій, а для дистанційного навчання саме він грає ключову роль. Ця проблема може бути вирішувана шляхом використання популярних систем Zoom і Skype. Для широкого загалу використання цих систем є цілком зручним, але вони не здатні працювати в деяких країнах, наприклад, в Китаї. До того ж, ці системи працюють самостійно, за межами Moodle і мають ще й певні обмеження.

Всіх цих недоліків позбавлена система для проведення відеоконференцій та онлайн-спілкування Jitsi Meet. Це безкоштовне рішення, що дозволяє працювати з контингентом студентів в будь-якій країні світу. Більше того, розробники системи передбачили можливість підключення її до складу Moodle, що дозволяє створювати інтерактивні навчальні ресурси для навчання в режимі реального часу безпосередньо на сторінках курсу. У статті розглядається практичний механізм інтеграції системи з Moodle, що мало висвітлюється у літературі.

Інтеграція Jitsi Meet з Moodle дозволяє планувати веб-конференції на сторінках курсів, мати протоколи про участь на конференції, відстежувати виконання діяльності, не мати обмежень за часом проведення зустрічей, ділитися екраном, здійснювати опитування, транслювати відео з YouTube та обговорювати його разом зі студентами і мати повний контроль модерації. А – головне – мати контрольоване середовище для живого спілкування зі студентами, які можуть знаходитися в будь-якій точці світу.

Ключові слова: навчальний процес, дистанційне навчання, Jitsi Meet, Moodle, відео-конференції.

Постановка проблеми. Ситуація в світі, а особливо в Україні характеризується значними обмеженнями у навчальному процесі через низку негативних

факторів, таких як епідемія ковіду та війна. Ці обставини змусили шукати альтернативні шляхи для забезпечення ефективного навчання, відступаючи від традиційних методів, що базуються на навчанні у аудиторіях. Явною стратегією подолання таких проблем є використання Інтернет-технологій. Більше того, сучасний розвиток освітнього процесу у всьому світі все більше ґрунтується на широкому застосуванні Інтернет-технологій.

Невід'ємною складовою навчального процесу у розвинених країнах стали системи управління навчанням, такі як Moodle, Blackboard Learn, Aiken та інші. В Україні особливо популярною стала система Moodle. Сама її широко використовують у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя [11].

Використання платформи Moodle для використання навчальних ресурсів у дистанційному режимі стає зручним рішенням для навчальних закладів. Індивідуалізація навчання, застосування активного навчання, інтерактивність та зручна система оцінювання роблять його потужним інструментом для реалізації сучасних методик навчання та виховання, що робить його в контексті Нової української школи вкрай необхідним та важливим, повністю відповідає потребам сучасного освітнього процесу.

Системи управління навчанням успішно вирішують завдання дистанційного доступу студентів до всебічних ресурсів навчальних курсів: навчальних програм, лекцій, завдань, демонстраційних матеріалів, методичної літератури; дозволяють одержувати виконані завдання та оцінювати їх; проводити тестування для самоконтролю та контролю навчального процесу [9, 10].

У контексті дистанційного навчання існує незаперечний факт, що відеоспілкування між викладачами та студентами має важливе значення. Це стає можливим завдяки використанню спеціальних інструментів для проведення відео-конференцій. Найпоширенішими та широко використовуваними такими інструментами є Skype та Zoom. Однак, варто зауважити, що ці інструменти оперують автономно, без прямої інтеграції з Moodle. Крім того, існують обмеження або навіть заборони на використання деяких засобів в деяких країнах, що ускладнює комунікацію зі студентами з цих регіонів. Все це спонукає шукати альтернативні рішення (програмні продукти) для проведення відео-конференцій, які дозволяли усунути задекларовані вище проблеми. Метою цієї статті є розгляд одного з програмних продуктів для проведення відео-конференцій. При цьому наводиться алгоритм практичного застосування на практиці програми Jitsi Meet, який з успіхом використовується в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темі використання системи управління навчанням Moodle присвячена величезна кількість публікацій, звичайно в першу чергу англомовних, оскільки цей продукт є розробкою Австралії. Серед них можна виділити праці P. Nicholson, O. Dodun, Tomsic, I. Demsar, T. Fink, S. S. Nash. Серед вітчизняних науковців, які досліджували засоби навчання та дистанційні курси, слід зазначити Осадчу К. П та Осадчого В. В. [3–8].

Мета та цілі статті. Разом із тим, слід зауважити що тема інтеграції відео-конференцій до складу Moodle практично не висвітлюється у літературі, тим більше на практичному рівні. Отже темою статті є конкретний приклад застосування системи для проведення відеоконференцій, розширення функціоналу платформи, рекомендації по інтеграції платформи для відеоконференцій Jitsi Meet [1] в середовище Moodle [2].

Використання навчальних середовищ, які легко конфігуруються під конкретний навчальний заклад, мають відкритий код, що дозволяє вільно використовувати та розповсюджувати їх, значно полегшує впровадження дистанційних навчальних ресурсів. Один із прикладів такого навчального середовища є платформа Moodle. Завдяки відкритості, спільнота розробників робить свої внески до платформи, створюючи нові

модулі та розширення, які дозволяють реалізувати практично всі потреби освітньої спільноти, дозволяючи адаптувати її до конкретних потреб навчального закладу.

В залежності від цілей застосування навчального ресурсу, можуть бути й різні способи представлення навчального матеріалу, це дистанційний курс, електронний підручник або просто набір лекцій та методичних матеріалів. Наряду з методичним матеріалом, велике значення мають відеоуроки, відеоконференції та живе спілкування. Відеоуроки є потужним елементом для передачі навчального матеріалу, наглядна демонстрація допомагає краще зрозуміти ключові моменти.

Відеоконференції дають можливість інтерактивної взаємодії та живого спілкування, забезпечують можливість обговорювати матеріал, вирішувати завдання та отримувати відповіді на питання в реальному часі. Вони можуть бути використані для проведення лекцій, семінарів, дискусійних груп та індивідуальних консультацій, забезпечити активну взаємодію між студентами та вчителями, неперервність навчального процесу навіть у віддалених умовах.

Створення дистанційного курсу саме з використанням відеоуроків, відеоконференцій, можливістю живого спілкування є ключовим моментом для успішного навчання на віддаленій основі, що в свою чергу стимулює активність студентів та підтримує навчальний процес.

Відповідність Moodle стандартам SCORM (Sharable Content Object Reference Model) дозволяє забезпечити сумісність компонентів з різноманітним мультимедійним матеріалом, який можна комбінувати на курсах, та LTI (Learning Tools Interoperability) дозволяє користувачам одного середовища одержати доступ до ресурсів іншого, робить можливим інтеграцію різних ресурсів в єдине навчальне середовище. Що дозволяє досить легко інтегрувати в навчальну платформу сторонні сервіси, такі як онлайн конференції, відео-чати, модулі з елементами штучного інтелекту, чат-боти, електронні дошки, різного роду механізми для колективної роботи, системи обміну файлами та інше.

Обираючи систему для відеоконференцій, важливо врахувати потреби навчального закладу, географію користувачів, кількість учасників, бюджет та інші фактори. Існують різні системи для відеоконференцій і кожна має як переваги так і недоліки.

Системи для відеоконференцій, на які варто звернути увагу:

1. Zoom. Одна з популярних платформ для відеоконференцій, має досить великий функціонал, дозволяє вести вебінари та спільну роботу, має безкоштовний тарифний план, але з обмеженнями по часу.

2. Microsoft Teams. Платформа для спільної роботи від Microsoft, зазвичай використовується у корпоративному середовищі. Високі вимоги до систем.

3. Google Meet. Інструмент від Google, надає можливість проводити відеоконференції та вебінари. Інструмент надає можливість спілкуватися з багатьма учасниками, обмінюватися файлами, показ презентацій та документів. Обмежена кількість учасників у безкоштовному плані.

4. BigBlueButton. Система з відкритим кодом, спеціалізується на віддаленому навчанні і вебінарах, надає інструменти для ведення віртуальних класів і презентацій. Більш складна в налаштуванні порівняно з іншими платформами, обмежена підтримка мобільних пристроїв.

5. Skype. Популярний месенджер і програма проведення відеоконференцій для невеликих груп. Обмежена кількість учасників у безкоштовному плані.

Варто зауважити, що деякі з недоліків можуть бути вирішені, все залежить від конкретних потреб. Також важливо мати на увазі про обмеження на використання відеоконференційних систем, які можуть вводити різні країни. Наприклад Китай, що має «великий файрвол», блокує доступ до багатьох інтернет ресурсів, включаючи популярні сервіси відеоконференцій. Іран, Саудівська Аравія, Об'єднанні Арабські Емірати та інші країни Перської затоки мають обмеження на використання деяких популярних відеоконференційних систем. Обмеження можуть змінюватися з часом і

можуть стосуватися конкретних функцій чи можливостей платформи, а не загального використання.

Практика нашого закладу довела, що всі вказані проблеми вирішує Jitsi Meet, сторінка спільноти зображена на Рис. 1.

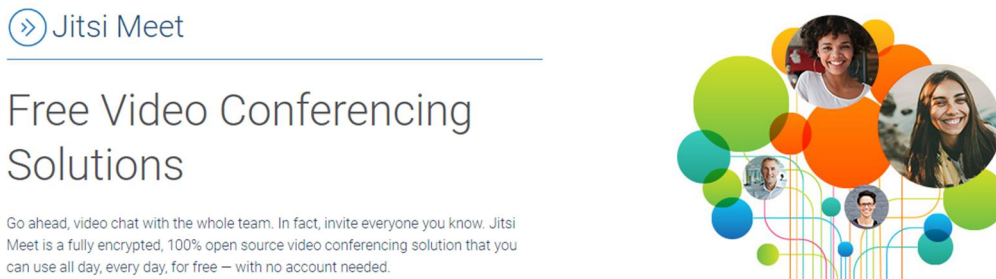

Рис. 1. Знайомство з Jitsi Meet

Jitsi Meet – це інструмент для проведення відеоконференцій та онлайн-спілкування, яка пропонує безкоштовні та необмежені за часом можливості для зв'язку в реальному часі, використовуючи веб-камери та засоби запису та відтворення звуку. Ця платформа надає досить широкий функціонал для проведення віртуальних зустрічей, де можна спілкуватися з учасниками дистанційного курсу з будь-якої точки світу, та надаючи при цьому досить великий ступінь конфіденційності та безпеки. Створюючи онлайн-зустріч, можемо надати доступ до них, лише вибраним учасникам та контролювати взаємодію, показувати презентації, ділитися зображеннями з екрану, вести обговорення. Завдяки відкритості системи, Jitsi Meet надає можливість розширювати свій функціонал та інтегрувати з іншими платформами, такими як Moodle, що дозволяє створювати інтерактивні навчальні ресурси для навчання в режимі реального часу, безпосередньо на сторінках курсу. (Див. Рис. 2).

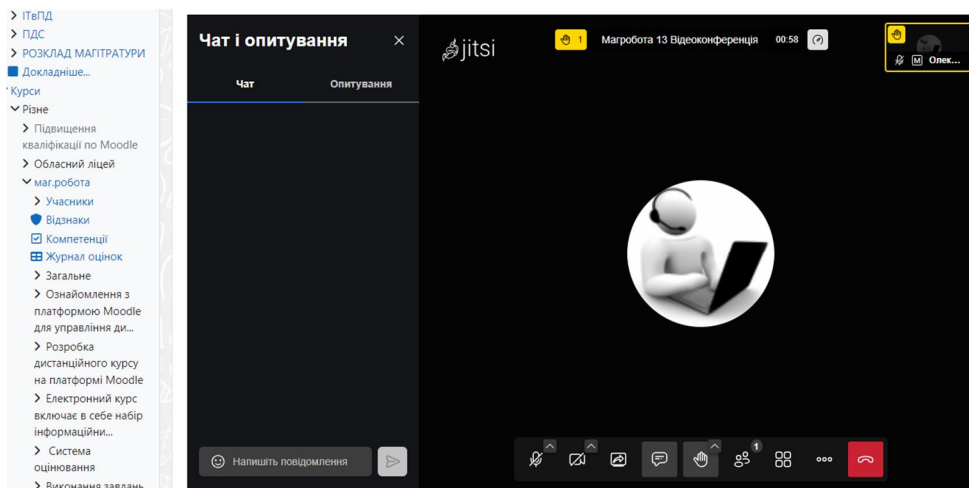

Рис. 2. Вікно Jitsi Meet зі сторінок курсу Moodle

Для встановлення сервера Jitsi Meet та подальшої інтеграції його з Moodle потрібно вирішити ряд технічних питань:

- Для забезпечення плавної та стабільної роботи веб-конференції з багатьма учасниками, сервер повинен мати багатоядерний процесор з високою тактовою частотою та як мінімум 4гб оперативної пам'яті, але більше пам'яті дозволить серверу витримувати навантаження від більшої кількості користувачів.

- Рекомендується використовувати серверні Linux подібні операційні системи, оскільки вони добре впорядуються з високим навантаженням і можуть працювати безперервно протягом тривалого часу, забезпечуючи при цьому високий рівень безпеки.

- Для стабільної роботи потрібно отримати статичну IP-адресу й домене ім'я, а широкопasmугове з'єднання з високою швидкістю передачі дозволить користувачам мати високоякісне зображення.

- Оскільки Jitsi Meet базується на WebRTC (Web Real-Time Communication – проект з відкритим кодом, що надає веб-браузерам та мобільним програмам зв'язок у реальному часі через інтерфейс програмування додатків API транслювати аудіо та відео всередині веб сторінок, без необхідності встановлення додаткових плагінів) то необхідно мати зашифроване посилання зв'язку (https), в іншому випадку функціонал буде обмеженим.

- Важливо захистити платформу від несанкціонованого доступу та вторгнень, застосувавши файрвол та регулярно оновлюючи програмне забезпечення.

Переконавшись, що сервер відповідає вимогам, можна переходити до встановлення Jitsi Meet та інтегрувати його з Moodle. Важливо слідкувати за інструкціями щодо встановлення Jitsi Meet, оскільки процес може змінюватися в залежності від різних релізів та оновлень.

В загальному випадку, при встановленні на операційну систему Debian або Ubuntu потрібно переконатися що сервер має достатньо ресурсів, включаючи процесор, оперативну пам'ять і простір на диску, оновити систему при необхідності. Використовуючи термінал або SSH-сесію, це будуть команди: `sudo apt update && sudo apt upgrade`. Після оновлення підключаємо потрібні репозиторії та встановлюємо Jitsi Meet:

```
# sudo apt install apt-transport-https
# echo 'deb https://download.jitsi.org stable/' | sudo tee /etc/apt/sources.list.d/jitsi-stable.list
# wget -qO - https://download.jitsi.org/jitsi-key.gpg.key | sudo apt-key add -
# sudo apt update && sudo apt install jitsi-meet
```

По завершенню робимо потрібні налаштування Jitsi Meet, такі як аутентифікація, обмеження учасників, встановлюємо SSL-сертифікат, тощо.

Це вкрай важливо, тому що по замовчуванню будь-який користувач може створювати конференції, а так як ми розгортаємо публічний сервер – потрібна авторизація, щоб створювати конференції могли лише зареєстровані користувачі, а підключатися до них – будь-хто. Редагуючи конфігураційні файли `*.com.cfg.lua`, `*.com-config.js`, `*.jicofo.conf` потрібно замінити анонімну аутентифікацію на аутентифікацію з паролем, та задіяти анонімний доступ для гостей. Залишається лише створити користувачів, які зможуть створювати конференції – `sudo prosodyctl register <логин> meet.my-domain.com <пароль>`.

Перезавантажимо Jitsi Meet для застосування змін та протестуємо його. Відвідавши, в нашому випадку, адресу `https://meet.ndu.edu.ua`, можна переконатися в роботі сервера та протестувати всі його функціональні можливості, див. Рис. 3.

Актуальну інформацію, що до налаштування можна знайти на офіційній сторінці спільноти за адресою `https://jitsi.org/jitsi-meet/` оскільки вона може змінюватися в залежності від релізів Jitsi Meet та операційних систем.

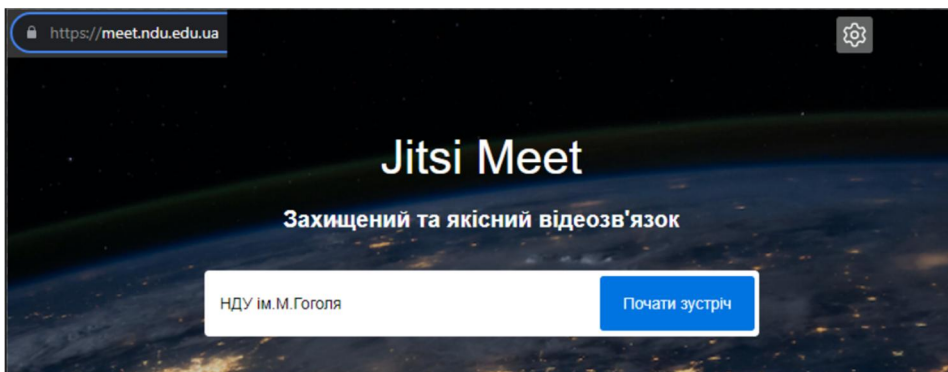

Рис. 3. Сторінка вітання Jitsi Meet як самостійного сервера для проведення відеоконференцій НДУ ім. М. Гоголя

Після встановлення Jitsi Meet як окремого сервісу можна переходити до інтеграції з Moodle. Для цього потрібно з репозиторію Moodle встановити Jitsi Meet moodle plugin, цей плагін (mod_jitsi) дозволяє вчителям створювати веб – конференції безпосередньо на сторінках курсу. Після встановлення модуль готовий до використання без додаткових налаштувань, але по замовчуванню використовує загально-доступний сервер Jitsi Meet (meet.jit.si), він безкоштовний і це найкращий спосіб перевірити, чи цей плагін вас задовольняє, але більшість функцій на загально-доступному сервері заблокована та обмежена 5 хвилинами на конференцію і для повноцінного використання потрібно вказати адресу власного сервера Jitsi Meet. В результаті ми отримаємо можливість планувати веб-конференції на сторінках курсів, матимемо звітні протоколи про участь на конференції, відстеження виконання діяльності, відсутність обмежень по часу проведення зустрічей, можливість ділитися екраном, робити окремі кімнати, робити опитування, транслювати відео з YouTube, призупиняти, перемотувати та обговорювати разом зі студентами, повний контроль модераторів. А головне матимемо контрольоване середовище для живого спілкування зі студентами, які можуть знаходитися в будь якій точці світу.

Для того щоб додати в дистанційний курс Jitsi Meet, потрібно увійти до системи Moodle як адміністратор або викладач, створити новий курс або задіяти редагування існуючого, додати нову діяльність «Jitsi» та заповнити необхідні поля, обов'язково вказавши назву сесії та опис. Після збереження змін учасники курсу отримають доступ до постійного посилання на відеоконференцію і можуть легко приєднатися до неї.

Для налаштування сеансу в Jitsi Meet потрібно у верхньому правому кутку натиснути на іконці з шестернею. Мова інтерфейсу зазвичай автоматично змінюється на ту, яка встановлена в налаштуваннях вашого веб-браузера або операційної системи, якщо ні то в налаштуваннях можна вказати потрібну. Наступним кроком потрібно вказати потрібні підключення мікрофону, камери та звуку та заповнити профіль, вказавши ім'я яке буде на екрані. Під час проведення відеоконференції на панелі керування розташовані кнопки включення/виключення мікрофону та камери, кнопки демонстрації екрану, чату та підняття руки, також додаткове налаштування та завершення розмови, див. Рис. 4.

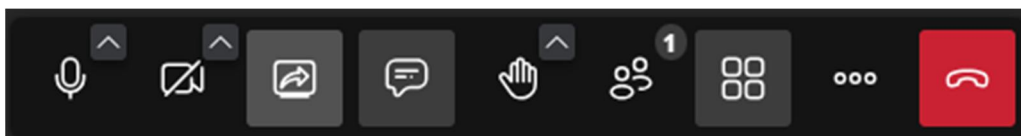

Рис. 4. Панель керування відео конференцією

В розділі додаткового налаштування, яке позначене значком з трьома точками можна сформувати запрошення для розсилки його поштою, вказати параметри продуктивності, збільшити вікно на весь екран. В параметрах безпеки є можливість вказати пароль до зустрічі, що дасть можливість підключення тільки тих користувачів, яким відомий цей пароль. Присутня можливість записати відеоконференцію та запустити відеоряд (поділитися відео) за допомогою посилання з YouTube. Досить цікавий функціонал як статистика спілкування, яка надає важливу інформацію про те, як індивіди або групи взаємодіють одне з одним. Ця інформація може бути корисною в різних контекстах освіти та соціальних досліджень, що може бути корисною для оцінки успішності навчальних програм, а також для покращення спілкування між викладачами і студентами, вдосконалення процесу та приймати обґрунтовані рішення при взаємодії з аудиторією.

Тестування створеної платформи для проведення відеоконференцій на базі Jitsi Meet, яке розміщене за адресою <https://meet.ndu.edu.ua> та має інтеграцію з платформою Moodle за адресою <https://vle.ndu.edu.ua/> показало, що це середовище має повний функціонал на всій карті світу, з будь-якого місця, де є доступ до інтернету. Тестування було здійснене за допомогою різних онлайн-сервісів, таких як <http://www.chinafirewalltest.com/>, <https://viewdns.info/chinesefirewall/> та інших. Також проводилося безпосереднє спілкування з іноземними студентами і на даний момент платформа активно використовується.

Дистанційне навчання стає невід'ємною складовою сучасної освіти, що починається з розробки навчальних ресурсів на платформі Moodle. Створюючи інтерактивні та ефективні дистанційні навчальні ресурси, середовище Moodle допомагає підвищити якість навчання, відкриває нові перспективи для освіти, зробивши її більш доступною та цікавою.

Висновки. Впровадження системи проведення відеоконференцій Jitsi Meet в освітньому процесі має кілька важливих плюсів:

1. Зручність та доступність. Використання Jitsi Meet дозволяє студентам та викладачам отримувати доступ до відеоконференцій з будь-якого місця, де є Інтернет. Це збільшує зручність участі в навчальних заходах та зменшує географічні обмеження.

2. Вартість. Jitsi Meet є безкоштовним рішенням з відкритим вихідним кодом, що дозволяє економити кошти на платних відеоконференційних послугах.

3. Конфіденційність та безпека. Важливою перевагою Jitsi Meet є можливість запуску власного сервера, що забезпечує більший контроль над конфіденційністю даних та безпекою відеоконференцій.

4. Інтеграція з іншими системами. Jitsi Meet може легко інтегруватися з іншими системами та платформами, такими як Moodle, що дозволяє розширити можливості навчального процесу, використовувати як інструмент для навчання в рамках курсів.

5. Можливості для активної комунікації. Відеоконференції створюють можливості для активної взаємодії між студентами та викладачами, обговорення матеріалів та вирішення завдань в реальному часі.

6. Навчання на відстані. Впровадження Jitsi Meet робить можливим проведення навчальних заходів на відстані, що особливо актуально в умовах дистанційного навчання.

Jitsi Meet доступний для використання практично на будь-якому пристрої (комп'ютері, смартфоні, планшеті) та на різних операційних системах (Android, iOS, Windows, macOS) де учасники можуть брати участь у зустрічах за допомогою веб-браузера, не встановлюючи додаткове програмне забезпечення. Це означає, що студенти з будь-якої країни можуть скористатися Jitsi Meet для проведення відеоконференцій і може бути використаний глобально, забезпечуючи можливість спілкування та співпрацю між учасниками з усього світу.

У цілому, впровадження системи проведення відеоконференцій, як елемент дистанційних навчальних ресурсів – позитивно впливає на навчальний процес, робить його більш доступним та інтерактивним, забезпечуючи ефективну комунікацію між всіма учасниками процесу, незважаючи на географічні відстані.

Література

1. Jitsi Meet | Free Video Conferencing Solutions. URL: <https://jitsi.org/jitsi-meet/> (дата звернення: 10.09.2023).
2. Moodle – Open-source learning platform | Moodle.org. URL: <https://moodle.org/> (дата звернення: 1.06.2023).
3. Nash S. S., Rice W. Moodle 3 E-Learning Course Development. 4th ed. Birmingham. Mumbai: Packt, 2018.
4. Nataliya M. Losyeva, Nelya M. Kyrylenko, Valerii V. Kyrylenko, Andrii I. Kryzhanovskiy 28.09.2021 INFORMATION COMPETENCE AS A BASIS FOR STUDENTS' SELF-REALIZATION: PRACTICAL EXPERIENCE. URL: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/2212> (дата звернення: 30.09.2023).
5. P. Nicholson. «A History of E-Learning», in Computers and Education: E-Learning, From Theory to Practice, B. Fernández-Manjón, J. M. Sánchez-Pérez, J. A. Gómez-Pulido, M. A. Vega-Rodríguez, and J. Bravo-Rodríguez, Eds. Dordrecht: Springer Netherlands, 2007.
6. Лосева Н. М. (2016). Розробка і використання дистанційних курсів у навчальному процесі: методичні рекомендації. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса.
7. Лосева Н. М., Борздох А. Інформаційно-комунікаційні технології і самореалізація студента в процесі навчання. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія «Педагогіка», 2018. С. 190–194.
8. Сисоєва С. О., Осадча К. П. Стан, технології та перспективи дистанційного навчання у вищій освіті України. *Інформаційні технології і засоби навчання*: електронне наукове фахове видання. 70 (2). 2019. С. 271–284.
9. Смірнова-Трибульська Є. М. Дистанційне навчання з використанням системи MOODLE: навчально-методичний посібник. Херсон: Видавництво Айлант, 2007. 465 с.
10. Триус Ю. В., Герасименко І. В., Франчук В. М. (ред.). Система електронного ВНЗ на базі MOODLE: методичний посібник. Черкаси. 220 с.
11. УНІКОМ – Університетське Навчальне Інформаційно-Комунікаційне середовище. URL: <https://vle.ndu.edu.ua/> (дата звернення: 24.09.2023).

References

1. Jitsi Meet | Free Video Conferencing Solutions. URL: <https://jitsi.org/jitsi-meet/> (data zvernennia: 10.09.2023) [in English].
2. Moodle – Open-source learning platform | Moodle.org. URL: <https://moodle.org/> (data zvernennia: 1.06.2023) [in English].
3. Nash, S.S. & Rice, W. (2018). Moodle 3 E-Learning Course Development. (4d ed.). Birmingham. Mumbai: Packt [in English].
4. N.M. Losyeva, N.M. Kyrylenko, V.V. Kyrylenko, A.I. Kryzhanovskiy. 28.09.2021 INFORMATION COMPETENCE AS A BASIS FOR STUDENTS' SELF-REALIZATION: PRACTICAL EXPERIENCE. URL: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/2212> (data zvernennia: 30.09.2023) [in English].
5. P. Nicholson (2007). «A History of E-Learning», in Computers and Education: E-Learning, From Theory to Practice, (B. Fernández-Manjón, J. M. Sánchez-Pérez, J. A. Gómez-Pulido, M. A. Vega-Rodríguez & J. Bravo-Rodríguez (Eds.)). Dordrecht: Springer Netherlands, [in English].
6. Losieva, N.M. (2016). *Rozrobka i vykorystannia dystantsiinykh kursiv u navchalnomu protsesi* [Development and use of distance courses in the educational process]. Vinnytsia: DonNU im. Vasylia Stusa [in Ukrainian].
7. Losieva N.M., Borzdykh A. (2018). Informatsiino-komunikatsiini tekhnologii i samorealizatsiia studenta v protsesi navchannia [Information and communication technologies and self-realization of the student in the learning process]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Melitopol State Pedagogical University* [in Ukrainian].
8. Sysoieva, S.O. & Osadcha, K.P. (2019). Stan, tekhnologii ta perspektyvy dystantsiinoho navchannia u vyshchii osviti Ukrainy [Status, technologies and prospects of distance learning in higher education of Ukraine]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*. Issue 70 (2). P. 271–284 [in Ukrainian].

9. Smirnova-Trybulska, Ye.M. (2007). *Dystantsiine navchannia z vykorystanniam systemy MOODLE* [Distance learning using the MOODLE system]. Kherson: Vydavnytstvo Ailant [in Ukrainian].

10. Tryus, Yu.V., Herasymenko, I.V. & Franchuk, V.M. *Systema elektronnoho VNZ na bazi MOODLE* [The electronic university system based on MOODLE]. Cherkasy [in Ukrainian].

11. UNIKOM – Universytetske Navchalne Informatsiino-Komunikatsiine seredovyshe. URL: <https://vle.ndu.edu.ua/> (data zvernennia: 24.09.2023) [in English].

Goroshko O.

postgraduate of Mykola Gogol Nizhny State University

my.unix.server@gmail.com

orcid.org/0009-0003-6518-4832

USING JITSI MEET AND MOODLE FOR ORGANIZING REMOTE VIDEO CONFERENCES LEARNING IN REAL TIME

All over the world, the traditional "classroom" educational process is being increasingly replaced by the use of distance learning Internet technologies, which is of crucial importance for Ukraine in the light of recent events taking place in the country. A special role in this process is played by learning management systems: Moodle, Blackboard Learn, Aiken, etc. The Moodle system, which is actively used at Nizhyn Mykola Gogol State University, has become very popular in Ukraine.

Such systems comprehensively solve the problems of students' remote access to comprehensive resources of educational courses: curriculum, lectures, tasks, demonstration materials, and methodological literature; they allow receiving completed tasks and evaluating them. But they don't include tools for conducting video conferences, which are the most important element of the studying process. Now in educational establishments, it is customary to use such well-known systems as Skype and Zoom. Unfortunately, the use of these systems has several significant restrictions, in particular, on the usage time, and the number of participants during their free use. But in our case, the main problem when conducting distance learning with students from China was either a complete ban on these products in that country or a substantial restriction on them. The search for alternative means of communication has led to Jitsi Meet, a video conferencing and online communication tool that offers free and unlimited real-time communication options using webcams, audio recording and playback tools.

The topic of integrating video conferences into Moodle is hardly covered in literature, especially at the practical level. The article discusses the practical aspects of installing and integrating this system into Moodle. Such practical tips will be very useful for administrators who accompany Moodle in their educational establishments.

Key words: educational process, distance learning, Jitsi Meet, Moodle, video conferences.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

УДК 378.147:373.3-051

DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-73-80

Бобро А. А.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти, психології та менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
artur062728@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9405-8988

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО
ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА З СУБ'ЄКТАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

У статті розглядається важлива проблема – підготовка майбутніх учителів початкових класів до педагогічного партнерства з суб'єктами освітнього процесу. Актуалізовано необхідність і доцільність розгляду даного питання.

Проаналізовано підходи науковців до різних аспектів означеної теми та визначено, що питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до педагогічного партнерства з суб'єктами освітнього процесу не знайшло свого відображення у науковій літературі достатньою мірою.

Досліджено підходи сучасних науковців до розуміння поняття «педагогіка партнерства» та принципів успішної організації даного процесу. Виходячи з характеристики сутності та принципів партнерської взаємодії ми орієнтуємось на них, як на вихідні положення і критерії оцінюючи ефективність педагогічного партнерства і його якість. Важливу роль у набутті компетентності з організації освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства ми покладемо на процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Коротко схарактеризована навчальна дисципліна «Педагогіка партнерства та супервізії» метою вивчення якої є формування у майбутніх магістрів початкової освіти, вчителів початкових класів професійних компетентностей щодо проектування організації майбутньої професійної діяльності з іншими суб'єктами освітнього процесу початкової школи (учнями, батьками, педагогами, закладами позашкільної освіти, громадськими організаціями) на засадах педагогіки партнерства; виступати супервізором у налагодженні партнерської взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу початкової школи.

Визначено та обґрунтовано ефективні методи організації взаємодії викладача та здобувачів, до яких віднесено більш партисипативні методи, що розглядаються як безпосередня участь викладача у процесі розвитку здобувачів освіти через зворотний зв'язок що спрямований на досягнення індивідуального розвитку кожного суб'єкта освітнього процесу. Підкреслено важливість принципів на яких організовується освітній процес. До основних принципів ефективною підготовки майбутніх учителів початкових класів до партнерської взаємодії з суб'єктами освітнього процесу ми віднесли добровільність, довготривалість та взаємну відповідальність.

Ключові слова: майбутні учителі початкових класів, педагогічне партнерство, освітній процес, суб'єкти освітнього процесу.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси та реформування системи освіти, яке нині відбувається в нашій державі, нові вимоги до навчання високо компетентних фахівців вимагають від системи вищої освіти підходів, які будуть розвивати особистісні якості здобувачів вищої освіти, їхню конкурентоспроможність, ініціативність, критичне мислення, уміння працювати в команді, бути толерантними спілкуючись в мультикультурному середовищі та встановлювали рівноправні та партнерські стосунки між всіма учасниками освітнього процесу.

Основою для зазначених вище змін є впровадження ідей Концепції Нової української школи, де важливого значення набуває педагогіка партнерства між усіма учасниками освітнього процесу, в основі якої лежать принципи дитиноцентризму та творчого підходу до розвитку особистості. Саме у ній розкрито важливість забезпечення педагогічного партнерства в закладах загальної середньої освіти, а поняття «педагогіка партнерства» входить у нормативну площину.

Ще одним важливим документом, який підкреслює актуальність окресленої теми є новий професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», в якому до загальних компетентностей педагогічного працівника віднесено здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп, а до основних трудових увійшли партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу, до яких віднесено компетентність педагогічного партнерства, зокрема здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі; здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства; здатність взаємодіяти з іншими вчителями на засадах партнерства та підтримки (у рамках наставництва, супервізії тощо); здатність працювати в команді з різними залученими фахівцями, асистентами вчителя, для надання додаткової підтримки осіб з особливими освітніми потребами [7].

Враховуючи нормативні документи та переорієнтацію освітнього процесу, який нині передбачає активну партнерську взаємодію всіх учасників, а результативність навчання забезпечується ефективністю їхньої взаємодії, здатністю педагога налагоджувати співпрацю з усіма партнерами освітнього процесу, то одним з найважливіших завдань у підготовці майбутніх учителів початкової школи стає формування компетентності здійснення ефективного педагогічного партнерства з усіма учасниками освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу розглядалося вченими досить давно. Вчені Р. Бенедикт, Р. Лохнер, М. Мід, Б. Ананьєв, К. Корсак досліджували різні аспекти партнерства в контексті освітніх змін. Відомі українські дослідники гуманістичного навчання, виховання, проблем розвитку особистості С. Гончаренко, І. Бех, І. Зязюн, В. Кузь, А. Хуторський, О. Савченко, Г. Балл, В. Сухомлинський, В. Кремень, В. Бондар, М. Ярмаченко звертають увагу на важливість партнерської взаємодії в даному підході.

Сьогодні у науковій літературі з'явилась низка праць, у яких розглядається проблема важливості педагогіки партнерства і співробітництва між усіма суб'єктами освітнього процесу в закладах освіти.

Науковці О. Буздуган, І. Булах, Л. І. Гапійчук, Г. Дегтярьова, Л. Ємельянова, Н. Касаткіна, Л. Кондрашова, Н. Лисак, О. Мазко, О. Марченко, О. Матвієнко, Л. Помиткіна, Т. Равчина, В. Свистун досліджували ефективні шляхи підготовки майбутніх учителів до педагогічного партнерства у майбутній професійній діяльності. М. Тишковець, Т. Федірчик, В. Дідух розглядали педагогіку партнерства між учнями та вчителями як провідний принцип НУШ. Л. Гуреева та Н. Козьміна – технології ефективної співпраці учасників освітнього процесу. Н. Авшенюк, О. Тадеуш, Н. Креденець вивчали зарубіжний досвід освітнього партнерства.

Проте питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до педагогічного партнерства з суб'єктами освітнього процесу не знайшло свого відображення у науковій літературі достатньою мірою.

Сучасний освітній процес має відбуватися на основі діалогу і розвитку творчої взаємодії, досягненні позитивного результату у взаєморозумінні та підтримці всіма учасниками освітнього процесу спільної мети. Тому дуже важливо навчити майбутнього вчителя початкових класів здійснювати педагогічне партнерство на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, бути постійним партнером для учнів, батьків і громади. Досягти даної мети можливо лише через активного включення здобувача освіти в цей процес на етапі професійної підготовки у закладах вищої освіти. Тому виникає потреба у підготовці майбутніх вчителів до здійснення педагогічного партнерства через їх активне включення у взаємодію на етапі навчання у закладах вищої освіти.

Мета статті полягає у розкритті особливостей підготовки майбутніх учителів початкових класів до педагогічного партнерства з суб'єктами освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого дослідження потрібно більш повно розглянути, що таке педагогіка партнерства та партнерство в цілому. Більшість філософських, економічних, соціальних словників слово «партнерство» (partnership) тлумачать з різних позицій, але в кожному з таких тлумачень зустрічаються такі слова: один із видів об'єднання; форма співпраці; форма організації співпраці; спільна діяльність; співпраця на рівних правах і обов'язках; робочі взаємини між людьми, що ґрунтуються на рівності та інше. У науковому просторі України поняття «партнерство» активнот починає використовуватись у 2017 році із розробкою Концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», де зазначено, що нині школа буде працювати на засадах педагогіки партнерства, де всі учасники освітнього процесу є рівноправними і разом відповідають за його результати [4].

У найбільш загальному контексті педагогіка партнерства тлумачиться як напрям педагогіки, що включає систему методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості.

Дослідниця Л. Куземко партнерську взаємодію розуміє як складний соціальний феномен, особливий вид навчальної інтерактивної взаємодії, як взаємний вплив суб'єктів один на одного, за результатами якого виникає співпраця, заснована на взаємовигоді та рівноправності, з метою досягнення спільної мети який базується на принципах взаємного визнання, рівності сторін та відповідальності [5].

О. Дубасенюк партнерську взаємодію розглядає як процес співробітництва, коли успіхи учасників спільної діяльності одних стимулюють більш продуктивну і цілеспрямовану діяльність усіх учасників; як гуманістично орієнтований педагогічний процес або особистісний контакт між суб'єктами освітнього процесу, за результатом якого виникають взаємні позитивні зміни поведінки, діяльності, якостей, відносин, установок. Дослідниця зазначає, що гуманістично орієнтований педагогічний процес може досягатися лише за наявності партнерської взаємодії між учасниками такого процесу [2].

У своєму дослідженні ми приймаємо думку М. Єпіхіної, яка узагальнивши підходи щодо розуміння сутності партнерської взаємодії розглядає її як новий тип взаємодії між суб'єктами освітнього процесу, який ґрунтується на паритетній основі та характеризується загальними цілями, взаємною відповідальністю сторін за результати співпраці, а також особистісним прогресом кожного учасника у процесі спільної діяльності. Партнерів у даному розумінні авторка розглядає як учасників взаємодії (суб'єкти освітнього процесу), які здатні до групового спілкування та діалогу, до роботи у команді і є організаторами освітнього процесу, співпрацюють у досягненні поставленої мети [6].

Також більшістю розглянутих наукових праць підкреслюється, що в основі педагогіки партнерства лежить взаємодія, яка характеризується гуманними стосунками, спілкуванням, співпрацею, спів дією. При цьому учасники освітнього процесу

об'єднані спільними прагненнями та цілями і є зацікавленими і добровільними односторонніми, рівноправними та відповідальними.

О. Дубасенюк визначає виділяє такі принципи педагогічного партнерства: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; діалог – взаємодія – взаємоповага; довіра у відносинах; розподілене лідерство (активність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (добровільність прийняття зобов'язань, рівність сторін, обов'язковість виконання домовленостей) [2].

Виходячи з характеристики сутності та принципів партнерської взаємодії можна орієнтуватись на них, як на вихідні положення і критерії оцінюючи ефективність педагогічного партнерства і його якість. Важливу роль у набутті компетентності з організації освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства ми покладемо на процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

У Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя під час професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта другого (магістерського) рівня щоб сформувати та розвинути компетентності, пов'язані з вмінням ефективно взаємодіяти в освітньому процесі з усіма учасниками та за необхідності виступати супервізором вивчається курс «Педагогіка партнерства та супервізії».

Метою викладання навчальної дисципліни «Педагогіка партнерства та супервізії» є формування у майбутніх магістрів початкової освіти, вчителів початкових класів професійних компетентностей щодо проектування організації майбутньої професійної діяльності з іншими суб'єктами освітнього процесу початкової школи (учнями, батьками, педагогами, закладами позашкільної освіти, громадськими організаціями) на засадах педагогіки партнерства; виступати супервізором у налагодженні партнерської взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу початкової школи.

Дана дисципліна викладається протягом двох семестрів, обсяг чотири кредити – 120 годин, з них – 18 годин лекційних, 22 години практичні заняття, 80 годин самостійна робота здобувачів. Результатом вивчення даної дисципліни стануть такі результати:

- критично осмислювати та інтегрувати знання про концептуальні цілі, засади, завдання, принципи функціонування початкової освіти в Україні у перебігу розв'язання складних задач у широких мультидисциплінарних контекстах;
- спілкуватися академічною українською та іноземною мовами в усній та письмовій формах, використовувати комунікативні стратегії, зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію до фахівців і нефахівців, зокрема до учнів;
- організувати та управляти робочими та освітніми процесами у складних, непередбачуваних умовах, що потребують нових стратегічних підходів;
- налагоджувати співпрацю з різними соціальними інституціями, професійними спільнотами, категоріями фахівців використовуючи інформаційно-комунікаційні технології та цифрові сервіси;
- здійснювати супервізію, інтервізію, надавати педагогічну, психологічну та методичну допомогу учасникам освітнього процесу;
- формувати в здобувачів початкової освіти здатність до взаєморозуміння, міжособистісної взаємодії;
- проводити моніторинг та узагальнювати результати власної педагогічної діяльності, визначати відповідність набутих професійних компетентностей чинним вимогам, здійснювати педагогічну експертизу, оцінювати результати діяльності команд та колективів;
- розробляти та реалізовувати освітні проекти зі здобувачами початкової освіти.

Розкриємо детальніше зміст та особливості організації і викладання даної дисципліни.

Перший розділ носить назву «Педагогіка партнерства в Новій Українській школі», який присвячений розкриттю таких важливих тем: Тема 1. Концептуальні засади, сутність та специфіка педагогіки партнерства. Тема 2. Принципи та завдання педагогіки партнерства. Педагогіка партнерства як передумова якісних змін в освітньому просторі України. Тема 3. Особливості реалізації педагогічного партнерства в Новій українській школі. Тема 4. Сучасні стратегії педагогічного партнерства в освіті. Педагогічне партнерство ЗЗСО з різними соціальними інститутами.

Другий розділ носить назву «Дієві підходи до організації партнерської взаємодії в початковій школі», який присвячений розкриттю таких важливих тем: Тема 5. Практичний вітчизняний та зарубіжний досвід організації партнерства. Тема 6. Особливості організації освітнього процесу у початкових класах засобами педагогіки партнерства. Адміністративна робота з суб'єктами освітнього процесу початкової школи. Тема 7. Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі початкової школи. Просвіта батьків: методи налагодження позитивного співробітництва з дітьми. Тема 8. Партнерство в дії: залучення суб'єктів освітнього процесу початкової школи до освітнього процесу.

Третій розділ носить назву «Супервізія у процесі організації партнерської взаємодії в початковій школі», який присвячений розкриттю таких важливих тем: Тема 9. Супервізія в сучасному освітньому контексті. Тема 10. Вчитель початкових класів як супервізор партнерської взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Всі розділи і теми є практико-орієнтованими і логічно ведуть до освоєння як теоретичних основ так і накопичення практичного досвіду з організації партнерської взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу у початкових класах закладу загальної середньої освіти.

Варто відмітити, що індивідуальним навчально-дослідним завданням є дослідницький проект з теми «Я вчитель/ка початкових класів: організація партнерської взаємодії», виконання якого дає можливість узагальнити теоретичні знання, розвивати і виробляти специфічні вміння: планування діяльності, визначення проблеми, цілепокладання, рефлексію, самоаналіз, презентацію, самопрезентацію, також аналіз інформації, практичне застосування здобутих академічних знань, самонавчання, дослідницьку та творчу діяльність. Даний вид роботи здобувачів спрямований на проектування власного підходу щодо організації партнерської взаємодії з суб'єктами освітнього процесу у своїй майбутній професійній діяльності.

Погоджуємось з думкою Г. Коберник та О. Коберника, що у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації педагогічного партнерства важливим є застосування активних та інтерактивних методів навчання, які мають сприяти залученню здобувачів вищої освіти до співпраці та набуття власного досвіду партнерської взаємодії [3].

Питання методів навчання у педагогіці завжди було складним. Навіть станом на сьогодні існують різні підходи до класифікації методів навчання у закладах вищої освіти, що свідчить про відсутність єдиного визнаного підходу. В основі залишаються окремі сторони освітнього процесу: джерела передачі та характер сприйняття інформації: словесні, наочні, практичні; методи, які сприяють початковому засвоєнню навчального матеріалу; методи, які сприяють закріпленню та вдосконаленню набутих знань; характер пізнавальної діяльності, репродуктивні, частково-пошукові, проблемного викладу, дослідницькі; внутрішньої логіки засвоєння знань: дедуктивні, індуктивні, синтетичні, аналітичні, узагальнення, порівняння, конкретизації та виділення головного [1].

У межах вивчення нашої дисципліни процес організовується більш партисипативними методами, які розглядаємо як безпосередню участь викладача у процесі розвитку здобувачів освіти через зворотний зв'язок що спрямований на досягнення індивідуального розвитку кожного суб'єкта освітнього процесу та заношуємо до них: методи стимулювання поведінки і діяльності; методи розвитку

професійної свідомості; методи розвитку творчого мислення; методи розвитку науково-методичних умінь, інтерактивні методи, які орієнтуються на багатосторонню комунікацію та відображають відсутність полярності; мінімум сконцентрованості на точці зору викладача; відкритість й активність учасників взаємодії, мобільність. Також позитивно себе зарекомендували у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до партнерства з суб'єктами освітнього процесу такі методи: серед діагностуючих щодо готовності до педагогічного партнерства – взаємонавчання, взаємоконтроль, взаємооцінювання; серед мотивуючих та стимулюючих – метод опори на життєвий досвід, метод створення ситуації успіху, створення ситуацій зацікавленості; серед формуючих досвід суб'єкт-суб'єктної взаємодії – опрацювання дискусійних питань, дерево рішень; серед розв'язуючих конкретні педагогічні ситуації – дослідницько-проектувальний, ділові ігри, групові консультації.

Не менш важливими є принципи на яких організовується увесь процес і їх дотримуються всі учасники даного процесу. До основних принципів ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів до партнерства з суб'єктами освітнього процесу в межах нашої дисципліни ми віднесли добровільність, довготривалість та взаємну відповідальність, які у подальшій професійній діяльності виступлять основними при налагодженні партнерської взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Використання зазначених вище методів та принципів сформує у здобувачів потребу та розуміння у важливості здобуття досвіду організації педагогічного партнерства з суб'єктами освітнього процесу; сприяють залученню до активної співпраці один з одним та викладачем під час вирішення різних завдань; сформує певний досвід організації партнерської взаємодії виконуючи та захищаючи навчально-дослідницький проект; розвине навички аргументовано відстоювати власну позицію.

Висновки. Отже, нормативні документи та переорієнтація освітнього процесу, який нині передбачає активну партнерську взаємодію всіх учасників, не викликає сумніву важливості набуття компетентності майбутніх вчителів початкових класів до організації ефективного педагогічного партнерства з суб'єктами освітнього процесу. Викладання дисципліни «Педагогіка партнерства та супервізії» з використанням партисипативних методів навчання та принципів добровільності, довготривалості та взаємної відповідальності, дасть змогу підготувати майбутніх учителів початкових класів до організації педагогічного партнерства з усіма суб'єктами освітнього процесу.

Перспективи подальших наукових розвідок будуть спрямовані на розробку методики ефективної організації партнерської взаємодії вчителя початкових класів з суб'єктами освітнього процесу.

Література

1. Андрощук І. В. Педагогічна взаємодія у професійній діяльності: навч. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2017. 190 с.
2. Дубасенюк О. А. Партнерська взаємодія як базова складова комунікативної компетентності майбутніх педагогів в умовах магістратури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2022. № 1(349). Ч. 2. С. 15–25. URL : <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/773/778> (дата звернення 10.10.2023).
3. Коберник Г., Коберник О. Професійна підготовка майбутніх учителів до педагогічного партнерства з суб'єктами освітнього процесу. *Мультидисциплінарний міжнародний журнал «Věda a perspektivy».* № 5 (12). 2022. С. 106–117.
4. Концепція Нової Української Школи, від 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення 09.10.2023).
5. Куземко Л. В. Досвід формування готовності до партнерської взаємодії у майбутніх учителів початкових класів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2021. № 78. С. 198–203. URL : <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/78/37.pdf> (дата звернення 08.10.2023)

6. М. Єпіхіна. Сутність та структура готовності майбутнього вчителя до партнерської взаємодії в початковій школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*: збірник наукових праць. 2022. № 38 (2). С. 36–43.

7. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. 45 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/file/text/87/f502781n16.pdf> (дата звернення 08.10.2023).

8. Ситнік Т. І. Особливості використання педагогічного співробітництва та партнерства у закладах вищої освіти України. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. № 2. 2022. С. 57–64.

9. Федірчик Т., Дідух В. Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах нової української школи. *Гірська школа українських Карпат*. 2019. № 21. С. 50–54.

References

1. Androshchuk, I.V. (2017). *Pedahohichna vzaiemodiia u profesiinii diialnosti* [Pedagogical interaction in professional activity]. Khmelnytskyi: KhNU [in Ukrainian].

2. Dubaseniuk, O.A. (2022). Partnerska vzaiemodiia yak bazova skladova komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv v umovakh mahistratury [Partner interaction as a basic component of the communicative competence of future teachers in the conditions of the master's degree]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*. No 1(349). Issue 2. P. 15–25. URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/773/778> (data zvernennia 10.10.2023) [in Ukrainian].

3. Kobernyk, H. & Kobernyk, O. (2022). Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv do pedahohichnoho partnerstva z subiektamy osvithnoho protsesu [Professional training of future teachers for pedagogical partnership with subjects of the educational process]. *Multydystsyplinarnyi mizhnarodnyi zhurnal «Věda a perspektivy» – Multidisciplinary international journal "Věda a perspektivy"*. No 5 (12). P. 106–117 [in Ukrainian].

4. Kontsepsiia Novoi Ukrainkoi Shkoly [The concept of the New Ukrainian School]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia 09.10.2023) [in Ukrainian].

5. Kuzemko, L.V. (2021). Dosvid formuvannia hotovnosti do partnerskoi vzaiemodii u maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [The experience of forming readiness for partnership interaction among future primary school teachers]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. No 78. P. 198–203. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/-2021/78/37.pdf> (data zvernennia 08.10.2023) [in Ukrainian].

6. М., Єпіхіна. (2022). Сутність та структура готовності майбутнього вчителя до партнерської взаємодії в початковій школі [The essence and structure of the future teacher's readiness for partnership interaction in primary school]. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка – Pedagogical education: theory and practice. Psychology. Pedagogy*. No 38 (2). С. 36–43 [in Ukrainian].

7. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [Professional standard for the professions "Teacher of elementary classes of a general secondary education institution", "Teacher of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with junior specialist diploma)"]. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. 45 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/file/text/87/f502781n16.pdf> (дата звернення 08.10.2023) [in Ukrainian].

8. Sytnik, T.I. (2022). Osoblyvosti vykorystannia pedahohichnoho spivrobotnytstva ta partnerstva u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Peculiarities of using pedagogical cooperation and partnership in higher education institutions of Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho*

universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho – Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Issue 2. P. 57–64 [in Ukrainian].

9. Fedirchuk, T. & Didukh, V. (2019). Pedahohika partnerstva yak chynnyk formuvannia efektyvnoi vzaiemodii uchasnykiv osvitnoho protsesu v umovakh novoi ukrainskoi shkoly [Pedagogy of partnership as a factor in the formation of effective interaction of participants in the educational process in the conditions of the new Ukrainian school]. *Hirska shkola ukrainskykh Karpat – Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. No 21. P. 50–54 [in Ukrainian].

Bobro A.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Pedagogy, Primary Education and Educational Management,
Nizhyn Mykola Gogol State University
artur062728@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9405-8988

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY GRADES FOR PEDAGOGICAL PARTNERSHIP WITH SUBJECTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

The article considers an important problem – the preparation of future primary school teachers for pedagogical partnership with the subjects of the educational process. The necessity and expediency of consideration of this issue has been updated.

The approaches of scientists to various aspects of the mentioned topic were analyzed and it was determined that the issue of training future primary school teachers for pedagogical partnership with the subjects of the educational process was not sufficiently reflected in the scientific literature.

The approaches of modern scientists to the understanding of the concept of "partnership pedagogy" and the principles of successful organization of this process have been studied. Based on the characteristics of the essence and principles of partnership interaction, we focus on them as starting points and criteria for evaluating the effectiveness of pedagogical partnership and its quality. We assign an important role in the acquisition of competence in the organization of the educational process on the basis of partnership pedagogy to the process of professional training of future primary school teachers.

Briefly characterized educational discipline "Pedagogy of partnership and supervision", the purpose of which is the formation of future masters of primary education, primary school teachers of professional competences in designing the organization of future professional activities with other subjects of the educational process of primary school (students, parents, teachers, after-school institutions education, public organizations) on the basis of partnership pedagogy; act as a supervisor in the establishment of partnership interaction with all subjects of the educational process of the primary school.

Effective methods of organizing the interaction between the teacher and students have been defined and substantiated, which include more participatory methods, which are considered as the direct participation of the teacher in the process of development of students through feedback aimed at achieving the individual development of each subject of the educational process. The importance of the principles on which the educational process is organized is emphasized. Among the main principles of effective training of future primary school teachers for partnership interaction with the subjects of the educational process, we included voluntariness, long-termism and mutual responsibility.

Key words: future primary school teachers, pedagogical partnership, educational process, subjects of the educational process.

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК [373.5.018.1.091.2:061.2](73)
DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-81-90

Дмитрів Ю. М.

аспірантка кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка
Yuliia.Dmytriv@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-8195-963X

**АНАЛІЗ ДОСВІДУ ФУНКЦІОНУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ПІДТРИМКИ ДОМАШНЬОЇ ОСВІТИ**

Статтю присвячено аналізу досвіду створення та функціонування організацій з питань домашньої освіти у США. Розглянуто передумови, особливості функціонування та перспективи діяльності таких організацій (груп підтримки, асоціацій, коаліцій). З метою аналізу стану правозахисного аспекту домашньої освіти було здійснено вивчення наукової літератури, опрацьовано інформацію американських та українських електронних ресурсів громадських асоціацій, установ, організацій. У результаті вивчення американської науково-педагогічної літератури виокремлено два напрямки руху домашнього освіти у США: ідеологічний та педагогічний. Було з'ясовано поширеність батьківських груп підтримки та визначено їх роль у контексті становлення домашньої освіти у США. За підсумками аналізу наукових джерел, встановлено три основні рівні функціонування в США груп підтримки батьків домашніх школярів: місцевий, державний, національний та висвітлено цілі й завдання кожного з них. Визначено переваги участі батьків домашніх школярів у групах підтримки та з'ясовано можливості, які пропонують такі групи. Описано особливості створення та функціонування кооперативів у США як однієї із форм батьківських об'єднань.

З метою аналізу американського досвіду створення та функціонування організацій з підтримки домашньої освіти, розглянуто педагогічні та методологічні аспекти діяльності таких організацій та установ у США: Національної асоціації домашньої школи, Асоціації правового захисту домашньої школи, Національного науково-дослідного інституту домашньої освіти та Коаліції за відповідальну домашню освіту. Встановлено основні напрямки їх діяльності, в тому числі створення консультативної команди, забезпечення програмами підтримки та фазовим супроводом сімей, у яких діти навчаються вдома. Здійснено оцінку впливу цих організацій на формування домашньої освіти в США.

Проаналізовано особливості діяльності асоціацій, які займаються впровадженням та підтримкою домашньої освіти в Україні. Виокремлено основні завдання, засади та перспективи їх подальшого функціонування.

Ключові слова: домашня освіта, домашня освіта в США, організації підтримки домашнього навчання, домашні школярі, хоумскуліне.

Постановка проблеми. В Україні найбільш істотне зацікавлення домашньою освітою відслідковується з початку 2022 навчального року. На підставі зведених статистичних даних державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» вдалося встановити, що у порівнянні з початком 2021 навчального року, станом на початок 2022 навчального року, кількість дітей, які навчалися за домашньою формою навчання зросла майже у 14 разів. Зважаючи на поширення домашньої форми здобуття освіти, виникає потреба у вивченні іноземного досвіду цієї форми з метою використання його позитивних надбань у вітчизняній освітній практиці. Особливо важливим у цьому контексті є створення організацій, асоціацій, інституцій, які допомагають батькам домашніх школярів. Такі об'єднання допомагають знаходити батьків-одномумців, об'єднуватися у групи підтримки і кооперативи для поширення ідей, вирішення проблем, популяризації позитивного досвіду тощо. Аналізуючи наукові джерела та електронні ресурси офіційних організацій, можна зробити висновок, що в США діє низка установ, які спрямовані на консалтинг та юридичну допомогу сім'ям, у яких діти здобувають освіту за домашньою формою. Окрім цього, в США працює спеціальний науково-дослідний інститут, який займається статистичними дослідженнями з питань домашньої освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблемі захисту прав домашніх школярів, які навчаються за межами традиційних освітніх закладів присвячено велику кількість наукових досліджень. У науково-педагогічній літературі проблема захисту прав сімей, у яких діти навчаються за домашньою формою навчання, найбільш вагоме місце займають праці Б. Рея, Дж. Холта, Р. Мура, Д. Мур та ін. Учений-педагог та прихильник навчання дітей за межами традиційної школи – Дж. Холт став на захист права батьків самостійно обирати форму здобуття освіти для своїх дітей. Окрім цього, у період 1960-1970-х років виникало багато християнських освітніх організацій, зокрема Академія християнської свободи. Вона розпочала свою діяльність у площині правового захисту прихильників домашньої освіти. Завдяки цій організації було позитивно вирішено кілька важливих судових справ щодо дозволу на домашнє навчання у різних штатах. Браян Рей є співзасновником Національного науково-дослідного інституту домашньої школи, який здійснює дослідження в галузі домашньої освіти та вивчає соціальні, академічні та психологічні аспекти цієї форми навчання. Реймонд Мур, якого вважають батьком сучасного руху домашньої школи в США, назвав домашнє навчання «рецептом геніальності: більше сім'ї й менше школи, більше батьків і менше однолітків, більше творчої свободи й менше формальних уроків» та виступав за право батьків обирати форму навчання для своїх дітей, в тому числі домашню [9, с. 101].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Пошук підтримки та співпраці батьками домашніх школярів є дуже важливим, адже наявність одномумців для них самих, а також їх дітей стає вагомим ресурсом й створює можливості для формування сприятливого середовища з метою налагодження комунікації, забезпечення підтримки та посилення мотивації. Батьки, які обрали для своїх дітей домашню форму здобуття освіти, не хочуть, щоб їх діти перебували в ізоляції, тому вони звертаються за допомогою до консультантів та фахівців, формують об'єднання й шукають підтримку у колі зацікавлених батьків [5, с. 308; 8, с. 19]. Такі об'єднання часто стають прикладами громадських освітніх підсистем.

Зважаючи на те, що саме в США домашня освіта, починаючи з 1970-х і до 1990-х рр. пройшла шлях легітимізації у всіх 50-ти штатах та нагромадила значний досвід розвитку різних форм сприяння і підтримки, **метою статті є:** вивчення та аналіз американського досвіду в руслі створення та функціонування правозахисних груп, педагогічних організацій, асоціацій прихильників домашньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Становлення домашньої освіти в США, згідно з даними наукових досліджень, відбувається одночасно із розвитком американського суспільства впродовж тривалого історичного періоду. Наприклад, в Північній Америці

домашнє навчання набуло поширення ще до 1870-х рр. та проводилось батьками або приватними вчителями аж до моменту впровадження обов'язкової інституціональної освіти та створення сучасних шкіл [4, с. 3].

Аналізуючи історичні особливості розвитку домашньої освіти в США, робимо висновок, що у 1960-х рр. діяли два напрямки підтримки домашнього навчання: ідеологічний та педагогічний. Лідером ідеологічного напрямку був Раймонд Мур, колишній місіонер та експерт з домашнього навчання, який вважав, що вступ у школу потрібно відкласти до 8–12 річного віку школярів [9, с. 100]. Засновником педагогічного напрямку став Дж. Холт – педагог-гуманіст, який виступав за децентралізацію освіти та надання більшої автономії вибору для батьків. В середині 60-х років Дж. Холт започаткував свій власний журнал «Особистісний ріст без шкільної освіти», який виходив друком до 2001 року [3, с. 161].

Зі зростанням в США руху домашнього навчання в 1970-х рр. батьки, які обрали домашню форму освіти для дітей, почали об'єднуватись у невеликі групи. Схожа консолідація зусиль і досі є поширеною, особливо серед релігійно мотивованих батьків. Дослідники зазначають, що саме такі об'єднання сприяли становленню та розвитку домашньої освіти в американському освітньому середовищі [12, с. 26]. З огляду на це, функціонування груп підтримки має одне із ключових значень у структурі системи домашньої освіти.

Акцентуючи свою увагу на поширеності цих груп підтримки, Раймонд та Дороти Мур встановили, що на початку 1990-х рр. на території США існували тисячі таких об'єднань. Американський професор та автор кількох книжок про домашню освіту Мілтон Гейтер зазначив, що такого роду асоціації провели понад 500 конгресів домашнього навчання лише у 2001 році, близько 70 із яких зібрали понад 3000 учасників [7, с. 23].

У 1981 році в результаті дослідження домашнього навчання Густавсен Гуннар встановив, що 45% батьків є членами принаймні однієї асоціації домашньої освіти [12, с. 18]. Станом на початок ХХ ст., Ізабель Лайман задокументувала подальший розвиток цієї тенденції з показником – 85 % [10, с. 6].

У Сполучених Штатах Америки групи підтримки можуть діяти на місцевому, державному та національному рівнях [10, с. 3]. До національних груп підтримки зокрема входять такі правозахисні організації: Асоціація правового захисту домашньої школи, Національна асоціація правового захисту альтернативних шкіл та Інститут Резерфорда, які надають правову та інформаційну підтримку сім'ям, які обирають альтернативні форми навчання. Також було створено ряд національних організацій домашнього навчання, з метою розповсюдження періодичних видань та обміну інформаційними ресурсами.

Державні організації також є важливою частиною домашньої освіти. За даними американських дослідників, у кожному штаті функціонує хоча б одна така асоціація [12, с. 8]. Окрім національних та державних організацій існують тисячі місцевих груп домашнього навчання, які вирішують широкий спектр завдань. Ці локальні групи варіюють від неформальних (наприклад, невелике об'єднання батьків, які спільно планують екскурсію) до формальних (наприклад, групи з чітко визначеними організаційними структурами). Спрямованість місцевих груп підтримки також може бути різною. Деякі з них створені для безпосередньої підтримки дітей, які навчаються вдома, інші – призначені для допомоги батькам як домашнім педагогам [13, с. 16].

Часто домашня школа асоціюється з відокремленим, ізольованим середовищем, яке може мати негативний вплив на особистість дитини. З огляду на це, створення об'єднань батьками, правозахисниками, випускниками домашніх шкіл демонструє важливість соціальної адаптації та інтеграції домашніх школярів у соціальне середовище [6, с. 274].

Аналізуючи переваги участі у групах підтримки самих домашніх школярів, робимо висновок, що тим самим вони сприяють участі в колективних навчальних

заходах, таких як організація наукового ярмарку або групове вивчення іноземної мови [12, с. 28]. Вони також часто забезпечують учням досвід спілкування, дискусій, безпосередньої взаємодії і співпраці.

Для батьків-педагогів участь у групах підтримки, організаціях та асоціаціях дає можливість доступу до навчальних ресурсів та матеріалів для оцінювання, які можна використовувати вдома, а також стає джерелом інформації про ефективні прийоми та методи навчання. Крім цього мережеві асоціації часто включають послуги юридичного консультування для батьків [20, с. 16].

Американські дослідники запропонували диференціацію груп підтримки за такими критеріями: культурна орієнтація (тобто релігійна чи світська); рівень (тобто місцевий, державний, національний); цільова група підтримки (діти, батьки, комбінація обох суб'єктів); освітня філософія (традиційна, альтернативна) та організаційна структура (включаючи механізми керівництва) [7, с. 12].

Групи підтримки, організації та асоціації, особливо на рівні штату, активно організовують конференції для батьків, дають можливість вчитися один в одного, отримувати моральну та емоційну підтримку. Релігійні групи підтримки у свою чергу створюють основу для зміцнення релігійних цінностей і налагодження зв'язків між сім'ями та релігійним середовищем [12, с. 22].

Асоціації підтримки часто готують та поширюють публікації (газети, журнали та книги) з великою кількістю інформації про потенційні ресурси та переваги домашнього навчання, щоб забезпечити популяризацію самої ідеї, а також просвіту громадськості в контексті домашнього навчання та поширювати досвід успішних сімей, які навчають дітей вдома [7, с. 13].

Окрім цього, у разі виникнення труднощів в процесі домашнього навчання, сім'ї об'єднувалися, щоб спільно шукати вихід або ж звернутися до фахового педагога за додатковою підтримкою [8, с. 26]. Водночас на сьогодні відчутний брак досліджень, які б висвітлювали цінності та переконання, на основі яких формуються та функціонують групи підтримки домашнього навчання, а також те, як групи допомагають у довгостроковій перспективі розвитку дітей.

Американські дослідники виявили, що участь у групах підтримки зменшує стрес, який відчувають батьки в процесі організації домашнього навчання. У результаті проведеного дослідження науковці виявили, що групи домашнього навчання, зокрема кооперативи, де відбувалося багато позакласних заходів та активностей, стали основним джерелом формування позитивної мотивації та стимулювання діяльності для домашніх педагогів, особливо тих, хто тільки розпочав домашнє навчання [14]. Групи підтримки також пропонують батькам-педагогам можливості для обміну талантами, знаннями та соціальною діяльністю.

Громадські об'єднання, групи підтримки та асоціації домашньої освіти в США дуже популярні й широко представлені в інформаційному просторі, зокрема на офіційних сторінках в мережі Інтернет чи у соцмережах. Зазвичай представники таких об'єднань створюють власні сайти, де коротко описують історію заснування організації, пропонують стати її членом, розповідають про команду фахівців та їх завдання. Членство у групі чи асоціації може плавно виходити за межі одного колективу, фізичного чи віртуального простору в залежності від інтересів, потреб та запитів конкретної сім'ї. В межах таких груп також відбувається обмін знаннями про можливості професійного розвитку батьків-педагогів та про анонси актуальних семінарів, практикумів, конференцій. Конференції дають змогу батькам дізнатися більше про навчальні програми та матеріали, а також семінари та практикуми призначені для розвитку методичних навичок для організації домашнього навчання. Здобуття спільних знань про можливості професійного навчання дозволяє членам груп вдосконалити практику викладання та навчання, отримати поради від інших батьків та навпаки поради колегам, яким чином діяти у тій чи іншій ситуації.

Серед найбільш відомих та чисельних американських правових об'єднань в США з питань домашнього навчання є Національна асоціація домашньої школи, Коаліція за відповідальну домашню освіту, Асоціація правового захисту домашньої школи, Національний науково-дослідний інститут домашньої освіти. Для захисту прав сімей, які обрали домашню освіту, у 1983 році було засновано Асоціацію правового захисту домашньої школи як некомерційну організацію для пропаганди та проведення поточних досліджень [11, с. 5]. Національний науково-дослідний інститут домашньої освіти було засновано в 1990 році як наукову організацію для дослідження та популяризації домашнього навчання [17]. Нові дослідження, опубліковані статті, центр обміну новинами домашнього навчання, статистика, ресурси та рецензований журнал є продуктами цього інституту.

Національна асоціація домашньої школи (далі – Асоціація) є національним центром домашнього навчання в Америці. Вона надає всебічну підтримку сім'ям, проводить різноманітні заходи та забезпечує програмами і ресурсами загальнонаціональну спільноту домашніх школярів [18].

Серед основних завдань Асоціації: допомога батькам у прийнятті рішення про вибір для їхньої дитини домашньої форми здобуття освіти; сприяння у підборі легких та інтерактивних способів навчання вдома; забезпечення батьків базовими знаннями і практичними інструментами, які покликані полегшити процес навчання; залучення домашніх школярів до різноманітних заходів (подорожей, шоу талантів, волонтерства, дискусій, наукових ярмарок, учнівських рад тощо).

Засновники Національної асоціації домашньої школи стверджують, що система державних шкіл стала «серйозною руйнівною силою для суспільства в цілому, особливо для молоді, яка має стати лідерами завтрашнього дня». Асоціація підкреслює й те, що люди змогли досягти успіху після навчання в державній школі, лише завдяки певному протистоянню шкільній системі, а не завдяки їй. Успіх таких людей, на їх думку, залежав тільки від них самих, завдяки тому, що вони, як правило, додатково навчалися вдома самостійно. Члени Асоціації вважають, що єдиною перешкодою для впровадження домашнього навчання для власної дитини може бути лише неготовність батьків до впровадження та організації такої освітньої форми.

Для того, аби батьки змогли остаточно вирішити, чи підходить для їхньої дитини домашнє навчання, Асоціація пропонує батькам, які є її членами, безкоштовно завантажити повну електронну книгу від Інституту домашньої школи під назвою «Teга Scholar – Комплексний довідник для сучасних хоумскулерів». У цій електронній книзі міститься все, що потрібно знати батькам, щоб прийняти рішення про перехід на домашню освіту. Окрім цього, Асоціація покликана допомогти батькам подолати страх перед домашнім навчанням і забезпечити їх необхідними знаннями та інструментами для впровадження ефективного навчання їхніх дітей. Згодом, батьки проходять безкоштовний (для членів Асоціації) навчальний онлайн-курс під назвою «Курс для вчителів домашньої школи», щоб допомогти їм стати справді ефективними педагогами для власних дітей.

Тим батькам, які працюють повний робочий день, Асоціація сприяє в організації серед батьків невеликих груп однодумців, в межах яких батьки навчають дітей, які входять в цю групу один день на тиждень згідно з розкладом. Завдяки цьому, діти продовжують спілкуватися та реалізують свої академічні інтереси в безпечному та комфортному середовищі. Такі об'єднання ще називають кооперативами. Окрім цього, Асоціація підтримує сім'ї та допомагає їм розпочати та розвивати домашній бізнес. Члени Асоціації мають можливість продавати продукцію свого бізнесу за допомогою електронного каталогу, який доступний всім членам Асоціації.

Додаткову підтримку батьки як члени асоціації можуть знайти на веб-сайті Асоціації, де вони мають доступ до бібліотеки електронних книг, відео, каталогів та спеціальної програми «Запитай експерта».

На вебсайті Асоціації домашні школярі, які є її членами, можуть створити свій власний профіль, у якому демонструють свої досягнення, таланти та інтереси. Їхні сторінки також можуть слугувати натхненням для інших дітей, які навчаються вдома, демонстрацією прикладів успішності домашніх школярів. Через мережу Інтернет учні можуть брати участь у спільних проектах, працювати разом, створювати команди та спілкуватися.

Асоціація є спонсором шоу талантів національного рівня із багатьма категоріями, які щороку завершуються національним фіналом на щорічній віртуальній виставці Асоціації. Категорії виступів включають: танці, співи, гру на музичних інструментах, науковий ярмарок, дискусії, різні форми мистецтва, промови, мультимедійні презентації про вирішення світових проблем тощо.

Для дітей віком до 12 років Асоціація створила «Дитячий куточок», який містить цілу колекцію заходів, які оновлюються щотижня, а також «Навчальні пригоди», під час яких діти дають відповіді на запитання про прочитані книги. Окрім цього, команда Асоціації відкрила онлайн-магазин, у якому представлені товари, які можуть знадобитися під час навчання вдома (онлайн-курси, ігри, навчальні програми тощо).

Для батьків, які вирішили вступити в Національну асоціацію домашньої школи станом на 2020 рік вартість річного членства складала 39 доларів США, яке включає: повний доступ до «Курсу для вчителів домашньої школи», електронної книги під назвою «Тегга Scholar – Комплексний довідник для сучасних хоумскулерів», щомісячних випусків інформаційного бюлетеня «Домашній навчальний дайджест», різних джерел інформації тощо.

Асоціація правового захисту домашньої школи – це християнська некомерційна правозахисна організація, яка допомагає батькам, діти яких навчаються вдома, забезпечити персоналізовану освіту, піклуючись про кожного члена сім'ї, захищаючи та забезпечуючи майбутнє домашнього навчання. Президентом Асоціації правового захисту домашньої школи є Джеймс Р. Мейсон. Організація діє з 1983 року, а її засновниками є двоє юристів, які навчали своїх дітей вдома – Майк Фарріс і Майк Сміт [16].

Членський внесок за вступ в асоціацію становить 135 доларів США на рік, 14 доларів США на місяць або 1500 доларів США за постійне членство. У вартість включено юридичні та освітні консультації.

Сьогодні Асоціація правового захисту домашньої школи супроводжує понад 100 000 сімей, у яких діти стали учнями домашньої школи. Метою діяльності організації є забезпечення успішного навчання домашнього школяра. Основні напрямки діяльності асоціації спрямовані на захист прав батьків та дітей, які обрали домашню форму навчання; надання індивідуальної допомоги сім'ям, які є членами організації; залучення до законодавчих процесів в галузі домашньої освіти.

Хоча домашнє навчання є законним у всіх 50 американських штатах, однак правозахисники вважають, що воно досі перебуває під загрозою заборони на державному рівні. Окрім цього, команда організації активно співпрацює із державними законодавцями, щоб розробляти закони сприятливі для розвитку домашньої освіти та допомагати урядовцям дотримуватися цих законів. На офіційному сайті організації, батькам пропонується короткий виклад закону про домашню освіту кожного штату зокрема для того, щоб вони могли безперешкодно та швидко знайти всю необхідну інформацію.

Представники організації виграли в судді низку резонансних справ від імені батьків дітей, чия можливість навчатися вдома була під загрозою. Більше того, переважну більшість проблем, які вирішує команда організації, успішно полагоджують завдяки ранньому втручання спеціалістів-консультантів ще до моменту судового позову.

Поряд із правозахисними організаціями в США діє Національний науково-дослідний інститут домашньої освіти, який здійснює дослідження у сфері домашньої освіти і публікує науковий журнал під назвою «Home School Researcher Journal». Цей

рецензований академічний журнал, заснований у 1985 році як щоквартальне видання з проблематики домашньої освіти .

Основними завданнями науково-дослідного інституту є: дослідження досвіду батьків, які навчають своїх дітей вдома; комунікація з ЗМІ, законодавцями та національними організаціями, презентація результатів дослідження домашнього навчання; поширення ідей домашнього навчання у середовищі зацікавлених осіб; робота над законодавчими процесами з питань домашньої освіти в США.

Ще однією організацією, яка працює в галузі домашньої освіти є Коаліція за відповідальну домашню освіту [15]. Її завдання – розширити можливості дітей, які навчаються вдома, шляхом просвіти громадськості і відстоювання орієнтованої на дітей політики та практики. Коаліція була створена у 2013 році випускниками домашньої школи з різних штатів – Кетрін Брайтбіл, Рейчел Коулман, Хізер Доні, Кірін Дарквотер і Райан Столлар. Метою створення цієї коаліції стала стурбованість недостатністю захисту для дітей, які навчаються вдома. Як випускники домашньої школи, засновники коаліції стверджують, що не завжди домашнє навчання може забезпечити дітям академічний успіх. За їхніми словами, їм зустрічались випадки, коли домашнє навчання використовувалося для ізоляції і приховування жорстокого поводження з дітьми.

Станом на сьогодні в Україні теж діє ряд асоціацій, які спеціалізуються саме на альтернативних формах освіти. Одна із них – освітньо-консультаційний центр «Центр домашньої (сімейної) і альтернативної освіти «Веліцей», який проводить консультації та навчання у таких формах: дистанційне онлайн-навчання у безпосередньому контакті педагога з дитиною за навчальним планом та програмою загальноосвітньої школи з видачею документа про освіту державного зразка; дистанційне індивідуальне онлайн-навчання дітей з окремих навчальних предметів шкільної програми, дистанційне групове онлайн-навчання дітей (до 3-х осіб), які перебувають на сімейному навчанні та об'єднані батьками у навчальні групи, з окремих навчальних предметів шкільної програми; репетиторські заняття з учнями загальноосвітніх шкіл; підготовка до складання іспитів різного рівня; курси іноземних мов для дітей; профільні навчальні курси за авторськими програмами [2].

Окрім цього у 2023 році почала діяти Українська національна асоціація сімейної освіти створена родинами домашніх школярів з різних частин України, які практикують сімейну освіту [1]. В рамках її діяльності було проведено першу в Україні конференцію сімейної освіти, де було розглянуто важливі теми: «Досвід українських родин «випускників»-хоумскулерів», «Робота з владою – стратегія задля підтримки сімейної освіти», «Дослідження про сімейну освіту» тощо.

Досвід роботи вітчизняних об'єднань не настільки тривалий як в закордонних країнах, тому його конструювання буде більш ефективним завдяки врахуванню прогресивних напрацювань. Американські досягнення у вимірі диференційованої підтримки, спрямованості на різну цільову аудиторію, широкий арсенал організаційних форм й ресурсів можна творчо використовувати для підвищення якості домашнього навчання в українських умовах.

Висновки. Отже, домашня форма здобуття освіти впродовж останніх років набуває своєї популярності не лише у світі, але й в Україні. Потреба підтримки та супроводу батьків під час вибору ними альтернативної форми освіти залишається актуальною. Прикладом держави, у якій батьки домашніх школярів активно створюють осередки для об'єднання «домашніх учителів», є США. Зокрема, станом на сьогодні, там діють тисячі батьківських об'єднань, які комунікують, шукають і знаходять взаємну підтримку, діляться досвідом, організують кооперативи, систематизують та збагачують ресурси, розширюють інформаційне середовище, формують позитивне сприйняття ідеї в суспільстві, забезпечують правовий захист суб'єктів домашнього навчання. Для української освітньої практики, з огляду на зростання зацікавлення домашньою формою освіти через умови воєнного стану, описаний досвід є цінним ресурсом в концептуальному та функціональному вимірі.

Література

1. Громадська організація «Українська національна асоціація сімейної освіти» (УНАСО). URL: <https://www.unaso.org/>
2. Освітньо-консультаційний центр домашнього (сімейного) та альтернативного навчання «Велицей». URL: <http://www.ukraine-school.org/>
3. Рубан І. Домашнє навчання як альтернативна форма здобуття початкової освіти (за ідеями американського педагога Джона Холта). *Порівняльно-педагогічні студії*. 2014. № 6 (20). С.161–168.
4. Basham P. Home schooling: from extreme to the mainstream. *Public Policy Source*. 2001. Vol. 51. P. 1–18.
5. Collom E. The ins and outs of homeschooling: The determinants of parental motivation and student achievement. *Education and Urban Society*. 2005. Vol. 37(3). P. 307–335.
6. Collom E., Mitchell D. Home schooling as a social movement; Identifying the determinants of homeschoolers' perceptions. *Sociological Spectrum*. 2005. Vol. 25(3). P. 273–305.
7. Gaither M. M. Homeschool: An American history. New York: Palgrave MacMillan, 2008. 317 p.
8. Hill P. Home schooling and the future of public education. *Peabody Journal of Education*. 2000. Vol. 75(1/2). P. 20–31.
9. Kaya T. An evaluation of the historical development and recent state of homeschooling in the USA. *Turkish Journal of Sociology*. 2015. Vol. 1. P. 99–118.
10. Lyman I. The homeschooling revolution. Amherst, MA: Bench Press International, 2000. 142 p.
11. Lips D., Feinberg E. Homeschooling: A growing option in American education. Washington, DC: Heritage Foundation. 2008. P.1–8.
12. Murphy J. Homeschooling in America: Capturing and assessing the movement. Thousand Oaks, CA: Corwin. 2012. 200 p.
13. Perry J., Perry K. The complete guide to homeschooling. Los Angeles: Lowell House, 2000. 352 p.
14. Rathmell J., Collins G. A heuristic inquiry into the stress the home educators experience. *Home School Researcher*. 2013. Vol. 29 (2). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/58824468.pdf>
15. The Coalition for Responsible Home Education. URL: <https://responsiblehomeschooling.org/>
16. The Home School Legal Defense Association. URL: <https://hsllda.org/>
17. The National Home Education Research Institute. URL: <https://www.nheri.org/>
18. The National Home School Association. URL: <https://nationalhomeschoolassociation.com/>
19. Tilhou R. Contemporary Homeschool Models and the Values and Beliefs of Home Educator Associations: A Systematic Review. *Journal of School Choice*. 2020. Vol. 14:1, P. 75-94.
20. Whitehead J., Bird W. Home education and constitutional liberties: The historical and constitutional arguments in support of home instruction. Westchester, IL: Crossway Books, 1984. 143 p.

References

1. Hromadska orhanizatsiia «Ukrainska natsionalna asotsiatsiia simeinoi osvity» (UNASO) [Public organization "Ukrainian National Association of Family Education" (UNASO)]. URL: <https://www.unaso.org/> [in Ukrainian].
2. Osvitno-konsultatsiinyi tsentr domashnoho (simeinoho) ta alternatyvnoho navchannia «Velitsej» [Educational and consulting center for home (family) and alternative education "Velycey"]. URL: <http://www.ukraine-school.org/> [in Ukrainian].
3. Ruban, I. (2014). Domashnie navchannia yak alternatyvna forma zdobuttia pochatkovoї osvity (za ideiamy amerykanskoho pedahoha Dzhona Kholta) [Homeschooling as an alternative form of primary education (according to the ideas of the American educator John Holt)]. *Porivnialno-pedahohichni studii – Comparative pedagogical studies*. No 6 (20). P. 161–168 [in Ukrainian].

4. Basham, P. (2001). Home schooling: from extreme to the mainstream. *Public Policy Source*. Vol. 51. P. 1–18 [in English].
5. Collom, E. (2005). The ins and outs of homeschooling: The determinants of parental motivation and student achievement. *Education and Urban Society*. No 37(3). P. 307–335 [in English].
6. Collom, E. & Mitchell, D. (2005). Home schooling as a social movement; Identifying the determinants of homeschoolers' perceptions. *Sociological Spectrum*. No 25(3). P. 273–305 [in English].
7. Gaither, M.M. (2008). *Homeschool: An American history*. New York: Palgrave MacMillan [in English].
8. Hill, P. (2000). Home schooling and the future of public education. *Peabody Journal of Education*. No 75(1/2). P. 20–31 [in English].
9. Kaya, T. (2015). An evaluation of the historical development and recent state of homeschooling in the USA. *Turkish Journal of Sociology*, 1, 99–118 [in English].
10. Lyman, I. (2000). *The homeschooling revolution*. Amherst, MA: Bench Press International [in English].
11. Lips, D. & Feinberg, E. (2008). *Homeschooling: A growing option in American education*. Washington, DC: Heritage Foundation [In English].
12. Murphy, J. (2012). *Homeschooling in America: Capturing and assessing the movement*. Thousand Oaks, CA: Corwin [In English].
13. Perry, J. & Perry, K. (2000). *The complete guide to homeschooling*. Los Angeles: Lowell House [in English].
14. Rathmell, J., Collins, G. (2013). A heuristic inquiry into the stress the home educators experience. *Home School Researcher*. 29 (2). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/58824468.pdf> [in English].
15. The Coalition for Responsible Home Education. URL: <https://responsible-homeschooling.org/> [in English].
16. The Home School Legal Defense Association. URL: <https://hsllda.org/> [in English].
17. The National Home Education Research Institute. URL: <https://www.nheri.org/> [in English].
18. The National Home School Association. URL: <https://nationalhomeschoolassociation.com/> [in English].
19. Whitehead, J. & Bird, W. (1984). *Home education and constitutional liberties: The historical and constitutional arguments in support of home instruction*. Westchester, IL: Crossway Books [in English].

Dmytriv Y.

PhD student at Department of General Pedagogy
and Pedagogy of Higher Education,
Ivan Franko National University of Lviv
Yuliia.Dmytriv@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-8195-963X

ANALYSIS OF THE EXPERIENCE OF FUNCTIONING OF AMERICAN HOME SUPPORTING ORGANIZATIONS

The article is devoted to the analysis of the experience of creating and functioning of homeschool organizations in the USA. The preconditions, peculiarities and prospects of the activities of such organizations (support groups, associations, coalitions) are considered. In order to analyze the state of the human rights aspect of homeschooling, a study of scientific literature was carried out, and information from American and Ukrainian electronic resources of the public associations, institutions and organizations was processed.

As a result of the study of the American scientific and pedagogical literature, two directions of the movement of homeschooling in the USA are distinguished. The prevalence of parent support groups was determined and their role in the context of the development of homeschooling in the United States was settled. According to the results of the analysis of scientific sources, three main levels of functioning of support groups for parents of homeschoolers in the USA were established: local, state, and national. The goals and objectives of each of them were highlighted. The advantages of the participation of parents of homeschoolers in support groups are determined and the opportunities offered by such groups are clarified. The peculiarities of the creation and functioning of cooperatives in the USA as one of the forms of parent associations are described.

In an effort to analyze the American experience of creating and functioning of homeschooling supporting organizations, the pedagogical and methodological aspects of the activities of such organizations and institutions in the USA were considered. Among them are the National Home Education Association, the Home School Legal Defense Association, the National Research Institute of Home Education and the Coalition for Responsible Home Education. The main directions of their activities have established, including the creation of an advisory team, provision of support programs and phased support for families whose children are educated at home. The influence of these organizations on the formation of homeschooling in the USA was evaluated.

The peculiarities of the activities of associations involved in the implementation and support of homeschooling in Ukraine have been analyzed. The main tasks, principles and prospects for their further functioning are highlighted.

Key words: home education, homeschooling in the USA, homeschooling supporting organizations, homeschoolers.

УДК 37. 091.3:78(075.8)

DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-91-98

Черкасов В. Ф.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу науково-методичної роботи
та професійної підготовки працівників закладів сфери культури,
Комунальний заклад вищої освіти
«Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради
cherkasov_2807@ukr.net
orcid.org 0000-0001-9112-3468

**ЗМІСТ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ
В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ**

У статті узагальнено зміст та форми організації виховної роботи в закладах середньої освіти Великої Британії. Доведено, що Уряд Великої Британії постійно піклується про духовний імідж нації, створення інтелектуального потенціалу держави. За такого підходу ми свідомо зосередили увагу на змісті та формах організації виховної роботи засобами музичного мистецтва, які спрямовані на особистісно-орієнтоване та художньо-естетичне виховання молоді. Якісна музична освіта має залучати і надихати учнів на позитивні вчинки, розвивати любов до музики і їх талант, а також підвищувати впевненість у собі, креативність і почуття гідності. Вивчення дітьми молодшого шкільного віку предметів художньо-естетичного циклу, з-поміж яких чільне місце займають «Музики» та «Мистецтво», спрямовано на всебічний гармонійний розвиток дитини. Доведено, що Міністерство культури і Міністерство освіти Великої Британії розробляє спільні проекти спрямовані на популяризацію культурно-мистецького життя і залучення дітей до національних та європейських культурних цінностей. Доведено, що 2012 року у Великій Британії було затверджено Національний план музичної освіти до 2020 року, відповідно до якого передбачено гнучкий шаблон здобуття якісної музичної освіти протягом всього періоду навчання у школі. Планом передбачено надання однакових можливостей щодо навчання музики для всіх учнів, незалежно від раси, статі, міста проживання, рівня їхнього музичного розвитку, доходів батьків. Керівники кожної школи мають вирішувати, як і чим наповнити навчальні програми для виконання статутних програм навчання музики, які визначають те, чого навчатися. Міністерство освіти і кваліфікацій гарантує надання всебічної методичної допомоги шкільним вчителям в організації інструментального та вокального виховання. Передусім визначаємо, що Національним планом музичної освіти до 2020 року передбачено реформування системи освіти відповідно до вимог глобалізації освітнього простору, розвитку соціального партнерства між державним та приватним сектором. Крім того, розробляються та затверджуються стандарти забезпечення освітніх послуг, активно запроваджуються інноваційні технології навчання, збільшується міжнародний обмін та стажування фахівців різних галузей за кордоном, відбувається об'єднання усіх соціальних інститутів для досягнення високих освітніх стандартів.

Ключові слова: зміст, форми, організація виховної роботи, заклади середньої освіти, Велика Британія.

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти України вимагає нових підходів до організації виховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах, спрямованої на всебічний та гармонійний розвиток особистості, естетичне та художнє виховання, формування у дітей загальнолюдських цінностей. За такого підходу

вивчення та узагальнення, а також використання позитивного досвіду щодо змісту та форм організації виховної роботи в закладах середньої освіти Великої Британії та країн Західної Європи є актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії і практиці сучасної педагогічної освіти накопичено значний позитивний досвід, який охоплює багато аспектів організації виховної роботи у вітчизняних та зарубіжних навчальних закладах різних рівнів акредитації. В останні десятиліття науковцями приділяється велика увага вивченню концептуальних засад організації виховної роботи (М. Вашуленко, В. Гриньова, С. Сисоєва, Л. Хомич); змісту освіти та запровадженню нових інноваційних методів навчання (В. Галузинський, О. Пехота, О. Савченко). Успішно досліджуються питання історії і філософії педагогічної освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий), особливості освітньої інноваційної діяльності знайшли висвітлення у працях (І. Бех, Л. Ващенко, І. Гавриш, Л. Даниленко, В. Докучаєва, К. Завалко, О. Ігнатович, С. Лісова, О. Огієнко); інноваційні педагогічні технології (І. Дичківська, Т. Дем'янюк, О. Дубасенюк, Л. Іванечко, Г. Кособуцька, С. Моїсеєв, Н. Савінова, О. Шапран, Ю. Шапран). Зазначені наукові праці становлять безсумнівний вклад у вирішення проблеми дослідження, проте вони не розв'язують тих завдань, що стосуються узагальненню змісту та форм організації виховної роботи в закладах середньої освіти Великої Британії.

Метою статті є обґрунтування змісту та форм організації виховної роботи в закладах середньої освіти Великої Британії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія освіти і розвиток культури у Великій Британії має глибокі корені. Перші університети з'явилися тут ще у XII столітті, тому у фундаментальності британської освіти ніхто не сумнівається.

Дипломи Кембриджа й Оксфорда асоціюються у людей в усьому світі з освітою найвищого гатунку, а випускники закладів вищої освіти є фахівцями найвищого рівня готовності, професійної компетентності та професійної майстерності. Крім того, країна є світовим лідером у музичній освіті. Внаслідок цього музична індустрія у країні альбіонів є одним із найперспективніших секторів економіки. 2014 року її внесок в економіку країни становив 4,1 мільярдів фунтів стерлінгів. Також музична індустрія забезпечує 117 000 осіб роботою на постійній основі [6, с. 135].

Перш ніж з'ясувати рівень загальної музичної освіти у Великій Британії, варто було б окреслити адміністративно-територіальний устрій. Передусім, ця країна розміщена у Північно-Західній Європі на Британських островах. За переписом 2000 року, кількість населення становила 58, 801 млн. осіб. Мешкає у країні 82 % англійців. Крім того, тут живуть шотландці, ірландці, уельські та інші національні меншини. За формою устрою країна поділяється на округи – Англія, Уельс, Шотландія, Північна Ірландія. Велика Британія є конституційною монархією, де глава – королева [6, с. 141].

2002 року на базі Міністерства освіти і науки Великої Британії було створено Міністерство освіти і кваліфікацій, котре здійснює управління системою освіти в масштабі усєї країни. Поряд з цим, Управління освіти та Департаменти освіти різних штатів істотно впливають на шкільне життя, зміст навчальних планів та програм, які поділяються на англійські та шотландські.

Наприкінці ХХ століття керівництво країни, стурбоване зниженням конкурентоспроможності на освітньому ринку праці англійських фахівців, порівнюючи зі спеціалістами Західних держав, здійснило реформування освітньої галузі. Так, 1988 року було прийнято «Закон про реформу освіти», яким передбачено розробку нових навчальних планів з вивчення не тільки обов'язкових дисциплін, а саме: математики, природничих наук, мови, технології, мистецтва, а також опанування знаннями із суспільних наук. Законом передбачено максимальний розвиток здібностей кожної дитини, підвищення професійної кваліфікації вчителів, збільшення інвестицій в освіту, розвиток системи безперервної освіти тощо.

На межі двох тисячоліть урядом Великої Британії ухвалено ряд законодавчо-нормативних актів, котрі регламентують розвиток англійської освітньої системи. До

них належать передусім «Закон про стандартизацію шкільної освіти» (1998 р.) та «Закон про педагогічну та вищу освіту» (1998 р.). У першому законодавчому акті наголошується на закріпленні права уряду визначати державні вимоги до змісту освіти та окреслено перелік обов'язкових навчальних дисциплін для всіх шкіл. Другий закон регламентує основні напрями діяльності педагогічних працівників та уможлиблює кардинальні зміни правового статусу вчителів.

З огляду на зміни, що відбуваються в освітній галузі, ми зосередимо увагу на змісті та формах загального музичного виховання дітей і молоді, яке є складовою частиною організації виховної роботи у закладах середньої освіти Великої Британії.

Отже, варто зазначити, що англійці сприймають музику як вільне мистецтво, де кожен може себе виявити як він вважає за необхідне. Цінним тут є розвиток у дітей музичної грамотності, як необхідної умови формування естетичних смаків і уподобань, що дає змогу розвинути творчі здібності і позитивно впливати на загальний рівень освіченості молоді.

У Великій Британії гармонійно співіснують два сектори освіти: безкоштовний (державний) і платний (це приватні школи, які представлені пансіонатами та коледжами). Останні мають свободу у виборі та укладанні навчальних планів та навчальних програм. Навчальний рік у безкоштовних та приватних закладах освіти містить три семестри з невеликими канікулами після кожного. До того ж діти мають великі Різдвяні та Пасхальні свята.

Передусім визначаємо, що у Великій Британії існує декілька типів середніх шкіл, а саме: сучасна, фондова, граматична, об'єднана, технологічна, релігійна, комунальна та ін. Строк навчання у середній школі становить 5 років. З 14 років учні самостійно обирають від 5 до 10 дисциплін, за якими після закінчення навчання складатимуть іспити на отримання сертифікату про середню освіту General Certificate Secondary Education, GCSE. Обов'язковим для здобуття середньої освіти є закінчення середньої школи, тобто 11-го класу.

До вступу в університет учнів готують у так званих «public schools», школах інтернатного типу із роздільною системою навчання. Тут акцент ставиться на вихованні характеру джентльмена-християнина, а також лідера, спроможного захищати власні інтереси та інтереси країни. Особлива увага приділяється релігійно-моральному вихованню, а також вихованню таких якостей, як: компетентність, креативність, мобільність та уміння співпрацювати з людьми.

Система освіти Великої Британії охоплює навчальні заклади, відповідно до віку дітей. Початковою ланкою є дошкільна освіта. Державні та приватні ясла, ясельні школи та ігрові групи відвідують діти від 3 до 5 років. З п'ятирічного віку діти йдуть у перший клас початкової школи, де навчаються до 7 класу, тобто 1–6 класи вважаються початковою школою. За допомогою спеціальних методик вчителі виявляють інтелектуальний розвиток та готовність дітей до навчання і поділяють їх на три групи. Група «А» – це діти з високим рівнем інтелектуальних здібностей і готовністю до навчання. Група «В» – першокласники з посередніми здібностями. І врешті-решт, до групи «С» зачисляють дітей з низьким рівнем розумових здібностей та недостатніми навичками готовності до навчання. Не забувають вони і про діагностику рівня музичного розвитку майбутніх першокласників.

Вивчення дітьми молодшого шкільного віку предметів художньо-естетичного циклу, з-поміж яких чільне місце займають «Музики» та «Мистецтво», спрямовано на всебічний гармонійний розвиток дитини. Питання внесення до навчальних планів предметів «Музика» або «Мистецтво» вирішується педагогічними колективами та адміністрацією навчального закладу.

За такого підходу предмет «Музика», як самостійна дисципліна, входить до навчального плану не в кожній школі. У більшості навчальних закладів вивчення музики відбувається в контексті інтегрованого курсу «Мистецтво», де учні знайомляться також з основами образотворчого мистецтва, дизайну та драми, а сам процес

навчання проходить в руслі формування загальнолюдських та християнських цінностей. На вивчення цих дисциплін відводиться по 2 години на тиждень.

У середніх школах Великої Британії директори практикують запровадження інтегрованих курсів з естетичним компонентом, тобто виховання мистецтвом в процесі вивчення історії, дисциплін математичного та природознавчого циклів, мови та літератури, а також під час проведення уроків з фізичного виховання. Це може бути, як влучно зазначено автором «Концепції художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів» (2004 р.) Л. М. Масол, як створення за допомогою інтегративних педагогічних технологій естетичного поля ... для реалізації програми «Виховання мистецтвом» ... викладання мистецтва як базової основи загальної освіти («Образотворче мистецтво і математика», «Музика і фізика», «Хореографія і література» тощо) [1, с. 46].

Відповідно до зазначеного, варто наголосити, що високі показники розвитку музичної освіти у Великій Британії забезпечуються завдяки збалансованому фінансуванню мистецьких закладів, матеріальному забезпеченню діяльності центрів естетичного виховання за кошти держави, наявністю високопрофесійних кадрів, що забезпечують освітній процес, наявністю навчальних планів та навчальних програм, що забезпечують ґрунтовну музично-теоретичну підготовку учнів закладів загальної середньої освіти.

На уроках музики вчителі приділяють велику увагу розвитку музичного мислення дітей. Цей процес є результатом активної взаємодії учнів усього класу. Основна увага зосереджується на слуханні музичних творів різних жанрів, форм і стилів, написаних композиторами у певні періоди історичного розвитку англійської та світової музичної культури. На розвиток музичного мислення, підкреслюють англійські вчителі й дослідники, впливає спадковість, а також рівень розумових здібностей кожної дитини.

2012 року у Великій Британії було затверджено Національний план музичної освіти до 2020 року, відповідно до якого передбачено гнучкий шаблон здобуття якісної музичної освіти протягом всього періоду навчання у школі. Планом передбачено надання однакових можливостей щодо навчання музики для всіх учнів, незалежно від раси, статі, міста проживання, рівня їхнього музичного розвитку, доходів батьків. Керівники кожної школи мають вирішувати, як і чим наповнити навчальні програми для виконання статутних програм навчання музики, які визначають те, чого навчатися. Міністерство освіти і кваліфікацій гарантує надання всебічної методичної допомоги шкільним вчителям в організації інструментального та вокального виховання.

Передусім визначаємо, що Національним планом музичної освіти до 2020 року передбачено реформування системи освіти відповідно до вимог глобалізації освітнього простору, розвитку соціального партнерства між державним та приватним сектором. Крім того, розробляються та затверджуються стандарти забезпечення освітніх послуг, активно запроваджуються інноваційні технології навчання, збільшується міжнародний обмін та стажування фахівців різних галузей за кордоном, відбувається об'єднання усіх соціальних інститутів для досягнення високих освітніх стандартів.

У пункті 14 Національного плану музичної освіти наголошено, що «музика повинна викликати позитивні емоції і приносити радість в шкільне освітнє середовище» [3, с. 125]. За такого підходу в кожній школі має бути хор і оркестр, а також вокальні та інструментальні ансамблі, а вчителі музики повинні співпрацювати з районними центрами, фахівці яких готові надати методичну допомогу у використанні тих чи тих педагогічних технологій.

Окремим пунктом наголошено на значущості хорового співу в житті дітей і молоді. «Спів може поліпшити навчання, довіру, здоров'я та соціальний розвиток учнів» [2] – зазначається в Національному плані музичної освіти. Кожен учень повинен бути залученим до хорового співу, а методичні центри спроможні розробити відповідні

рекомендації щодо методики роботи з хоровими колективами, формування вокально-хорових навичок дітей різного шкільного віку.

Навчальним планом музичної освіти в початкових і середніх школах передбачено залучення учнів до участі в мюзиклах, здатності грати на музичних інструментах, співати, слухати і оцінювати, писати музику та виконувати авторські твори [2]. Учні мають можливість вільно висловлювати свої думки і почуття стосовно прослуханих музичних творів, або творів, які вони самі написали, а також вміти аналізувати власне виконання музичного твору на будь-якому інструменті. До того ж відповідно до характеру музичного твору або музичної композиції діти повинні вільно рухатися під музику і у пластичному інтонуванні передати характер музичного твору.

11 вересня 2013 року Департаментом освіти Великої Британії було опубліковано рекомендації щодо запровадження «Національної навчальної програми Англії: музичні програми навчання» (2011 р.) (далі Програма з музики). У рекомендаціях наголошується, що музика – це універсальна мова, яка втілює одну з найвищих форм творчості. Якісна музична освіта має залучати і надихати учнів на позитивні вчинки, розвивати любов до музики і їх талант як музикантів, а також підвищувати їхню впевненість у собі, креативність і почуття гідності.

Зважаючи на те, що англійці відносяться до музики з великим шануванням і визначають її важливим чинником художньо-естетичного виховання і формування загальнолюдських та релігійних цінностей, Міністерство культури і Міністерство освіти Великої Британії розробляє спільні проекти спрямовані на популяризацію культурно-мистецького життя громадян і залучення їх до національних та європейських культурних цінностей.

У країні молодь має можливість здобути загальну музичну освіту як у загально-освітніх навчальних закладах так і у центрах художньо-естетичного виховання різних рівнів. Також молодь спільно з батьками відвідує концертні заходи, у яких беруть участь як професійні виконавці так і виконавці-аматори у будь-яких жанрах музичного мистецтва. За офіційними даними, 2017 року 97 % дітей залучені до вивчення мистецьких дисциплін у школах та позашкільних навчальних закладах [5].

Уряд Великої Британії надає фінансову і моральну підтримку освітнім програмам, котрі спрямовані на особистісно-орієнтоване та художньо-естетичне виховання молоді. До цих програм, крім стандартних середніх шкіл, входять школи-пансіони, які забезпечують не тільки навчання, а й проживання на своїй території. Школи-пансіони мають сталі традиції у вихованні майбутніх громадян, патріотів своєї держави. Чільне місце серед них займають коледжі або школи-пансіони, де навчаються діти від 7 до 18 років. 3-поміж них знані у Великій Британії коледжі Bede's Summer School, Bromsgrove School, Cardiff Sixth College, d'Overbroeck's College, Giggleswick Summer School, Earlscliffe College, Taunton Summer School, Wycliffe Preparatory School.

Навчальний рік у британських школах-пансіонах, як і в інших навчальних закладах починається з вересня місяця і складається з трьох триместрів по 13 тижнів кожний. Школи-пансіони різних регіонів країни за своєю структурою мають багато спільного, хоча і різняться певними відмінностями.

Так, школа-пансіон Wycliffe Preparatory School заснована у 1882 році на честь англійського теолога, філософа і реформатора церкви Джона Уиклифа (1320–1384 рр.). Вона розміщена у мальовничому Стоун Хаусі, що поряд з графствами Глустершир, Бристоль і Бирмінгем. До складу цього навчального закладу входять Wycliffe Preparatory School (початкова школа) та Senior School (основна школа), а також Sixth Form.

Як і у інших коледжах і пансіонах, у школі Wycliffe Preparatory School створені прекрасні умови для залучення дітей і молоді до різних форм музикування та розвитку творчих здібностей у відповідних видах мистецтв. Програми з художньо-естетичного виховання розробляють та укладають викладачі відділу драматичного мистецтва. Тут працює педагогічний колектив-одномумців, які поєднують традиційні та інноваційні

підходи у художньо-естетичному вихованні молоді. Ці підходи зосереджені на розвитку цілісної особистості.

Вихованці школи-пансіону Wycliffe Preparatory School беруть участь у різного рівня фестивалях і конкурсах. Вони переможці міжнародних фестивалів сучасної пісні, що проходять у Великій Британії та за її межами. Спостерігається певний інтерес учнів до християнської музики, участь у різних за складом духових оркестрових колективах. Не забувають вони і про фольклорні традиції, виконують народні пісні в сучасних обробках та у жанрово відповідній манері інтерпретації. Участь у колективній художній творчості позитивно впливає на музичний розвиток кожної дитини, виховання загальнолюдських та національних цінностей, котрі у кінцевому результаті є показником соціальної зрілості особистості.

Педагогічний колектив школи-пансіону Wycliffe Preparatory School, використовуючи комплексний підхід щодо розвитку індивідуальних творчих здібностей кожної дитини, намагається залучити молодь до театрального мистецтва, яке інтегрує у собі можливості різних видів мистецтв, насамперед літератури, музики та образотворчого мистецтва. Знайомство зі світовими культурними цінностями уможливорює формування індивідуального стилю інтелектуально-творчого мислення, відповідної реакції на культурно-мистецькі заходи і проекти, а головне – сприяє формуванню самодостатньої особистості, спроможної думати та самостійно приймати рішення.

Уряд Великої Британії постійно піклується про духовний імідж нації, створення інтелектуального потенціалу держави. Для цього в країні було створено Раду мистецтв, яка виступила координатором культурно-мистецьких заходів за участю широких верств населення, у тому числі й шкільної молоді.

Кінець XX – початок XXI століття характеризується тим, що у країні, як і в інших державах Європи, все більших обертів набирає рух так званих партнерських проєктів творчих організацій, установ і навчальних закладів, що активно співпрацюють в культурно-мистецькій сфері. Так, департамент з питань освіти та професійної підготовки (DfEE) та Департамент культури, ЗМІ і спорту (DCMS) опублікували художньо-мистецький проєкт під назвою «Погляд на музейну освіту» (A Vision for Museum Education) [205, с. 13].

У цьому проєкті обґрунтовано використання творчого потенціалу нації, презентовано роль художників і мистецьких організацій в естетичному вихованні молоді, залученні учнів початкових та середніх шкіл до культурної спадщини європейських і національних цінностей. Діячі культури і мистецтва, художники, актори, музиканти, композитори, поети і письменники активно працюють з молоддю, знайомлять з досягненням світової та європейської культури.

Початок XXI століття увійшов в історію загальної музичної освіти і художньо-естетичного виховання учнів початкових і основних шкіл Великої Британії як період інноваційних змін і запровадження нових проєктів у сфері загального музичного виховання. Одним із таких новаторських педагогічних проєктів став проєкт професора Інституту освіти Лондонського університету Люсі Грін Music, Informal Learning and the School: A New Classroom Pedagogy, яким передбачено інформальне навчання музики. До проєкту було залучено більше 20 шкіл, 32 учителя та 1500 учнів навчальних закладів різних регіонів [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, Уряд Великої Британії постійно піклується про духовний імідж нації, створення інтелектуального потенціалу держави. За такого підходу ми свідомо зосередили увагу на змісті та формах загального музичного виховання дітей і молоді у Великій Британії, які спрямовані на особистісно-орієнтоване та художньо-естетичне виховання молоді. Якісна музична освіта має залучати і надихати учнів на позитивні вчинки, розвивати любов до музики і їх талант як музикантів, а також підвищувати їхню впевненість у собі, креативність і почуття гідності.

Перспективи подальших наукових досліджень можуть зосереджуватися на організації виховної роботи засобами фізичного та трудового виховання.

Література

1. Масол Л. Зарубіжні музично-педагогічні системи: концепції. *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка, 2001. С. 201.
2. Національна навчальна програма в Англії: музичні програми навчання. Освітній портал. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-music-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-music-programmes-of-study>
3. Ярмак І. Мистецька освіта у початковій школі Євросоюзу: тенденції. *Порівняльно-педагогічні студії*. № 6(20), 2014. С. 122–131.
4. Arts and Cultural Education at School in Europe. Slovakia 2007/08.
5. Arts and Cultural Education at School in Europe URL: file:///C:/Users/%D0%94%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%BD%D0%B8%D0%B9/Downloads/2009_Arts_and_Cultural_Ed_at_School_in_Europe.pdf
6. Focus S. W. Irish Traditional Music. London: Routledge, 2009. 312 p.
7. URL: <https://www.st-georges.lu/page.cfm?p=545>

References

1. L. Masol. (2001). Foreign musical and pedagogical systems: concepts // L. Masol. Pedagogical dictionary. Kiyv: Pedagogical thought [in Ukrainian].
2. National curriculum in England: music programs of study Educational portal. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-music-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-music-programmes-of-study> [in Ukrainian].
3. Yarmak I. Art education in the primary school of the European Union: trends. Comparative pedagogical studies No. 6(20), 2014. P. 122–131 [in Ukrainian].
4. Arts and Cultural Education at School in Europe. Slovakia 2007/08 [in English].
5. Arts and Cultural Education at School in Europe file:///C:/Users/%D0%94%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%BD%D0%B8%D0%B9/Downloads/2009_Arts_and_Cultural_Ed_at_School_in_Europe.pdf [in English].
6. Focus S. W. Irish Traditional Music. London: Routledge. 2009. 312 p. [in English].
7. URL: <https://www.st-georges.lu/page.cfm?p=545> [in English].

Cherkasov V.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Scientific and Methodical Work
and Professional Training of Employees of Cultural Institutions,
Communal institution of higher education «Academy of Culture and Arts»
of the Transcarpathian Regional Council
cherkasov_2807@ukr.net
orcid.org 0000-0001-9112-3468

CONTENT AND FORMS OF THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL WORK IN INSTITUTIONS OF SECONDARY EDUCATION OF GREAT BRITAIN

The article summarizes the content and forms of organization of educational work in secondary education institutions of Great Britain. It has been proven that the Government of Great Britain constantly cares about the spiritual image of the nation, the creation of the intellectual potential of the state. With such an approach, we consciously focused attention on the content and forms of organizing educational work through the means of musical art, which are aimed at the personally-oriented and artistic-aesthetic education of young people. Quality music education should engage and inspire students to positive actions, develop their love for music and their talent, as well as increase self-confidence, creativity and sense of dignity. The study of subjects of the artistic and aesthetic cycle by children of primary school age, among which «Music» and «Art» occupy a prominent place, is aimed at the all-round harmonious development of the child. It has been proven that the

Ministry of Culture and the Ministry of Education of Great Britain are developing joint projects aimed at popularizing cultural and artistic life and involving children in national and European cultural values. It has been proven that in 2012, the National Plan for Music Education until 2020 was approved in Great Britain, according to which a flexible template for obtaining high-quality music education during the entire period of schooling is provided. The plan envisages providing equal opportunities for learning music for all students, regardless of race, gender, city of residence, level of their musical development, and parents' income. The leaders of each school must decide how and with what to fill the curricula to fulfill the statutory music education programs that determine what to study. The Ministry of Education and Qualifications guarantees the provision of comprehensive methodological assistance to school teachers in the organization of instrumental and vocal education. First of all, we determine that the National Plan of Music Education until 2020 foresees the reform of the education system in accordance with the requirements of the globalization of the educational space, the development of social partnership between the public and private sectors. In addition, standards for the provision of educational services are being developed and approved, innovative learning technologies are being actively introduced, international exchange and internships of specialists in various fields abroad are increasing, and all social institutions are being united to achieve high educational standards.

Key words: content, forms, organization of educational work, secondary education institutions, Great Britain.

ШАНОВНІ АВТОРИ!

Умови публікації статей у науковому збірнику
«Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»»
(Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя)

Збірник наукових праць «**Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»** (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)» – це наукове фахове видання з психолого-педагогічних наук, засноване у 1996 році Ніжинським педагогічним інститутом, з 2004 року – Ніжинським державним університетом імені Миколи Гоголя.

Свідоцтво про реєстрацію: *КВ № 17181-5951 Р від 26 квітня 2019 р.*

Періодичність: **4 рази на рік.**

Міжнародний стандартний номер періодичного друкованого та / або електронного видання

ISSN: 2663-4902 (Online)

ISSN: 2522-1736 (Print)

У збірнику висвітлюються актуальні питання загальної педагогіки та історії педагогіки, теорії та методики навчання окремих галузей знань, теорії і методики виховання, теорії і методики професійної освіти, теорії і методики управління освітою.

Збірник наукових праць «Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)» є фаховим виданням (категорія «Б») на підставі наказу МОН України № 157 від 09.02.2021 року (додаток № 4) з педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки).

Журнал включено до наукометричних баз даних:

Index Copernicus International;

Google Scholar;

Open Ukrainian Citation Index (OUCI);

Bielefeld Academic Search Engine (BASE);

WorldCat.

Редакція здійснює присвоєння кожному опублікованому матеріалу міжнародного цифрового ідентифікатора DOI.

До друку приймаються статті докторів наук, кандидатів наук, молодих науковців (аспірантів, здобувачів), а також інших осіб, які мають вищу освіту та займаються науковою діяльністю. Редакція залишає за собою право на редагування і відхилення статей. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Передрук матеріалів збірника дозволяється тільки з дозволу автора і редакції.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 011 ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

1. МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ
2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
3. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА
4. ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Мова публікації: українська, англійська, польська.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ РУКОПISУ

1. Формат А4; орієнтація – книжкова, матеріали збережені та підготовлені у форматі Microsoft Word (*.doc або *.docx). Поля з усіх сторін – 20 мм; шрифт – 14, основний шрифт – Times New Roman, *Arial* і *Courier New* для текстових фрагментів; інтервал між рядками – 1,5; вирівнювання тексту – по ширині; автоматична розстановка переносів – включена; абзацний відступ – 1,25 см; нумерація сторінок – не ведеться.

2. Малюнки та таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Розмір шрифта табличного тексту зазвичай на 2 пункти менше основного шрифту. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною. Рисунок і таблиці на альбомних сторінках не приймаються.

3. Нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл) ставиться обов'язково: між ініціалами та прізвищем (С. Русова); після географічних скорочень (м. Київ); між знаками номера (№) та параграфу і числами, які до них відносяться; у посиланнях на літературу [14, с. 60]; всередині таких скорочень: і т. д., і т. п. тощо; між внутрішньотекстовими пунктами й інформацією, яка йде після них, між числами й одиницями виміру (20 кг), а також дат (XX ст., 2002 р.).

4. Посилання на літературу подаються у тексті тільки у квадратних дужках до прикладу: [1, с. 2], бібліографічний список у кінці тексту. Посторінкові виноски та посилання не допускаються.

5. Бібліографічний опис списку використаних джерел оформлюється з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України **ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (ДСТУ 8302:2015 р.)**.

6. *References*. Оформлюється відповідно до стандарту APA (APA Style Reference Citations). Автор (трансліт), назва статті (трансліт), назва статті (в квадратних дужках переклад англійською мовою), назва джерела (трансліт), вихідні дані (місто з позначенням англійською мовою), видавництво (трансліт).

Для складення списку за стандартом APA пропонуємо скористатися одним із генераторів посилань: Link1, Link2.

Наприклад:

1. Berezka, S.V. (2019). *Osoblyvosti psyhokorektsii povedinkovykh rozladiv ditei z porusheniam intelektualnoho rozvytku zasobamy art-terapii [Features of psychocorrection of behavioral disorders of children with intellectual disabilities by means of art therapy]. Candidate s thesis. Kyiv [in Ukrainian]*.

2. Kzhaklevska, E. & Viliamson, H. (2013). *Molodizhna polityka v Ukraini. Vysnovky Komandy mizhnarodnykh ohliadachiv Rady Yevropy [Youth policy in Ukraine. Conclusions of the Council of Europe International Observer Team]. Strasburh: Vydavnytstvo Rady Yevropy. 9. 192 [in English]*.

7. Транслітерація імен та прізвищ з української мови здійснюється відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27 січня 2010 р. № 55 (Link.).

5. Реферат англійською мовою має бути оформлений згідно міжнародних вимог до наукових видань і мати: обсяг 1800–2000 знаків; інформативність (не містити загальних слів); оригінальність (не бути калькою анотації українською або російською мовою); змістовність (відображати головний зміст статті та результати досліджень), структурованість (наявність обов'язкових елементів: мета, методика, результати, наукова новизна, практична значущість, ключові слова).

6. Обсяг статті – 10–25 сторінок.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори публікації.

Відповідальність за дотримання академічної доброчесності під час здійснення освітньо-наукової діяльності несуть автори поданих наукових статей. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» (05.09.2017 № 2145-VIII) академічною доброчесністю визначається сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та / або наукових (творчих) досягнень.

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та ауковими працівниками передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, ідомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність тощо.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- **академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та / або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- **самоплагіат** – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- **фабрикація** – вигадання даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

- **фальсифікація** – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

- **обман** – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування тощо.

Рукописи, що не відповідають вимогам, редакція не реєструє й не розглядає з метою публікації.

УМОВИ ОПЛАТИ

Редакційний збір становить **60 гривень** за одну сторінку. До друку приймаються статті обсягом від 10 до 25 сторінок. Редакційний збір покриває витрати, пов'язані з редагуванням статей, макетуванням та друком журналу. Поштова пересилка журналу авторам здійснюється на вказане ним поштове відділення Нової Пошти за рахунок автора.

Редакційна колегія наукового вісника здійснює внутрішнє анонімне рецензування та перевіряє їх на плагіат. У разі вдалого проходження перевірки авторам надсилаються реквізити для оплати публікаційного внеску. В іншому випадку стаття повертається на доопрацювання.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 378:14

4. Теорія і методика професійної освіти

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Демченко Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/_____

Анотація українською мовою.

Обсяг: 1800–2000 знаків без пробілів.

Ключові слова: 5–10 слів чи словосполучень.

THEORETICAL ASPECTS OF RESEARCHING THE PROBLEM OF BUSINESS COMMUNICATION CULTURE FORMATION

Demchenko Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogics,
Primary Education and Educational Management
Nizhyn Gogol State University
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/_____

Анотація англійською мовою.

Обсяг: 1800–2000 знаків без пробілів.

Key words: 5–10 слів чи словосполучень.

ДЛЯ ПРАЦЬ З ТЕОРІЇ

Постановка проблеми (формулюється у загальному вигляді та обґрунтовується її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями).

1. Аналіз останніх досліджень і публікацій (у яких започатковано розв'язання порушеної проблеми, на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття).

2. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.

3. Формулювання мети статті (постановка завдання).

4. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

5. Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

ДЛЯ ПРАЦЬ З МЕТОДИКИ

Вступ (вказується новизна теми та актуальність наукових рішень).

1. Теоретичне обґрунтування проблеми.

2. Методологія та методи.

3. Результати та дискусії.

Висновки (розгорнуті конкретні висновки за результатами дослідження і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку).

Література

1. Пєша І. В. Напрями та завдання молодіжної політики на рівні територіальної громади. Державне управління та місцеве самоврядування. 2019. Вип. 3 (42). С. 98–103.

References

1. Piesha, I.V. (2019). Napriamy ta zavdannia molodizhnoi polityky na rivni terytorialnoi hromady [Directions and tasks of youth policy at the level of the territorial community]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriadvannia – Public administration and local selfgovernment*. 3 (42), 98–103 [in English].

ПОРЯДОК ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Для опублікування статті у Збірнику наукових праць «Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) необхідно надіслати електронною поштою на адресу ped.kaf.n@gmail.com або nata.demchenko2020@gmail.com наступні матеріали:

1) довідку про автора: прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи (для аспірантів – місце навчання), посада, науковий ступінь, вчене звання, orcid, e-mail, домашня адреса (індекс обов'язково), адреса електронної пошти, контактні телефони;

2) статтю.

У разі успішного рецензування статті необхідно надіслати відскановану електронну копію підтвердження сплати редакційного збору.

Без попередньої оплати стаття до друку не допускається.

Приклад підпису файлів: *Коваленко_стаття*, *Коваленко_квитанція*.

Електронна адреса: nata.demchenko2020@gmail.com

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Кафедра педагогіки, початкової освіти
та освітнього менеджменту
НДУ імені Миколи Гоголя, вул. Графська, 2
м. Ніжин, Чернігівська обл., Україна, 16602
Телефон: +38 098 445 62 71
ped.kaf.n@gmail.com
nata.demchenko2020@gmail.com

**У РАЗІ НЕДОТРИМАННЯ АВТОРАМИ ВСІХ ВИЩЕЗАНАЧЕНИХ УМОВ
РЕДАКЦІЯ МАЄ ПРАВО ПОВЕРНУТИ СТАТТЮ
НА ДООПРАЦЮВАННЯ ЧИ ВІДМОВИТИ В ЇЇ ДРУКУВАННІ**